

3386

145123

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

BOZKIR KÜLTÜRÜ ÇEVRESİNDE ASKERİ TEŞKİLATLANMA
(BAŞLANGIÇTAN GÖKTÜRK DÖNEMİ SONUNA KADAR)

MASTER TEZİ

- 145123 -

Hazırlayan
KÜRŞAT KOÇAK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İLHAMİ DURMUŞ

ANKARA-2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

..... ait

..... adlı çalışma, jürimiz
tarafından

..... Anabilim/anasanat Dalında
DOKTORA/SANATTA YETERLİK/ YÜKSEK LİSANS
TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan Prof. Dr. Hüseyin SEİT
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye Prof. Dr. İlhami DURMUŞ
Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)

Üye Prof. Dr. Salim KOCA
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Bozkır coğrafyasın da çetin hayat şartları ve hayatta kalma mücadelesi içerisindeki Türk milleti askeri teşkilatlanmayı ilk olarak ciddiyle ele alan millet olup insanlık tarihi açısından önemi inkar edilemeyecek bir askeri teşkilatlanma yapısı kurmuşlar ve insanlığın var olma mücadelesin de etkin bir konuma getirmişlerdir. Bu gün dahi askeri teşkilatlar için devletler bütün güçlerini sarf etmekte ve uluslar arası arenada güçlü olan ülke istediklerini yapmaktadır. Bu gücün dayandığı kurum ise askeri teşkilattır.

Türkler bunu binlerce yıl önce görmüşler ve askeri teşkilatın kurucusu olmuşlardır. Bu güne kadar ellinin üzerinde Türk devletinin yeryüzün de yaşamasının sebebi askeri teşkilatının gücüdür.

Bozkır kültür çevresin de teşkilatlanma konusu çerçevesin de askeri teşkilatlanmanın meydana gelmesi ve etkin olarak kullanılmasını incelemeye çalıştık bu çalışma esnasın da yardımlarını ve tavsiyelerini esirgemeyen kıymetli hocam sayın Prof. Dr. İlhami DURMUŞ beye çok teşekkür ederim.

Kürşat KOÇAK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR CETVELİ.....	v
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

BOZKIR COGRAFYASINDA ASKERİ TEŞKİLATLARIN ORTAYA ÇIKIŞI	4
A) Askeri Teşkilatların Başlangıcı.....	8
B) Askeri Disiplin ve Eğitim (Teşkilatlanma).....	11
C) Strateji ve Taktik Anlayışı.....	16
D) Askeri Teşkilatlarda Taktik ve Strateji	18
E) Bozkır Askeri Teşkilatlarında İstihbarat	33

II .BÖLÜM

Bozkır Türk Devletlerinde Askeri Taktikler.....	34
A) Saldırı Taktikleri.....	35
1) Bozkır (Step) Taktiği	35
2)Turan (Kurt kapanı) Taktiği	49
3) Irmakta Geçiş Esnasında Saldırı Taktiği	52
4) Vur Kaç (Ani baskın) Taktiği	54
5) Arkadan Geri Çevirme Taktiği	58

B) Savunma Taktikleri.....	59
1) Çöle Çekme Taktiği.....	60
2)Sarp Arazide Pusuya Düşürme Taktiği	63
3) Boğazda Düşmanı İmha Taktiği	64

III. BÖLÜM

Bozkır Coğrafyasında Askeri Teşkilatlanmaya Sahip Devletler.....	66
--	----

A) İskitler’de Askeri Teşkilatlanma	68
B) Asya Hunlarında Askeri Teşkilatlanma.....	72
C) Avrupa Hunlarında Askeri Teşkilatlanma.....	84
D) Gök Türkler’de Askeri Teşkilatlanma.....	87

IV. BÖLÜM

Askeri Unvanlar, Terimler Ve Araçlar	96
--	----

A) Askeri Teşkilatı	97
B) Askerlikle İlgili Kullanılmış Terim ve Rütbeler	98
C) Askeri Teşkilatlarda Silah ve Donanımı.....	104
1) Kılıç	106
2) Kalkan	108
3) Mızrak	109
4) Tolga, Börk	109
5) Ok ve Yay.....	109

D) Bozkır Askeri Teşkilatlarında Atın Yeri ve Önemi.....	112
1) Bozkır Askeri Teşkilatlarında Kullanılan Atlar.....	112
2) Atlarla İlgili Üretilen Malzemeler.....	114
E) Bozkır Kavimlerinde Kullanılan Bayrak ve Sancaklar	115
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA.....	121
EKLER.....	125
A) RESİMLER.....	129
B) HARİTALAR.....	146
ÖZET.....	149
ABSTRACT.....	151

Kısaltmalar Cetveli

a.g.e. : Adı Geçen Eser
a.g.m. : Adı Geçen Makale
a.g.t. : Adı Geçen Tebliğ
c. : Cilt
Çev. : Çeviren
Der. : Derleyen
Haz. : Hazırlayan
No. : Numero
Nu. : Numara, Number
S. : Sayı
s. : Sayfa
p. : Page

GİRİŞ

Orta Asya Bozkır boyları, boy aşamasından sonra devletleşme sürecine girmiştir. Milattan önceki yıllarda gelişen bu süreçte bozkır kavimleri devlet olma niteliği kazanmışlardır. Devlet olmak için gerekli olan toprak, ekonomi ve ordu sahibi olma şartları meydana gelmiştir. Devlet sosyal sisteminde bu üç şartın mutlaka olması ve ayakta tutulması gerekir. Bu üç şartın birisindeki zafiyet veya çöküş devletin yok olma nedenidir.

İncelemeye çalıştığımız “Bozkır Kültür Çevresinde Askeri Teşkilatlanma (Başlangıçtan Göktürk Dönemi sonuna kadar)” adlı tezin konusu ise bu üç temel prensibin en önemlisi olan ve diğer prensipleri korumakla da yükümlü bulunan askeri teşkilat kanadıdır. Bilindiği gibi insanlar sosyal bir varlıktır, insanlar yerleşik hayata geçtikten sonra ekonomik faaliyetleri artarak devam etmiştir. Bozkır kavimlerinde ise bu faaliyetler hayvancılık üzerine daha çok gelişmiştir. Bu faaliyetlerin devam ettirilmesi ve korunması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Atın ehlileştirilmesi ise bozkır hayatının devrimi olmuştur ve bu faaliyetlerin devamı ve gelişmesinde etkili bir faktör olmuştur. Bozkır kavimleri atı en etkin biçimde kullanmışlardır. At hem bu faaliyetlerin içerisinde hem de bu faaliyetlerin korunması için organize edilen askeri teşkilatlarda en önemli rolü oynamıştır. Dünya tarihinde önemli yeri olan “atlı bozkır devletleri” bozkır coğrafyası üzerinde ortaya çıkmıştır.¹ Aynı zamanda atın kullanılması yanında Bozkır kavimlerince demirin işlenilmesi

¹ İlhami DURMUŞ; “ Bozkır Kültürünün Oluşumun da ve Gelişimin de At” G.Ü.FEF S.B.D.1/2 1997 , s.13

ve böyle güçlü bir silahla ordularını donatmaları askeri teşkilatlarını son derece güçlendirmiştir. "Atın sürati ile demirin gücünü birleştirmeyi başaran bozkır kavimleri bu sayede güçlü imparatorluklar kurmayı başarmıştır."² Bu özellikleri bünyesine dahil eden ve liderlik vasfı yüksek olan boylar devlet teşkilatlanmalarını tamamlayarak ve boylar federasyonu meydana getirerek güçlü imparatorluklar kurmayı başardılar.

"Bozkırlar üzerinde tarihte büyük imparatorluklar kurulmuştur. Bu elverişsiz topraklar üzerinde, inanılmaz gibi görülür ama tarihin en büyük imparatorlukları yaşamıştır."³

Bozkır kavim ve boylarını bir arada tutan en önemli faktör askeri güçtür. Bu askeri gücün zafiyeti halinde Bozkır imparatorluğu çok hızlı bir dağılma sürecine girer. Fakat askeri gücün sağlam olması devleti ayakta tutar ama bu askeri gücü çok iyi yetiştirmek ve geri desteğini sağlamak mecburidir. Bozkır kavimleri hızlı ve güçlü teşkilatlılıkları sayesinde büyük bozkır imparatorlukları haline dönüşür. Bozkırın güçlü şartları bozkır insanını güçlü birer teşkilatçı yapmış ve bu insanların zihninde en güçlü olma duygusunu yerleştirmiştir. Bozkır coğrafyası zorlu iklim ve ağır şartları askeri teşkilatlanmayı da etkilemiş son derece mukavemet ve disiplin sahibi olmayı mecbur kılmıştır. Bu teşkilatın kural ve kaideleri iyi saptanmış ve gelişen olaylar karşısında derhal reaksiyon verebilmiştir. Bozkır askeri disiplini sert koşullar altında gelişip olgunlaşmıştır. Bozkır kavimleri ihtiyacı doğrultusunda meydana gelen bozkır askeri disiplini iyi bir askeri teşkilatlanmayı ve sert kanunları mecburi kılar. Bozkır teşkilatı bozkırda kendi kavminin uğrayabileceği her türlü tehdit karşısında hazır kuvvet bulundurmak zorundadır. Bozkır kavimleri askeri teşkilatında her birey hem sivil hem de askerdir, bir saldırı anında kavminin hazır bekleyen askeri kuvvetine iltihak eder.

² İlhami DURMUŞ; a.g.m. s.15

³ Baykan SEZER;Asya Tarihinde Su Boyu ve Ovaları ve Bozkır uygarlıkları ,İstanbul ,1979,s.103

Askeri gücün komutasını ise boy beyi veya boyun lideri üstlenir. Askeri teşkilatlanmaların ilk evrelerinde askerlik sivil toplumdan ayrılmamıştı. Boy beyi ise doğal olarak ordunun komutanıdır.⁴

Bu ordu savaş durumunda bir araya gelip savaş sonrası sivil yaşama geçmektedir. Bozkır kavimleri bir araya gelip bozkır imparatorluklarına dönüşünce de askeri teşkilatları da kurumlaşmıştır. Mete (Mo- tun) M. . 209 yılında modern anlamda ilk askeri teşkilatlanmayı birliklerin tertip nizam ve kaideleriyle birlikte kurmuştur.⁵ Bu tarihten itibaren askeri teşkilatlar devletlerin kaderini tayin etmiştir. Askeri teşkilatlar devletlerin en önemli gücü olarak dünya sahnesinde gcly tayin etmiş, zayıf kalanın ise yok olmasına sebep olmuştur.

⁴ İbrahim KAFESOGU;Türk Milli Kültürü,İstanbul 2000, s.282

⁵ İbrahim KAFESOGU; a.g.e. s.282

I. BÖLÜM

A) BOZKIR COĞRAFYASINDA ASKERİ TEŞKİLATLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Geniş bozkır coğrafyasında yaşayanlar sosyalleşme ve devletleşme sürecinden sonra bu geniş coğrafyada orduların idaresinde ve sevk'inde teşkilatlanma sürecine girmiştir. Bozkır coğrafyası sakinleri askeri teşkilatları ilk bu bölgede düzenledikleri ve kullandıklarını söyleyebiliriz. Uçsuz bucaksız Asya bozkırlarında M.Ö. 3000 yılından öncede askeri seviyede mücadele başlamıştı ve askeri teşkilatlanma süreci başlamıştı.

Bozkır Coğrafyasında mücadelenin şiddeti ve sürekliliği askeri teşkilatlanmayı mecbur kılmıştır. M.Ö. 2000 başlarında Bozkır kültürü görülmeye başlanmıştır, şüphesiz binicilik temel unsur olmak üzere, siyasi, iktisadi, dini, askeri cepheleri ile kültür gelişinceye kadar belirli bir zamanın geçmesi gerekecektir. Bu gün için Andronovo kültürünü ortaya koyan savaşı atlı kavimin M.Ö. 1700 –1500'lerde etrafa tesirini göstermeye başladığı ifade edildiğine göre, Bozkır kültürünün söylenen tarihte oldukça belirgin bir vasıf kazanmış olduğu söylenebilir.¹

Bozkır kültürünün temayülünden sonra atlı biniciliğin gelişmesi ile askeri teşkilatlanmanın önemli bir adımı atılmıştır. Bozkır coğrafyasında askeri hareketler başlamıştır. Bu askeri mücadele düzenli olmasa bile

¹ İbrahim KAFESOGU;Türk Milli Kültürü, İstanbul 2000,s. 226

sürekli devam ediyordu. Bu mücadele askeri teşkilatlanmayı mecburi kılmaya başladı.

Savaşlar bir ulusun veya topluluğun varolma sorunu olduğu için, savaş gereksinimleri bütün kültür unsurlarının savaş koşullarına göre şekillenmesini zorunlu kılmıştır. Bu sebeple, genel kültür unsurları ile askeri kültür unsurları arasındaki özdeşliğin günümüzden eskiye gittikçe düzenli şekilde arttığı görülür. Türk ordularını hatta genel olarak orduları bağımsız olarak düşünmekte zorlaşır.²

Orduları topluluklardan, toplumları ordulardan ayrı düşünmeme zorunluluğu; savaşın sürekli gündemde oluşu, yaşam içinde savaş şartlarını egemen kılmış, ekonomik, sosyal ve siyasi yapıları askeri gereklerle uyumlu tutmak kaçınılmaz olmuştur.³ Şüphesiz her toplumda her devirde sosyal, ekonomik ve siyasi yapılanma, askeri ihtiyaçlar ve genel güvenlik sorunları ile karşılıklı etkileşim içerisinde bulunur.

Askeri faaliyet, ekonomik getirilerinde yolu olduğu için, var olma ve varlığını korumanın dışında dünya nimetlerine kavuşma aracıdır.⁴

Bozkır kültür coğrafyası Çin'den Avrupa'ya uzanan ve büyük çöllerin ve dağların bulunduğu ve sert iklim şartlarının hüküm sürdüğü bir coğrafi alandır. Bu coğrafi alanın yetersiz ekonomik kaynakları ve sert iklim şartlarının etkileri sonucu kavimler arası mücadele başlamış ve milattan önceki bu dönemlerde askeri yapılanmalar ortaya çıkmıştır.

² Suat.İLHAN; Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi, İstanbul, 1999, s. 36

³ Suat.İLHAN; a.g.e. s. 36

⁴ Suat.İLHAN; a.g.e. s. 36

Bu m¼cadele ilk safhada ilkel metotlarla başlamış ve daha sonra tecr¼belerle en iyi şekilde geliştirilmiştir.

G¼c¼ ve tecr¼beleri ölç¼s¼nde yeni sistem ve m¼cadele teknikleri geliştirmeye başlamış ve kısa s¼rede birçok strateji ve taktik ortaya çıkarmıştır. Bu strateji ve taktikler m¼cadele aracı olarak kullanılmak suretiyle rakip d¼řman orduları dize getirilmiştir. Hedef d¼řmanı yenmek ve istenilen amaca ulaşmaktır. Fakat beraberinde farkında olunmadan bir askerlik sanatı inşa ediliyordu. İnsanlar m¼cadele kargaşası içinde bunun farkına bile varmamıştı. Bu stratejik ve taktik, askeri yapılanmalar bir g¼n mutlaka fark edilecekti. Fakat hangi çağda, nerede, ne zaman ve kim tarafından lcat edildi ve kullanıldı. Bu soruların çoğu cevap bulamadı. Ama askerlik sanatında bu strateji ve taktiklerin değeri bazı askerler tarafından fark edilecekti. Bu askerler askerlik sanatındaki ¼st¼n yetenekleriyle bu taktiklerin önemine kanaat getirecek ve bunlar sayesinde yaşadıkları çağı hükmedebileceklerdi.⁵

Bu askeri anlayış ve önseziyi kavrayan askeri teşkilatlar daima başarıya ulaşmışlar ve kendi iç dinamikleri içerisinde bozkır coğrafyası içinde milattan önce dörd¼nc¼ ve altıncı y¼zyıllar arasında d¼nyanın ilk büyük devleti olan Hun devletini ortaya çıkarmıştır. Bu Orta Asya'nın ilk en büyük askeri g¼c¼ olan imparatorluğudur.

Çağdaş gözle bile T¼rklerin Orta Asya askerlik sanatında dikkat çekici özellikler saptanabilir. Önce teşkilat düzeyinde Bozkır Türk teşkilatları esas olarak atlı ordulardır. At yetiştirmesini, seçmesini, bakmasını ve kullanmasını asker adamlar savaş t¼r¼ olarak da atın

⁵ Mustafa KALKAN; Ordu ve Savaş Stratejileri, İzmir, 1995, s.135

önemli rol aldığı sürekli saldırı, baskın ve kısa (yıldırım) savaş yöntemleri uygularlardı.⁶

Hun Toplumu profesyonel bir savaşçı grubunda ve orduda olduğu gibi teşkilatlanmıştı.⁷

Bozkır Türk Ordularında ani ve hızlı hareket edebilmenin en önemli unsuru at olmuş ve atın ehlileştirilmesinden sonra en büyük adım ise Orta Asya bozkırlarında atın askeri amaçlarla kullanılması olmuştur. Atın hızından savaşlarda yararlanılması Türk askeri teşkilatlarının en büyük avantajı olmuştur.

Bu dönemde büyük bozkır devletleri bu gelişmelerin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. At manevra yeteneği, savaşlarda delip geçme kabiliyetiyle, büyük bozkır devletlerinin kurulmasında önemli rol oynamıştır. Bozkırlardaki devletler at sırtında kurulmuş ve çeşitli kavimler üzerinde bu sayede hakimiyet sağlanabilmiştir. At, bozkırlı insanın gözünde adeta kendisiyle birlikte savaşa katılan bir silah arkadaşı olmuştur. Bundan dolayı Orhun abidelerinde, atların kahramanlıkları, renkleri, cinslerinden uzun uzun bahsedilmektedir. Bozkır kavimleri içerisinde en önemli yeri tutan Türklerde oymak isimleri Ala-yuntlu (alacaatlı), Tor aygır (doraygır) ve başka atlar almıştır.

Asya Hun devletinin kudretli Tanhusu Mete'nin M.Ö. 176 yılında Çin imparatoruna gönderdiği kısa beyanat, bozkır devletinin kuruluş tarzını belirgin biçimde aydınlatmaktadır. Bu beyanatında tanrının inayeti, subay ve erlerin yiğitliği ve atların mükemmelliği sayesinde yirmi altı

⁶ Mevlüt BOZDEMİR; Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları, Ankara, 1982 ,s.21

⁷ Cemal ANADOL ve Fazile ABBASOVA; Türk Kültür ve Medeniyeti, İstanbul , 2001, s.245

devleti yendiklerini ve bu surette bütün yay kullanan kavimlerin Hun haline geldiklerini bildirir.⁸

Savaş meydanlarında süvariler, atların renklerine göre belirli kanatlarda mevki almaktaydılar. Hunlar da doğuda boz atlılar, batıda kır atlılar, kuzeyde yağız atlılar, güneyde doru atlılar yer almaktaydı. Hayatı mücadele içinde geçen bozkır insanının başarısında at gerçekten önemli bir yer tutmaktaydı. At bozkırlıya hakim olma ruhu aşılmıyordu, bozkır kavimlerinin hareketliliğinde önemli bir yer tutuyordu.⁹

A) ASKERİ TEŞKİLATIN BAŞLANGIÇI

Tarihin karanlık devirlerinde bile insanlar arası mücadele en ilkel şekilde vardı. İnsanların sosyal ve ekonomik gelişmelerine paralel olarak birbirleriyle mücadele teknikleri gelişti ve organize hareketlere dönüştü. Bu teşkilatlanmalar kademeli olarak değişti. İlk bozkır Türk toplumlarında askeri ögenin birincil yer tuttuğu düşünülmektedir. Zaten savaştan doğmuş fetih için örgütlenmiş görünen bu toplumlar ordularından zor ayırt edilebilir.

Toplumsal gelişmenin başlangıcında herkes askerdir. Toplum ordusuyla bütünleşmiştir. Askerlik genel ve bireysel özelliğidir.¹⁰

⁸ İlhami DURMUŞ; “ Bozkır Kültürünün Oluşumunda ve Gelişiminde At” G.Ü.FEF S.B.D.1/2 1997 , s.15

⁹ İlhami DURMUŞ; a.g.m. s.15-16

¹⁰ Mevlüt BOZDEMİR;a.g.e. s.5

Türklerin ortaya çıktığı merkez Asya'dır. Türklerin sürekli bir Asya yaşantısı da vardır ve yaşantı günümüze dek sürecektir. Bu yaşantının başlıca olayı savaştır.

Bozkır Türkleri bitmez tükenmez savaşçılıklarıyla bütün komşularını özellikle Çin'i sürekli tedirgin etmişlerdir. Bu nedenle T SİN Hanedanlığı zamanında (M.Ö. 214 – 204) uzunluğu 6000 km'yi bulan ünlü Çin setinin yapılmasına neden olmuşlardır.¹¹

Tarihte hiçbir zaman Türk milleti ile ordusu arasında fark olmamıştır. Türk milleti ordu millet deyimi ile anılmıştır. Bize göre ordu teşkilatını icat eden ve onu kullanan millet vasfı vardır. Bu sebeplerden ve orduya verilen değerden dolayı bozkırda en uzun süre hükümranlığını devam ettiren millet olmuştur. Bozkırın uçsuz bucaksız arazilerini hakimiyet altına almış ve en büyük imparatorluklarını kurup yaşamasını sağlayabilmiştir. Bozkırın bu teşkilatçı kavmi en büyük organize mücadelelerini bu uğurda gerçekleştirip hedeflerine ulaşmışlardır. Bozkırda M.Ö. 209 yılında tarihin ilk onluk sistemine göre düzenlenmiş orduyu Mete kağan teşkil etmiştir.

Türk askeri teşkilatının çekirdeğini meydana getiren kuruluşunun, ne tipte, hangi tarihte ve kimin zamanında oluşturulduğu hakkında pek çok eser vardır. Eserlerdeki farklılık ne olursa olsun, askerlik sisteminin temelleri çok eski çağlarda atılmış ve günümüze kadar esas orijini muhafaza ederek gelmiştir. Mete'nin on bin kişilik atlıya komuta etmesi için babası Teoman hakanın buyruğu çıkarması, tümen teşkilatının daha o zaman var olduğunu kanıtlar. Tarihçiler bozkırda Türklerin en büyük ulusal dehalarından birisinin de "teşkilatçılık vasıfları" olduğunda birleşirler. Küçük Türk boylarının yabancı ülkelere girerek, büyük

¹¹ Mevlüt BOZDEMİR; a.g.e. s.8

devlet kurmaları bu teşkilatlıkları tarihte rastlanan olağan hadiselerdir. Gerçekleştirilen ve tatbik edilen bu sistemin önemli bir özelliği basit olmasıdır.

On askere komuta edene “onbaşı” yüz askere komuta edene “yüzbaşı” bin askere komuta edene “binbaşı” denmesi gibi; Mete zamanında Hunlar’da büyük birlikler on binlik, küçük birlikler ise binlik idi. Huğların hayatı ve devlet teşkilatı ile ilgili olan Çin kaynaklarında tümen teşkilatından ve devlet yapısından bahsedilmekteydi.¹²

Eski Türk ordusunda en büyük askeri birlik on bin kişilik kuvvet idi. Bu birliğe Tabgaç’lar, Gök Türkler ve Uygur’larda “tümen” adı veriliyordu. Tümenler 1000'lere, 100'lere, 10'lara ayrılmış ve başlarına ayrı ayrı kumandanlar (binbaşı, yüzbaşı, onbaşı) tayin edilmişti. Türk tesirinde ki yabancı ordularda görülen bu onlu teşkilat ilk olarak Asya Hun imparatoru Mete devrinde (M.Ö. 209-174) tespit edilmektedir. Bütün “yerleşik” kavimlerde görülen, hareketsiz kütle muharebesi usulüne göre yetiştirilmiş ağır teçhizatlı orduların aksine, hafif silahlı ve oynak süvarilerden kurulu Bozkırlı Türk ordularının uyguladığı süratli, ani ve şaşırtıcı hücumlara dayanan, dağınık muharebe sisteminde birlikler sisteminde birlikler arasındaki işbirliği ancak küçük birliklerin birbirleriyle olan bu iç bağlantıları ile sağlanabilirdi. Ayrıca sağ ve sol(veya doğu ve batı) başbuğlarının yüksek idaresi altında eğitilen ve onların emirlerinde savaşa katılan ordunun, bu onlu sistem içinde, on başı’lardan tümen başı’lara doğru belirli bir kumanda zincirinde birbirine bağlanması, eski Türk siyasi kuruluşlarını, sosyal bakımdan ayrılıkçı kabilevi (tribal) kalıptan kurtarıp, “devlet” bütünü haline getiriyor ve devletin bütün gücünü, barışta ve savaşta, ortak gayeler etrafında birleştiriyordu.

¹² Necati U. UCUZSATAR; Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi, Ankara. 1986. s.46

Bu da aslında bodun'lar ve boy'ların sıkı sıkı işbirliğinden doğduğunu belirttiğimiz Türk devletinde sağlamlık ve devamlılığı sağlayan başlıca faktörü teşkil ediyordu.¹³ Demek ki, onlu sistem sosyal ve idari bakımlardan da fevkalade mühim iki fonksiyon icra etmekteydi. Biri, devlet güçlerinin tümünün kabile, soy vb. ayrılıklara bakılmaksızın onlu sisteme göre bölünerek, merkezden tayin edilen kumandanlar aracılığı ile en üstte tek sevk ve idareye bağlanması. Böylece herkesin birbirine yardımcı olduğu bir millet birliği meydana getiriliyordu. İkinci olarak da, bütün idari görev sahipleri aynı zamanda "asker" olduklarından, ordunun vazife ciddiyeti her türlü sivil, idari ünitelere yansıdığı için devlet mekanizmasının askeri disiplin içinde çalışması temin ediliyordu. Bu durum Türk devletinin askeri karakterini açıkladığı gibi, Türklere neden "ordu millet " denildiğini de izah eder ve aynı zamanda Türk topluluğunda ordunun niçin iki temel unsurundan biri (ötekinin aile) sayıldığını gösterir.¹⁴

B) ASKERİ DİSİPLİN VE EĞİTİM (TEŞKİLATLANMA)

Uçsuz bucaksız bozkır coğrafyasında devlet kurmak ve bu devleti askeri bir teşkilatla ayakta tutmak mecburi idi. Bozkır kavimleri daimi surette hareket halinde idi. Bozkır askeri teşkilatı bu surette sağlam çevik ve katı disiplinli olmalıdır. Bozkırdaki her birey sert şartlara uygun olarak yetiştirilirdi.

¹³ İbrahim KAFESOGU; a.g.e. s.282

¹⁴ İbrahim KAFESOGU; a.g.e. s.282

Çocukların eğitimi memleketin genel durumu üzerine yetiştirilirdi. Bunlarda her şeyden önce vatansever ve iyi bir savaşçı yetiştirmek gözetilirdi ve bugünün izciliğinden daha kuvvetli ve daha genel öğretme ve yetiştirme tarzında idi.¹⁵

Hun çocukları daha koyunları güder ve otlatırken bunların üstüne binerek biniciliği öğrenir, küçücük ellerinde ufacık oklarla kuşları ve yaban farelerini vurarak atıcılıkta yükselmeğe çalışırlardı. Tahtadan kılıçları ve küçük sapanları vardı. Ara sıra taraf taraf birleşerek babalarından işittikleri muharebeleri yapmak isterler, muharebenin kendisine ait olan düşünce ve yönetimini ve güçlüklerini öğrenmeye çalışırlardı. Biraz daha büyüdükleri ve ağır silahları kullanacakları çağa geldikleri zaman muharebelere giderlerdi. Yetişen bir gencin adam sayılması ve saygı görmesi ancak bir düşman öldürmesi ve kahramanlık göstermesine bağlıdır. Bunun için bu surette yetişen her genç en iyi bir asker bir savaşçı sayılırdı. Memleket içinde gençliğe birçok onur ve faydalar verilmişti. Muharebelere kadınlarda gidiyor ve bunlardan yiğitlik ve yararlılık gösterenler çok oluyordu.¹⁶

Bozkır devletleri bozkır coğrafyasında varlığını devam ettirebilmek için sürekli bir eğitim ve disiplin gerekiyordu. Bu süreç zarar gördüğünde devletin varlığı tehlikeye düşüyor ve kısa sürede yok olabiliyordu. Bozkır coğrafyası Türk devletleri bu hususu göz önünde tutmuşlardır.

Bahaeddin Ögel'e "Hunlar'da Ordu hizmeti ve savaş açıkça bir meslek olarak kabul edilir." Nitekim, gene Ögel'e göre "Hunlar da tam anlamıyla sivil bir teşkilatın varlığını düşünebilmek çok zordur; Çünkü, Hunlar ordu-halk, halk-ordu gibi sosyal bir yapıyla düzenlenmişlerdir."¹⁷

¹⁵ Ömer H.BIYIKTAY; Mete'nin Tatung "Çin Sındığı" Savaşı, İstanbul, 1935, s.15

¹⁶ Ömer H.BIYIKTAY; a.g.e. s.15

¹⁷ Sencer DİVİTCİOĞLU;Kök Türkler Kut, Küç, Ülüğ, İstanbul, 2000, s.223

Türkler tarih sahasına teşkilatlı ordu olarak çıkmıştır. Çok eski göçebe hayatı yaşadığı devirlerde dahi kabile, aşiret teşkilatı bile askerlik yasasına uygun olarak kurulmuştu. Büyük göç ve süreklilik avları sırasında her yasada tayin edilen yerini bilirdi.

Büyük kurultaylarda her boyun kumandanının oturacağı mevkii tıpkı askeri hareket esnasında olduğu gibi belli idi. Bu eski teşkilatın izlerini büyük bir imparatorluk kuran Gök Türk hakanlığında görüyoruz. Bilge Kağan (716 – 734) tahta çıktığını anlattığı nutkunda arkasındaki akraba ve prenslerden, sağdaki şad apalardan ve soldaki tarhan ve buyruklardan bahsetmektedir.¹⁸

Türklerin yaşam ve düşünüş biçimi askeri teşkilatlanma ile paralel bir süreç izlemiştir. Bozkır kültür coğrafyasındaki en güçlü ve dirayetli kavmin Türkler olmasını sağlamıştır. Teşkilatlanma ve askeri eğitim iç içe geçmiş ve yaşam boyu devam etmiştir. Bu durum kurultaylardaki oturma düzenine kadar etki etmiştir. Bozkırdaki bu düzen savaş esnasında bozulmadan devam etmiş ve her bozkır bireyi görev yerini tereddütsüz bilmiş, görevini profesyonelce yapmıştır. Bozkır coğrafyasındaki askeri teşkilatlanmalar tarihin başlangıcından beri daha önceye götürülebilir. Bozkır coğrafyasında mücadele en eski devirlerden beri varolmuş ve teşkilatlanmanın en ciddi esasları bu coğrafyanın şartları çerçevesinde meydana getirilmiştir. Bozkır coğrafyası şartları göz önünde bulundurularak eğitim ve disiplin meydana getirilmiştir. Bozkırın her bireyi yaşamın her evresini asker olarak geçirmiştir. Çünkü bu çevrede insan karakteri mücadeleler ile şekillenmiş ve gelişmiştir. Askeri eğitimden ise her birey ayırt edilmeksizin katılmış ve mücadele etmiştir.

¹⁸ Abdülkadir İNAN ; “Eski Kaynaklarda Türk Ordusu” Türk Milli Kültür Dergisi Ordu Sayısı, II/22 s.125

Kanaatimizce bu savunma ve mücadele zorunluluğu insanlar arası sınıflaşmayı önlemiştir. Büyük oranda köle sistemi hiçbir zaman olmamıştır. Askeri disiplin her zaman ön planda olmuştur.

Mücadelede disiplinli olan ordular her zaman galip gelmesini bilmiştir. “Bilge Kağan ordusunu tarif ederken Türk ordusu kurt gibi imiş düşman ordusu koyun gibi imiş demiştir.” Bu sözlerle Türk ordusunun her zaman yırtıcı ve avcı olduğunu belirtmiştir. Bilindiği gibi avcı her zaman galip gelmesini bilmelidir ve bunun için mücadele etmelidir. Bozkır orduları da avcıya benzerler. Askeri teşkilatların sürekli tetikte ve eğitilmiş olması bunu sağlar. Askeri eğitim sıkı bir disiplinle ve sert kaidelerle sağlanır.

Hunların içtimai hayatında olduğu gibi, askeri hayatında da sıkı bir disiplin vardı. Hunlar, askeri ve içtimai hayatın her yönü ile iç içe olduğu bir toplumdur. Hunların öyle bir kanunu vardı ki, çağdaşları bile bu kanunları ancak asırlar sonra uygulayabileceklerdi. İlk bakışta çok acımasız ve insana yaşama hakkı vermeyen bir düzen gibi görünse de, sonradan bunun şaşırtıcı bir durum olduğu anlaşılıyordu. İnsan hayatının en iyi şekilde korunduğu bu düzende, hiçbir boşluğa ve düzensizliğe mahal verilmemişti. Her şey asırlarca, Türk töresi mucibince yürütülmüş ve bu törenin icaplarına riayet edilmişti. Uygulanan disiplin çok katı kurallara sahipti. En küçük hırsızlığın bile ölümle cezalandırıldığı bu düzende her şey bir ibret tablosuydu. Kanunları son derece sertti.¹⁹

İnsanları bu kurallar ile adil ve disiplinli idare edip onları yeteneklerine göre mevkii'lere getirmeyi çok iyi bildiler. Bozkır askeri teşkilatında bir savaşçının tahammül yeteneği ve disiplin anlayışı en üst

¹⁹ Mustafa KALKAN; a.g.e. s. 20-21

seviyedeydi. Atlı bir kavmin hayatı, muharebe ve sevk-ü idareye göre ayarlanmıştı.²⁰

Bir seferde veya başka bir zaruret halinde, en büyük imtihanlar ve mahrumiyetlere dahi şikayetsiz olarak tahammül etmek adetti. İşte bu hususiyeti Türk milletini bugüne kadar muhafaza etmiş ve bütün tarih boyunca düşmanlarını hayran bırakarak büyük başarılarını evvela cesareti ve sonrada dayanma kudreti sayesinde elde etmişlerdir. Hunlar hakkında Caudianus onların çok cesur olduklarını, son derece mütehammil olan ruhların en şiddetli imtihanlardan yılmadığını anlatır.²¹

Hun toplumu, profesyonel bir savaşçı grubunda ve bir orduda olduğu gibi teşkilatlanmıştı. Bu dinamik toplumda herkes savaşçı idi. Başlıca maharetleri ise, sert yaylarını germekteki ustalıklarında aranırdı. Özel işlerde kullanılmak üzere "kartal nişancı " denilen keskin nişancıları vardı. Ok ve yaydan başka, yakın dövüş için kargı (mızrak), kılıç ve bıçak kullanırlardı. Hunların savaş tekniği, avcılık ve hayvancılığa dayalı hayatlarının özelliklerinden doğmuştu.²²

Atlı göçebelerin kendisine has tek mil yaşayış tarzı; büyük haraların ve sürülerin bakımı, büyük süreklilikli avları, bir çeşit savaş idmanı sayılabilir. Teşkilatlanma, binicilik, at bakma kabiliyetlerini geliştirmek için, yüksek hamleleri, diğer tabirle tebaanın teşkilatlandırılması yabancı komşuları haraca bağlamak için yapılan seferler, bol fırsat sağlıyordu. Onlarda milli birlik duygusu, milli gurur ve milli gururun icabı kahramanlık çok erken gelişti.²³ Türk ordularının en belirgin özelliklerinden biri yüksek

²⁰ Mustafa KALKAN; a.g.e. s. 20-21

²¹ Mustafa KALKAN; a.g.e. s. 22

²² Cemal ANADOL ve Fazile ABBASOVA; a.g.e. s.24

²³ Laszlo RASONYI; Tarihte Türklük , Ankara ,1988, s.62

disiplinleriydi. Savaşta bir asker komutanından gelen emri eksiksiz yerine getirmekten başka bir şey düşünmezdi. Türkler özellikle Çin gibi sayıca çok kalabalık ve iktisadi bakımdan daha güçlü düşmanlarla baş etmek zorunda kaldıkları için askerlik sanatını geliştirmişlerdir, bu konuda adeta dünyanın hocası olmuşlardır.²⁴

C) STRATEJİ VE TAKTİK ANLAYIŞI

Bozkır coğrafyasında mücadelenin esası strateji ve taktiğe dayanmaktaydı. Bozkır coğrafyasında elbette milattan önceki binlerce yılın vermiş olduğu bilgi birikimi, şartların ortaya çıkardığı deneyim ve tecrübelerin meydana getirmiş olduğu bir askeri teşkilat sistemidir. Bozkırda mücadele küçük çarpışmalardan öte sistemli ve hazırlanmış orduların mücadelesidir. Bu mücadele esnasında zeki komutanların iyi strateji ve taktik belirlemeleri ile galip gelmesini bilmişlerdir. Bu strateji ve taktik rast gele seçilmiş ve uygulanmış hareketler değildi. Coğrafyanın, orduların ve askeri teşkilatların gerçeklerine göre meydana getirilmiştir.

Bozkır coğrafyasında savunma tedbirleri saldırı stratejileri kadar mühim ve önemli idi. Bu tür savunma tedbirlerini bozkır kavimleri daima almak zorundaydı. Bu tedbirlerin sürekli olması zorunlu idi. Ünlü Çinli düşünür Sun Tzu bu konuda şunları söylemiştir. “Düşmanın seni izlerken yada bir mevziine hücum ederken unutma, onları karşılayacak sağlam askerin olsun” demiştir.²⁵

²⁴ Erol GÜNGÖR; Tarihte Türkler, İstanbul, 1996, s.57

²⁵ SUN TZU; Savaş Sanatı, Ankara, 1992, s.79 Çev. S.ÖZBUDUN ve Z.ATAMAN

Bozkırda ansızın yapılan bir saldırı veya baskın ancak iyi alınmış savunma tedbirleri ile önlenebilirdi. Bu mücadele ilk safhada ilkel metotlarla başlamış ve daha sonra tecrübelerle en iyi şekilde geliştirilmişti. Gücü ve tecrübesi ölçüsünde bir şeyler bulmaya muktedir olan insan beyni kısa zaman içinde yüzlerce taktik bulmuş ve bu taktikleri rakiplerini dize getirebilmek için kullanmıştır. Hedef düşmanı yenmek ve istenilen amaca ulaşmaktır. Fakat beraberinde farkında olmadan bir askerlik tarihinde inşa ediliyordu. İnsanlar mücadele kargaşası içinde bunun farkına bile varmamıştı. Bu taktikler bir gün mutlaka fark edilecekti. Ama askerlik sanatında bu taktiklerin değeri bazı askerler tarafından fark edilecekti .

Bu askerler askerlik sanatında üstün yetenekleriyle bu taktiklerin önemine kanaat getirecek ve bunlar sayesinde yaşadıkları çağa hükmedebileceklerdi. Askerlik sanatındaki gelişme hızla devam edecek ve bugünkü şekline ulaşacaktı. Siyasi mücadelelerin bulunduğu her yerde farklı farklı taktikler uygulanmıştı. Bu taktiklerin farklılığı ve fazlalığı kültürel ve coğrafi değişikliğe dayanıyordu. Taktik stratejiden daha dar anlamlıdır. Taktikler savaş sanatının en önemli unsurudur. Mükemmel olarak uygulanan taktikler galip tarafa zaferi getirecektir. Taktiğin hatalı uygulanışı yada taktik karşısında hezimetini de ağır yenilgileri getirebilirdi.²⁶

Bozkır coğrafyasındaki mücadelede taktik ve stratejinin olmaması düşünülemezdi. Bozkırda bilinmeyen tarihlerden beri mücadele hep vardı. Bu mücadelede ise mutlaka strateji ve taktik anlayışı vardı. Bu anlayış ise mutlaka gelişim göstermiştir. Muhakkak ki bu gelişim her zaman ilerleme ve yenilik şeklinde olmuştur. Bu strateji bozkır Hun imparatorluğu ile zirveye ulaşmıştır. Askeri teşkilatlarda ordunun teşkilatlanmasından harp sahasına kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Askeri teşkilatı kurmak

²⁶ Mustafa KALKAN; a.g.e. s.136

stratejisini toplumun ve coğrafyanın şartları önemli ölçüde etkiler ve yön verir. Hun imparatorluğu çok geniş araziler üzerine kurulmuştu. Bu genişlikte bir arazinin yönetimi iyi bir strateji izlenerek sağlanabilirdi.

Mete M.Ö.174 yılında öldüğü zaman, sivil ve askeri teşkilatı, iç ve dış siyaseti, dini ordusu harp tekniği ve sanatı ile yüksek vasıflı bir cemiyet halinde, daha sonraki bütün Türk devletlerine örnek olan, tarihi kesin ilk Türk siyasi teşekkülü, “Büyük Hun imparatorluğu” kudretinin zirvesine çıkmıştı. Bu devlet, idaresindeki kısıtlı tarım alanlarına sahip olmasına karşılık geniş otlığı bol besiciliğe elverişli bozkırlar üzerine kurulmuştu. Bu otlakların korunması ve savunması mücadelelere sebebiyet vermekteydi. Hun ordusu bu durumu da göz önünde bulundurmamak mecburiyetindeydi. Hun ordusunun stratejisi de sürekli hareket ve tetikte bulunma mecburiyeti vardı.

D) ASKERİ TEŞKİLATLARDA TAKTİK VE STRATEJİ

Askeri teşkilatlar stratejilerinin ilk aşaması olarak hedefi kontrol altına alma ve yıpratma amaçlı ilk şoku düşmanı istisnalar hariç yok etme amaçlı olarak kullanmamıştır. Bozkırda keşif amaçlı ve ana kuvvetin riske atılmaması açısından ve ön istihbaratın toplanması açısından kıymetli bu öncü hareket çok büyük önem taşımaktaydı. Bu hafif akıncı birlikler görevini başarı ile ifa ederek ve Çin, Yüce topraklarını altüst ederek ana karargahlarına dönmüşlerdir. Bozkırın geniş arazilerinin üzerinde belirli hedefler seçilerek, taktik baskın ve imha hareketleri ortaya koymuşlardır. Bu şekilde düşman kuvvetleri sürekli baskı altında tutulmuş, dirençleri zarara uğratılmış, maneviyatlarının altüst edilmiştir. Düşman kuvvetleri zayıf bulundukları anda imha dahi edilmişlerdi. Türk korkusu düşmanın

zihnine yerleştirilmiş ve üstünlükleri kabul ettirilmiştir. Türk birlikleri tarafından bilinçli ve maksatlı uygulanan bu taktik anlayış birebir çarpışma öncesi uygulandı.

Bu uygulama daha sonraki bütün askeri teşkilatlarında süreklilik kazandı. Bozkırın en şiddetli harpleri öncesi bozkır orduları bu yıpratma hareketleri kullanmaktan geri kalmadılar. Bozkırın en korkunç ve güçlü orduları süratli ve disiplinli bir şekilde uygulayarak ana kuvvetlerinden önce harp meydanlarında öncü kuvvetler kendini gösterdi. Düşmanı yıpratıp ana muharebe öncesi gerekli kıvama getirdiler. Bu uygulamaların Türk askeri teşkilatlanmalarında devamlılık göstermiştir. Orta çağdaki akıncı birlikleri bu sistemin devamıdır.

M.Ö. Yedinci yüzyıldan ortaçağ sonuna kadar, Tuna'dan doğu Sibirya'ya kadar uzanan sahada oturan muharip atlı kavimlerin harp taktiği ile askeri teşkilatlarında, an' anevi bir birlik göze çarpar. İskitlerin Darius' e karşı kullandıkları taktik ile Partların Romalılara karşı baş vurdukları taktik, Attila zamanında Hunların silahları ile Avrupa'yı titretmeğe muvaffak oldukları ve nihayet Orhun Türklerinin Hindistan'dan Don ırmağına kadar oturan kavimleri ram etmek için kullandıkları taktik ve Avarların Panonya da sahip olduklarını gördüğümüz taktik aynı idi. Bu büyük Türk kavimlerinin yanında da daha birçok Türk Boyu'nun da aynı taktiğe malik olduklarını biliyoruz. Bu atlı kavimler doğuda Çin İmparatorluğu, batıda Tuna, güneyde Karadeniz, Kafkasya, Hazar denizi, İran yaylası, Hindistan'ın kuzeyi ve kuzeyde 55. arz derecesine kadar uzanan saha içinde faaliyette bulunmuşlardır.²⁷

²⁷ Şerif BAŞTAV ;“ Eski Türklerde Harp Taktiği”, Türk Milli Kültür Dergisi Ordu Sayısı , II/22 , s. 39.

Askeri strateji üst askeri hareket tarzıdır, en az tümen çapında ve bağımsız cephelerdeki hareketi içerir. Taktik bunun alt düzeyindeki olayları kapsar. Politikanın ise birden fazla unsuru (sosyal, ekonomik, politik, askeri) verisi vardır. Stratejinin birden çok değişkeni bulunur, başka bir anlatımla stratejinin şekli bazı etkenlere bağlı olarak değişir. Kuvvete göre (büyüklüğü, eğitimi, silahları, araç ve gereci, sosyal disiplini, bilgi ve deney birikimi ...); mekana göre (coğrafi alan , coğrafi yapı ve özellikleri iklim...); zamana göre değişiklik gösterirler.²⁸

Bu değişkenlere bağlı olarak belirlenecek strateji, askeri kültüre dayalı olarak mesleğin sanat yönünü oluşturur. Verileri iyi kullanacak en iyi, en uygun hareket tarzını (strateji ve taktik) seçen ve uygulama başarısı gösteren, sonuca ulaşır.

Bir yerde uygulanan strateji başka yerde ve zamanda uygun olmayabilir. Buna rağmen Türk ordusunun belli bazı hareket tarzlarının yüzyıllar boyu az değişikliklerle uygulandığını görüyoruz. M.Ö. 201 ve 200'üncü yıllarda Mete Han'ın Çin'lilere karşı uyguladığı bir stratejinin izlerini, az farkla yıllar sonraki Türk savaşlarında görmek mümkündür.²⁹

Bozkır coğrafyasında Türkler uzun yüzyıllar boyu kullandıkları askeri teşkilatın özünü Mete'nin kurmuş olduğu askeri teşkilatın bire bir devam ettirilmesidir. Türk tarihi boyunca hanedanlar ve devlet isimleri buna bağlı değişmesine rağmen askeri teşkilatlanmada silah yenilikleri dışında bu sistemin özüne sadık kalmıştır. Bu askeri teşkilat sisteminin esas noktaları ve ağırlığı daha çok askeri teşkilatın, askeri birimlerin hareket ve disiplinine bağlı idi. Bozkırın büyük bir bölümü ise birbirine benzerlik göstermekteydi. Ata yurttan binlerce kilometre uzaklaşıldığı

²⁸ Suat İLHAN;a.g.e. s.44

²⁹ Suat İLHAN;a.g.e. s. 45

zamanlarda bile coğrafi konuma göre bazı ufak değişikliklerle bu askeri strateji uygulanmıştır. Bu strateji sert disiplinli bir ordu ile ani ve çevik hareketlerle Türk ordusu her türlü coğrafi mekanlarda uygulama yeteneğini göstermiştir. Bozkırdaki bu strateji askeri ordular sayesinde uygulanabilecek yöntemlerdir. Bu strateji daha önce planlanmış ve bir orduda talimleri yapılmış olması gerekir aksi taktirde sıradan bir ordunun belirlenen strateji ve taktiği uygulaması düşünülemez.

“Kesin olan şu ki: Türkler, bir orduya ve bir askeri teçhizata sahip olmuşlardır. Onlar bilhassa Çin’lilere karşı, bu ordunun kendilerine sağladığı imkanları kullanmasını bilmişlerdir.

Bu ordu neydi? İlterişin başlangıçtaki askeri birliğinden bahsederken söylediği “ birliğin üçte ikisi (atlığ), (süvari) ,üçte biri yaya (ya dağ) idi.”sözlerini olduğu gibi kabul etmek gerekir mi ? bundan Türk ordusunun üçte ikisinin süvarilerden, üçte birinin piyadeden oluştuğunu sonucunu çıkarmak gerekir mi? Türk’ ler tarafından benimsenen savaş sisteminde piyadenin rolü pek önemli görülmemesine rağmen, bu önemli bir orandır.³⁰

Bozkırdaki bu askeri teşkilatların uyguladığı taktik ve strateji daimi surette düşmanlarını harp meydanlarında hırpalayıp yok etmişlerdi. Bu çarpışma sistemi direkt kalabalık insan yığınlarının çarpışmaları halinde tezahür etmemekte daha çok planlanmış bir hareket icraat etmekteydi. Bu insanların silah yolu ile rakiplerini alt edebilmek ve günlük geçimlerini sağlayabilmek maksadıyla enerjilerinin mühim kısmını bu harplerde kaybettikleri görülür. Ata binecek yay kullanabilecek bir çağa geldikten itibaren çocuğun muharebeye hazırlanmasına başlanmıştır.

³⁰ Rene GIRAUD:İlteriş, Kapkan ve Bilgenin Hükümdarlıkları,İstanbul ,1999 .s.136 Çev. İsmail Mangaltepe

Aralıksız devam eden muharebeler, en iyi okul hizmetini görmüş ve böyle bir askeri eğitim ile bunun devamlı talimleri, Türk atlı kavimlerinin harp taktiklerini mükemmeliyete ulaştırabilmiştir.³¹

Harplerinde, uzun mesafe muharebeleri için en müsait silah vasfını kazanan yayı, dört nala ilerleyen atlılar dahi maharetle kullanabilirlerdi. Atlılar arasındaki muharebelerde uzaklara ulaşabilen bu silah önemli başarılar sağlamış göğüs göğüse muharebeye yarayan kılıç ve mızrak gibi silahlara atlılar fazla rağbet göstermemişlerdir.

Bu sebeple atlı kavimler tarafından çok erkenden yay, asli silah olarak seçilmiş ve bunların icadı olan taktik de kendilerine diğer kavimler üzerinde bir üstünlük sağlamıştır. Bu taktiğin esası, süratle ilerleyen bir at üzerinde dahi, öne, arkaya, yanlara, aynı maharetle ok atmaktan ibaretti. Bu keyfiyet onları, muharebede karşılırları çıkacak yeni bir duruma intibaka müsteit kılıyor ve düşmanlarını beklenmedik emrivakiler karşısında bırakabiliyordu.³²

Bu taktik ordulara, iki esaslı prensip bahşetmekte idi. Bunlardan birisi, düşmana kendi orduları hakkında bir fikir edinmek ve kumandanın niyetlerini anlamak imkanını vermemesi idi; bu hal onları gizliyordu. Diğer i ise muharebe anında istedikleri yere sür'atla ulaşabilmeleri idi. Muharebenin, ilk safı, çarpışma başlamadan önce aralarında uzaktan hissedilmeyecek mesafelerde birbirlerinden ayrılan massif ve devamlı bir cephe manzarasını arz ederdi. İkinci ve üçüncü safları ise, mümkün olduğu kadar araziye uydurularak düşmanın gözünden gizlenirdi.

³¹ Şerif BAŞTAV; a.g.m. s.40

³² Şerif BAŞTAV; a.g.m. s.40

Muharebe, düşmanın etrafında yapılan muharebelerle başlar ve bu manevralar, düşman saflarını bozmak, muharip sınıfın diğer ağırlıklarla olan temasını keserek nizamı karıştırmak maksadı güderdi. Cepheden saldırış, normal olarak sun-i bir şekilde düzenlenen bir ricat'le neticelenir sırt çeviren muhacimler düşmandan muayyen bir mesafeye kadar uzaklaştıktan sonra, kendilerini takip eden hasımları üzerine oklarını yığdırarak onları önceden hazırlanmış pusuya düşürürlerdi. Bu anda pusuda duran diğer birlikler yandan arkadan düşman üzerine saldırır ve arazinin teşkil ettiği güçlüklerle bu hücumlar düşmanı sadece durdurmakla kalmaz, onları ihata eder ve çok kere onları imha ederdi. Sahte ricatı yapanlar muayyen bir mesafeden sonra düşmanın arkasını sarmağa çalışırlardı. Bu sebeple bu taktik, sadece kaba bir kuvvet denemesi olmayıp kurnazca meydana getirilmiş bir plana dayanırdı.

Esas prensip, kendi kuvvetlerini mümkün olduğu kadar fazla harcamadan düşmana çok kayıplar verdirmektir. Bunun içinde muharebe düşmana en az müsait yerden başlamayı ve onun en zayıf tarafından hücum etmeyi tercih ederlerdi.³³

Bir Çin kaynağına göre, Hun Türklerinin askeri özellikleri şu şekilde açıklanıyor. "Hunların savaş taktikleri bizimkilerden oldukça farklıdır, insanı şaşırtan bir hız ile en yokuş dağlara tırmanır ve aşağıya inerler, seller gibi en derin ırmakları, (elbiseleri ile) yüzüp geçerler. Rüzgarlara, yağmurlara, açlığa ve susuzluğa dayanırlar. Yay ve ok kullanmada tecrübeleri ve hünerleri çoktur. Her attıklarını vuracaklarından emindirler. Onlar boğazlar ve dar geçitlerde bize her zaman üstünlük sağlayacaklardır."³⁴

³³ Şerif BAŞTAV; a.g.m. s.41

³⁴ Suat İLHAN; a.g.e. s 47

Bütün gece Çin ordusu düşmanın; kendi çevresinde varlığını hiç sezmediler. Görülen insanlar Çince yi çok iyi konuşabilen Çinli kılığındaki adamlardı. 10. gün sabahında çok erken hareket edilirken Çin ordusunda yöneye (güneye) karşı bir muharebe hazırlığı düşünöldü. İlerleyen kolların kuvvetli öncöleri ileri atıldı. Artık ilerdeki kıtalar Ping-çe-on'un bulunduğu vadi ve ırmağı geömiş ve Çin ordusunun büyük bir kısmı da kuzey batıya doğru meyilli bir arazi üzerinde ilerlemekte idi.³⁵

"Tam bu sırada Hun –Hanun yayvan ve geniş öukurluğu içinden ve yanlardan Çin kuvvetinin sağ yan ve gerisi açıklarından birçok büyük seçme kollara ayrılmış otuz bin seçme Türk atlısının kasırğa hızı ve yıldırım şiddeti ile üstlerine atılmakta ve gerilerini sarmakta olduğu göröldü. Bu görkemli baskının vukua getirdiğı korkunö güröltünün etkisi ile şaşırان Çinliler, kuvvetli atların üzerinde saldıran kahramanla tam bir çarpışmaya imkan bulamadan paröa paröa ezilmeöe, ırmakta boöulmaöa, sarp kayalıklar üzerinde kaçışmaöa başladılar. Bütün Çin ordusu titretici bir korku ve heyecan içinde kaldı. İrmağı geöenlerle Çin kuşatma kolunun başında hareket ederek ovaya varmış olan büyük bir kısmı ile tekrar vukua gelen çok şiddetli ve sürekli çarpışma yorgun Çin kuvvetlerinin hemen hepsinin yok edilmesi ile sonuçlandı.

Henüz daölar üzerinde iken hücumu uğrayanlar yalöin kayalardan yuvarlanıyor veya yorgun atları ile kaçamayarak kahraman Hun atlı kovalayıcılarının kılıcına teslim oluyordu. Her tarafta Çinliler kovalanıyor, tutuluyor öldürölüyordu. Doğrudan hücum eden Türk kollarının hem de yan gerilerini kapaması suretiyle savaş alanının dört tarafı sarılmış oldu. Ve etrafı öember içine alınmış olan Çin ordusu kırıla kırıla toparlanıyor ve süröle itile Tatung ın güneyine varılmıştı."³⁶

³⁵ Ömer H.BIYIKTAY; a.g.e. s.27

³⁶ Ömer H.BIYIKTAY; a.g.e. s.28

Türklerin bozkır yaşamında askerliği yaşam biçimi olarak algılamaları ve askerlik sanatının zanaatkarları olmaları askeri mücadelelerinde her zaman üstün olan taraf olmalarını sağlamıştır. Bozkırın uçsuz bucaksız arazilerinin hükümdarları olan Türkler savaş alanında az kuvvetle güçlü zaferler elde etmişlerdir. Bu üstünlük az kuvvetle kalabalık ordulara karşı kendi buldukları ve geliştirmiş oldukları strateji ve taktikle mümkün olmuştur. Türkler arazi seçimi, ana birliklerin konumlandırılması ve düşman birliklerin daire içine almak için çekecek öncü birliklere kadar dikkatlice seçmişlerdir. Öncü birliklerin atları seçme Türk atları idi.

Bu birliklerin süvarileri çok hızlı at binen süvarilerdi ve aynı zamanda geriye dönüp çok hızlı ok atma maharetine sahiptiler. Bu hız ve geriye ok atabilme diğer orduların imrenerek izledikleri ve asla yapamadıkları hareketler idi. Bozkırdaki bu mükemmel organizasyonu ve davranışları yabancı kaynakların yazmaktan vazgeçemeyeceği kadar değerli idi.

Çinli kaynakların Gök Türk savaşçılarını değerlendirmesi şöyle idi. "Türklerin üstünlüğünü yapan binicileri ve okçularıdır. Kendilerine uygun gelirse şiddetle saldırırlar, tehlikede olduklarını sezerlerse yel gibi kaçar, şimşek gibi kaçarlar."³⁷

Doğu kaynaklarının düşmanlarını bu derece övmeleri ve onlardan sık sık bahsetmelerinin sebebi hikmeti ise savaşçılık sanatında gösterilen maharetin hayranlık vermesi olmasıdır. Bozkır kavimlerinin doğu mücadelesi dışında batıya da sürekli bir ilerleyişi ve mücadelesi olmuştur. Bozkır kavimlerinin buradaki mücadelesi de birçok kaynağa geçmiş ve

³⁷ Sencer DİVİTCİOĞLU; a.g.e. s. 219

m¼cadelenin sıradan olmaması sebebiyle bu kavimlerden bahsetmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bozkır kavimlerinin batıya ilerleyişi Pers kaynaklarında mevcuttur.³⁸

Pers ve İskit m¼cadelelerinde İskitler Pers kuvvetlerine karşı geri çekilme ve ani baskın taktiklerini kullanmışlardır.

“Darius, İskit’lerin ötesindeki Saka’ların üzerine y¼r¼m¼řt¼r. Darius İskitya içlerine doğru yavaş yavaş ilerlemeye başlamıştır. Bu arada İskitlerde boş durmayarak, komşularıyla birlikte Perslere karşı koymayı amaçlamışlardır.

Komşu kabilelere başvurarak, onları aralarında ittifak yapmak için ikna etmeye çalışmışlardır. Başarılarının kalabalık olmalarına bağlı olduğunu aksi taktirde Darius’un hepsini teker teker ezebileceğini, halbuki birlik olurlarsa, Pers kralının onları mağlup etmesinin güç olacağını anlatmaya çalışmışlardır. Gelen, Budin ve Sarmat kralları İskitlere yardım etmeyi uygun görm¼řlerdir. Buna karşılık kuzeyde oturan kabileler İskitler’in bu teklifini kabul etmemişlerdir. Darius yoluna devam ederek, Don nehrini geçmiş ve Volga’ya doğru ilerlemiştir. İskitlerse onun ön¼nde geri çekilmiştir.³⁹

Pers kralının, Tuna nehri üzerindeki köprüy¼ savunmaları için lonyalılara verdiği altmış günlük süre hızla dolarken, onun askerleri bu yararsız kovalamadan bıkmaya başlamışlardır. Ancak İskitler doğuya doğru geri çekilmeye devam etmiştir. Bu durumda canı sıkılan ve bir sonuç alamayan Darius, İskit kralına İdanthysos’ a bir haber göndermiştir.

³⁸ İlhami DURMUş; İskitler(Sakalar), Ankara 1993, s.71

³⁹ İlhami DURMUş; a.g.e. s.71

İskit kralına, kendini güçlü hissediyorsa, kaçmayarak savaşa girmesini, eğer kendisinde o gücü görmüyorsa, huzuruna çıkarak haraç olarak toprak ve su getirmesini istemiştir. Bunun üzerine İskit kralı da Darius'a bir cevap verme ihtiyacını duyarak, ondan korkmadığını, kendilerinin dikili ağacı olmadığından dolayı savaşa girmek istemediğini, fakat atalarının mezarlarını bulurlarsa, o zaman savaşacaklarını bildirmiştir.⁴⁰

Bozkır askeri taktiklerinin en önemli özelliği düşmanı yıpratma, zayıflatma ve moral olarak çökertip psikolojik bir zafer kazanmaktır. Bu taktik her zaman en geçerli ve uygulanan taktiktir.

Bozkır orduları için savunmada en geçerli taktiktir. Bozkırda en iyi uygulama alanı bulan bu taktiği uygulamak isteyen ordu ve komutanın coğrafyayı ve karşı ordunun direncini çok iyi bilmesi gerekir. Düşman ordusuna fark ettirmeden seçilmiş olan ve düşmanın çok rahat imha edilebileceği bir coğrafi mekan seçilmelidir ve düşman burada yok edilebilmelidir.

Bozkırda düşman çok iyi tahlil edilmeli ve onun takip edilmesi gerekir. Düşman askeri ilerlerken nereye doğru gittiğini bilmemeli ve düşmanı yok edeceğini düşünerek bir zafer peşine düşmelidir. Zafer peşine düşen asker bu zafere ulaşamadıkça ve hesabını yapmadan ana merkez üssünden uzaklaştıkça lojistik stokları tükeniyor sonucunda bitkinlik, yorgunluk ordunun bütün saflarında baş gösteriyor büyük bir kayıpla geri dönüş başlıyor. Bu taktiğin uygulanması ile düşmanla savaşa girmeden onun kuvvetlerini yok edilebilir olmasıdır.

⁴⁰ İlhami DURMUŞ; a.g.e. s.71

“Pers ordusu alışık olmadığı bu taktik karşısında büyük bir yenilgiye uğruyordu Darius ordusunun büyük bir çoğunluğunu kaybedince ordugahındaki ağırlıkları ve bazı askerleri geride bırakarak İskit topraklarını terk etti. (M.Ö.513) Bu savaşta İskit’lerin taktikleri sayesinde büyük bir zafer kazanılmıştır.”⁴¹

Bu taktiğin coğrafi etkisi ve iklim etkisi düşmanın zayıflamasında çok etkili oluyordu. Düşman askeri bilmediği bir coğrafyada çok ilerledikçe bir çok tehlike ve baskınla karşılaşp gücü erimeye başlayacaktır.

İlk çağlardan beri askeri seferler bahar aylarında başlar yaz aylarının sonuna doğru geri dönülürdü. Bu seferlerin uzaması ile kış mevsimi bastırır ve zayıatlar son derece artardı.

Bahar aylarında başlayan seferin kış aylarına sarkması ile sert iklim şartlarının etkisiyle başlayan yorgunluğun zirveye çıkması ile de sefer başarısızlığa uğruyor ve telafisi imkansız hale getiriyordu. Buna mukabil bozkırda ani bir baskınla da düşman askerleri ilerlediği ülkenin içerisinde imha edilebiliyordu. Bu durumda ezici bir yenilgi ile karşılaşan düşman orduları savunma yapan askeri teşkilat karşısında top yekun yok olabiliyordu.

Mete’nin Tatung savaşında Çinlilerin tam bir kuşatma altında kaldığını ve Mete den barış istemek zorunda kaldığını görüyoruz.

Çin imparatoru Keoti, komuta kurulu ve devlet basmanlarıyla (danışmanları) tutsaklıktan-kurtulmak ve ikinci orduya ulaşmak için geriye

⁴¹ Mustafa KALKAN; a.g.e. s.144

düşmanı hırpalamaktan hoşlanırlar, halk topluluklarından haraç alıp kaçmaktan, tekrar geri dönüp saldırmaktan hoşlanırlar. Çin sarayı, büyük imkanlarını kullanarak ve özel olarak eğitilmiş bir ordu hazırlamaya karar verdiği zaman Türkler ortadan kaybolurlar birbirlerinden ayrılırlardı. Düşmanlarının yorulmasını, dağılmasını veya uygun bir coğrafi mekanda yakalanmasına kadar bekler, düşmanlarının üzerine aniden çullanma, düşmanı kırıp geçirme fırsatını elde edinceye dek, mümkün olduğunca uzaklara kadar kendilerini takip ettirirler. Bu taktikte büyük bir değişiklik yoktur her zaman bu genellikle böyledir.⁴⁴

Bozkır ordularının ani baskın ve yıldırım hızıyla geri çekilme metodunun yanı sıra Türkler bu gibi savunma tedbirlerini kullanıp geliştirmişlerdir.

Bu savunma tedbirleri bozkır askeri teşkilatlarında daima kullanılmıştır. Örneğin bu tedbiri alan İskit orduları Pers ordusu önünde daima çekilmiş ve merkezden oldukça uzaklaşan Pers kuvvetlerinde yılgınlık bıkkınlık ve çözümler başlamış Pers ordusu hiçbir başarı elde edemedi geri çekilmek zorunda kalmıştır. Büyük bir ordunun hazırlanması, sefere çıkılması çok zahmetli ve çok büyük ekonomik kaynak sarf edilen bir iştir. Başarısız olan bir sefer ise devletin ekonomik gücünü derinden etkiler ve devlette zafiyetler meydana getirir.

Büyük bir seferin maliyeti düşünülürse boşa giden bir seferin ne kadar ağır sonuçlara mal olacağı ortadır. Savaşın seyri itibarıyla geri çekilme hareketleri çok iyi planlanmış ve düşmanı buna inandırmış olmak gerekir aksi taktirde büyük bir hezimet yaşanabilir. Mete'nin Çin sındığı savaşında uyguladığı bu taktik yüzyıllar boyu uygulanmıştır. Mete

⁴⁴ Rene GIRAUD; a.g.e. s. 148

doğru kaçtı lakin imparator ve çevresinde bulunanları tutmağı kuran ve gözeten bir kolda ardından yürümeye ve kovalamaya başladı, buna boş kalan başka yakın birliklerden de katıldılar. Kova kova imparatoru Otayşan' ın en yüksek yerindeki Poting eski kalesine soktular, artık imparator da dört taraftan sarılmış oluyordu imparator ve yanındakiler yedi gün yiyecek hiçbir şey bulamamış ve aç kalmışlardı. Kış içinde sarp dağlar arasında bulunan imparatora bu kuvvetli sarma ordusunu yararlanarak yiyecek ve yardım gelmesi imkanı da yoktu.⁴²

Mete imparatoru öldürmek ve tutsak almak istemiyordu. Fakat bu suretle dört tarafı sarılarak beklemekle dahi imparatorun ve yanındaki Danışmanları, muhafız askerlerinde açlıktan mahvolacağı gerçektir. Yaklaşan ölümün korkunç karaltısı gururlu Çinlileri ve onun çok kibirli ve çok inatçı imparatorunu Tanrı kutu Mete'nin kadınından aman dilemeye zorladı.⁴³

Mete'nin ani baskın ve çevirme hareketi ile o devrin en büyük ordusu olan Çin ordusunu perişan etmiş ve çok büyük bölümünü imha etmiştir. Mete'nin bu askeri başarısı ve askeri taktiğinin zaferle sonuçlanması gelecek olan Türk orduları için bir örnek teşkil etmiştir. Bu taktik her türlü mekanda ve değişik şartlarda uygulanmıştır.

Bilge Kağan yazıtlarında; Çinlilere karşı yapılan savaşları ilgilendiren hususlarda Türk kaynakları pek aydınlatıcı bilgi vermezler. Ming-şa savaşı bir istisna teşkil eder. Klasik tarz , düzenli bir savaştır. Diğer durumlarda, baskın ve yağmadan daha az savaş söz konusudur. Türkler, Çinliler ile göğüs göğüse savaşmaktan mümkün olduğu kadar kaçınırlar. Onlar küçük çaptaki, fakat kesintisiz yapılan çarpışmalar ile

⁴² Ömer H.BIYIKTAY; a.g.e. s. 28

⁴³ Ömer H.BIYIKTAY; a.g.e. s. 28-29

savaş esnasında Çin sefirlerini kendi ordusunun bitkin ve yorgun olduğuna inandırmış ve Çin sındığı savaşında Çin ordusunun kendi üstüne gelmesini sağlamıştır. Çin kuvvetlerinin durumunu çok iyi tespit etmiştir. Mete coğrafi mekanı çok iyi tespit etmiştir. Mete sarp kayalıklara asıl ordusunu gizlemiş ve onları kayalık bölgesinde köşeye sıkıştırmıştır. Çinli askerler ya Mete'nin askerlerinin kılıcı ile ölecekti yada sarp kayalıklarından yuvarlanarak ve ırmakta boğularak can verecekti.⁴⁵ Mete'nin çok kurnazca bu boğaza Çin askerlerini çekip ani bir baskınla Çin ordusunu yok etmiştir. Bu zafer Çin sındığı olarak tarihe geçmiştir. "Savaş planı incelenince bir kere Mete, ulu dağların yüksek dorukları üstündeki dar geçitleri belirtilmiş ve baştan başa surlarla kapatılmış güneye kuvvetinin dörtte birini koymuştur.⁴⁶ Kuvvetlerinin dörtte üçünü düşmanın kuşatma kolunun dış yanına sürsal (kuşatma) yapacak surette tertiplenmiştir."

Bu Mete' nin büyük ve geniş sonuçların yöneyden değil, düşman ordusunun yan gerilerinden, vurmakla alınacağını bildiğine ve yaptığına açık bir kanıttır. Sonuç yerinde kuvvetin dörtte üçünü toplamak, kesin sonuç yerinde ne kadar kuvvetli bulunursa o kadar iyi olur, esasını yapıldığını gösterir.

Yapacağı sürsalı; düşmanın bir kısmı ırmağı geçmiş, bir kısmı dar yöneyli kol halinde ve bir kısmı dağ geçitlerinin ve yolların fenalığı yüzünden geri kalmış ve Çin ordusunun hepsi yorgun bulunduğu bir zamana getirmek bir hünerdir. Bir hünerdir ki, bu yalnız komutanın bilmesi ile de olmaz iyi yetişmiş yüksek ereği mevcut, yasavı ve düzeni yüce orduları ister ve bu kadar heyecanlı evrelerde yürek ve kafalar sükun içinde ve sonucu inançla bekleyebilmek için savaş meydanlarının verdiği

⁴⁵ Ömer H.BIYIKTAY; a.g.e. s. 33

⁴⁶ Ömer H.BIYIKTAY; a.g.e. s. 33

yüksek ve heyecanlı demeçlerle yetişmiş olmak, bu gibi ağır hal ve şartlara alışık olmak lazımdır. İşte bunu en yüksek derecede Mete ve ordusunda görüyoruz.⁴⁷

Daha Mete'nin düzenli askeri teşkilatlanmayı kurduğunu kabul ettiğimiz tarihlerde bile profesyonel askeri teşkilatın var olduğunu görüyoruz. Bozkırdaki bu ordunun taktik anlayışının çok gelişmiş olduğunu ve düşman ordusunu bilinçli olarak yönlendirip düşmanı gayri nizami harp taktikleri ile de imha etmişlerdir. Bozkır orduları yeri geldiğinde de sarp kayalıklarda gerilla yeri geldiğinde ise cephede usta bir savaşçı olabilmekteydi.

Bütün taktik aşamalarının gerçekleştirilmesi esnasında bu savaşçılar layıkıyla görevlerini yerine getirmişlerdi. Bozkırdaki bu profesyonel hareketleri icra eden askeri teşkilat elbette sıradan bir askeri teşkilat değildi.

Bu ordulardaki seçkin askerler ve çocukluğundan beri harp sanatının inceliklerini öğrenmiş, çeşitli muharebelerde ise en iyi şekilde yoğrulmuşlardır. Bu üstün meziyetlere sahip savaşçılar bu taktiği uygulamak için bozkırlarda doğal olarak yetişmişlerdi.

Bozkırın profesyonel savaşçıları bu taktikleri günlük yaşamın bir parçası şeklinde olağan olarak icra ederlerdi. Bozkırlardaki amansız mücadelelerde sayıca az olan bozkır Türk askerlerinin çok iyi planlanmış ve mükemmel düşünülmüş taktikleriyle düşman askerleri yıpratılmış ve eritilerek imha edilmiştir. Bozkırın en kaliteli ve disiplinli askerleri ustaca uyguladıkları taktikler ile daima rakiplerine üstünlük sağlamışlar ve zafer kazanmasını bilmişlerdir.

⁴⁷ Ömer H.BIYIKTAY; a.g.e. s. 33

E) BOZKIR ASKERİ TEŞKİLATLARIN DA İSTİHBARAT

Askeri teşkilatların stratejisinin bir parçası olan taktiklerin uygulanması öncesi mutlaka istihbarat faaliyetleri yapması gerekiyordu. Aksi takdir de düşman baskını yada düşmana hücum da bu taktiklerin uygulanma imkanı ortadan kalkıyordu. Gerek savunma gerekse de saldırı amaçlı taktiklerde ön istihbarat çalışmaları mutlaka yapılıyordu.⁴⁸ Bu çalışmalar ile düşmanın yeri belirleniyor, düşman sayısı ve birliklerinin nitelikleri belirleniyordu. Elde edilen bilgiler ışığın da yapılacak savaş da uygulanacak taktik belirleniyordu. Bazı durumlarda ise düşmanın casus elçileri yanıltılıyor kendi orduları hakkın da yanıltıcı bilgi veriliyordu. Mete'nin Tatung imha savaşında Çinli elçilere kendi ordusunu yorgun ve bitkin göstermesi sonucu, Çin ordusu tedbirsizce saldırmış ve Türk ordusu karşısın da perişan olmuştur. ⁴⁹

Türkler devletler arasın da gidip gelen elçilere şimdiki gibi "elçi" derlerdi. Yine adi haberci ve casuslara ise" körüg ,ıl (dil) , tıgrak" da derlerdi. Türklerde "çabar, çapar" sözleri de kurye ve elçi demektir. Diğer taraftan eski Türklerin " kılağuz", "yırçı" dedikleri kılavuzlar, devlet ve ordu içerisinde çok önemli rol oynuyorlardı. Bu kişiler çok gezmiş ve çok görmüş kişilerdi. Ayrıca fevkalade askerlik bilgisi ile, idari tecrübeye sahiptiler. Askeri kılavuzlara "yi(e) zek " denirdi. ⁵⁰ Bozkır askeri teşkilatların da istihbarat faaliyetlerine özel önem verildiğini görüyoruz. İstihbarat faaliyetleri de idari tecrübeye sahip kişiler arasından özellikle seçilmekteydi. Bu istihbarat çalışmaları sonucu savaş taktikleri başarıya ulaşmış ve askeri teşkilatların en etkin silahı olmuştur.

⁴⁸ Suat İLHAN ;a.g.e . s. 49

⁴⁹ Ömer H.BİYYIKTAY, a.g.e. s.34

⁵⁰ Hamit PEHLİVANLI; "Eski Türkler ve Selçuklular da İstihbaratçılık" Türkler Ansiklopedisi Cilt 5. s.280

II. BÖLÜM

BOZKIR TÜRK DEVLETLERİNDE ASKERİ TAKTİKLER

Askeri teşkilatlarda taktik strateji ve taktik anlayışının ortaya konmasından sonra Bozkır Türk devletlerinde çeşitli saldırı ve savunma taktikleri uygulanmıştır. Bu taktikler iki tip olarak uygulanmıştır. Birinci tip taktik, saldırılarda kullanılmıştır. Düşmanı yanıltma ve kuşatma içine alarak imha etme amacını güder. Düşmana direkt darbe vurma ve imha etmeye yöneliktir.

İkinci tip taktik ise, savunma amaçlı alandadır. Bu ikinci tip taktik de ise, saldırıya geçen düşman askerleri ülkenin derinliklerine çekilir, düşman sarp ve engebeli araziye yönlendirilir. Düşman birliklerine aralıklarla baskın yapılır ve yıpratılır.

Zayıflayan ve yıpranan düşman birlikleri ani baskınlarla zayıt verdikçe psikolojisi bozulur, düşman askeri vurulan son darbeye imha edilir. Bozkırda bu strateji ve taktiklerle pek çok muharebe kazanılmış ve düşmanla yapılan mücadelenin vazgeçilmez unsuru olmuştur. Aşağıda bu taktikleri inceleyeceğiz.

A) SALDIRI TAKTİKLERİ

1) BOZKIR (Step) TAKTİĞİ

Bozkırda yaşayan Türk kavimleri uzun yüzyılların verdiği deneyim ve tecrübeler sonucunda uçsuz bucaksız Asya'nın steplerinde bir çok defa düşmanları ile muharebelerde bulundular. Bozkırda bu muharebelerde iki ordu karşılaşmadan önce ilk olarak diğer orduyu fark eden ve onun hareketlerini takip edip kontrol altına alan askeri teşkilatlar avantajlı konuma geçiyordu. Daha sonra ani bir baskınla düşman ordusunu imha edebiliyordu. Bozkırda hareket esnasında Türk öncü atlıları araziyi kolaçan ediyordu, bu öncü atlılar en ufak bir izi, bir toz bulutunu gözden kaçırmadan değerlendirir ve bunu hakanlarına derhal bildirirlerdi.¹

Bozkırda hareket eden bir ordu mutlaka sessiz, büyük izler bırakmadan ve azami derecede toz bulutu kaldırmadan ilerlemeye son derece önem gösterirlerdi. Bu hünarlı özellikleri ve disiplinli hareketleri gösterebilen en iyi askeri teşkilatlara Türkler sahip idi. Büyük bir ordu itinalı bir biçimde sessizce kıpırdamadan kağanın emrini bekler nefesini dahi emirlere göre alırdı. Öncü birlikler bıkıp usanmadan düşman ordularını gözlemler hakana detaylı bilgi sunarlardı.

Alınan bilgilere göre ordunun konumu, mevkii ve imha planı hazırlanırdı. Savaş başlamadan önce öncüler düşmanın harekete geçtiğini haber verirlerse birlikler son hazırlıklarını yapar ve yola koyulurlardı.

¹ Mustafa KALKAN; Ordu ve Savaş Stratejileri, İzmir, 1995, s .149

A) SALDIRI TAKTİKLERİ

1) BOZKIR (Step) TAKTİĞİ

Bozkırda yaşayan Türk kavimleri uzun yüzyılların verdiği deneyim ve tecrübeler sonucunda uçsuz bucaksız Asya'nın steplerinde bir çok defa düşmanları ile muharebelerde bulundular. Bozkırda bu muharebelerde iki ordu karşılaşmadan önce ilk olarak diğer orduyu fark eden ve onun hareketlerini takip edip kontrol altına alan askeri teşkilatlar avantajlı konuma geçiyordu. Daha sonra ani bir baskınla düşman ordusunu imha edebiliyordu. Bozkırda hareket esnasında Türk öncü atlıları araziye kolaçan ediyordu, bu öncü atlılar en ufak bir izi, bir toz bulutunu gözden kaçırmadan değerlendirir ve bunu hakanlarına derhal bildirirlerdi.¹

Bozkırda hareket eden bir ordu mutlaka sessiz, büyük izler bırakmadan ve azami derecede toz bulutu kaldırmadan ilerlemeye son derece önem gösterirlerdi. Bu hünerli özellikleri ve disiplinli hareketleri gösterebilen en iyi askeri teşkilatlara Türkler sahip idi. Büyük bir ordu itinalı bir biçimde sessizce kıpırdamadan kağanın emrini bekler nefesini dahi emirlere göre alırdı. Öncü birlikler bıkıp usanmadan düşman ordularını gözlemler hakana detaylı bilgi sunarlardı.

Alınan bilgilere göre ordunun konumu, mevki ve imha planı hazırlanırdı. Savaş başlamadan önce öncüler düşmanın harekete geçtiğini haber verirlerse birlikler son hazırlıklarını yapar ve yola koyulurlardı.

¹ Mustafa KALKAN; Ordu ve Savaş Stratejileri, İzmir, 1995, s .149

Tehlikeli bir zamanda en becerikli ve izden anlayan atlılardan birkaç kişiyi öncü olarak ileriye gönderirlerdi. Bunlar yolun ötesinden yahut adam gördüler mi, onların davranışından sezdiklerini çabucak geriye dönüp haber verirlerdi. O halde askeri kafiye yürümeye devam edecek ise, hayvanların ayakları yerden toz koparacağından ve düşman dahi elbette kendileri kadar dikkatli bulunup, tozdan mana çıkaracağından Serdar kafiye yürütmeyip hemen durdururdu.

Serdar derhal bir emir verir ki; bu emir gereğince kimse söz söylemez ve yerinden kımıldamazdı. Zira denize benzeyen kumsal çöllerde insan durduğu yerde görülmediği halde, hareket eder ise göze çarpar. Rüzgar insan sesini kendisinin görülmeyeceği bir uzaklığa kadar götürebilirdi. Serdar bu kat-i emri verdikten sonra en becerikli ve tecrübeli “mirken” ler’i (savaşta tecrübeli olanlara Mirken derler) yanına alıp izlerin görüldüğü yere kadar gider.² Askerler gayet uzaktan gördükleri ve sesleri derhal fark ettikleri için Serdar olsun Mirken’ ler olsun daima etrafa göz kulak gezdirerek giderler. Hele iz tanımakta o kadar mahirdirler ki düşmanın yakında veya uzakta olduğunu fark ederek rahatlarlar. Fakat izler taze ise bunların şeklinden, sayısından düşmanın miktarını anlarlar. Süvarisi ne kadar, piyadesi ne kadar olduğunu ayrı ayrı tahmin ederler. Sonradan kulaklarını yere koyarak bir ses veya ayak patırtısı işitirlerse, düşmanın ne kadar uzaklıkta bulunduklarını anlarlar. Bu araştırmalar layıkıyla yapıldıktan sonra serdar askerin başına döner. Eğer geceyi orda geçirmek gerekirse atlıları evvela her tarafa dağıtarak izlerini kaybeder. Sonra çukurca bir yere inip herkes kendi atının yularını beline bağlayıp asla ateş yakmaksızın, ses ve gürültü etmeksizin yatarlar fakat etrafta bulunan yüksek tepeler üzerine atlı gözcü koyarlar.³

² Mustafa KALKAN; a.g.e. s.149

³ Mustafa KALKAN; a.g.e. s.149

Sabah olunca Mirken'ler bir gün evvel görünen düşman izlerine doğru hem keşifte bulunmak hem de ilerlemek için öne düşerler askeri birlik ise arkalarından düşman gelmesi halinde iz vermemek ve özellikle sayılarını tahmine imkan bırakmamak için hep birer birer birbirinin arkasına, birbirinin izine basarak ip gibi giderler. Ara sıra bölük durur. Acaba bir ses bir şamata var mı ? diye herkes etrafı dinler.

Nihayet bu derece sakınarak ve ihtiyatla yürüye yürüye, düşmana tamamen yaklaşıldığını öncülerin haber vermesi üzerine bölük yerinde durur. Öncüler serdar ile ilerlese de elleri üzerinde emekleyerek giderler. Yüksekçe bir yere vardıklarında düşmanın halini oradan keşfe başlarlar. Düşmanın sayısı nedir ? nasıl yer tutmuşlardır? Bu halde düşmanın üzerine hangi taraftan ne şekilde hücum etmek lazım gelir? Bu noktaları bir güzelce anlattıktan cümlesi bölüğün yanına gelip tekrar müzakere ederler.⁴

Karşılarında düşmanda kendileri gibi açık gözlü, cesur yürekli ve yiğit adam olduklarından bunların üzerine öyle gelişi güzel saldırıp ta perişan olma tehlikesine kendilerini atmak istemezler. Türklerin öyle birden bire saldırmaları pek nadirdir. Hatta naklettiğimiz surette düşmanı keşif eyledikten sonra bile, iki üç gün birbirlerini gözetleyerek vakit geçirirlerdi.

Nihayet bir kerede silah silaha geldiler mi tam bir şevkle savaşa girip her ne olursa olsun neticeyi bir an evvel almaya gayret ederler. Türklerin savaşta olan şiddetlerini tam olarak bir şevkle diye tarif etmek yeterli değildir. Bu şiddet diğer milletlerin pek azında görülür.⁵

⁴ Mustafa KALKAN; a.g.e. s.150

⁵ Mustafa KALKAN; a.g.e. s.151

Burada görüldüğü gibi bozkır taktiği profesyonelce yetiştirilmiş askerlerle uygulanırdı. Bozkırın en maharetli askerleri sessizce onun yanına sokulup onu inceler ve Serdarına teferruatlı bilgiyi sunardı. Gayet kolay gibi görünen bu işi yapmak çok zordu. Araziyi çok iyi bilen ve soğuk kanlı çok iyi seçilmiş askerler tarafından bu iş yapılırdı. Bu tedbirlerin en ince ayrıntılara kadar olması mücadeleyi uzatıyor ve güçleştiriyordu. Bozkırdaki bu mücadele de en iyi tedbirleri alan ordu karşı ordunun en zayıf anını yakaladığı zaman baskını yapıyor ve mücadelenin galibi oluyordu.

Gök Türkler ve diğer Türk ordularında da gerekli takip ve kontroller sonra askerliğin baskın ve taarruz ilkesine ağırlık verildiği görülür. "Baskın ancak karşı baskın ile durdurulabilir" düşüncesi egemendi, gözcü ve öncü (yezek) aile güvenliği içinde de uygulanıyordu. "Asker iyi gözetilmeli, casusu kaçırmamalı, askerin az veya çok olduğunu düşman bilmemelidir."

Çıkarılan çevik birliklerle düşman, mümkün olduğu kadar ileriden kontrole alınıyordu. Uygun zaman ve yerde yakalayınca kadar izleniyor ve gözetleniyor, kesin sonuçlu muharebenin yapılması düşünülen yere doğru çekiliyordu ⁶

Bu arada fırsat buldukça vur kaç taktiği uygulanıyor, düşmanın kesin sonuçlu muharebe bölgesine, kayıplara uğramış, moral bakımından zayıflamış olarak gelmesine çalışılıyordu.⁷

Bozkırda düşman birliklerinin yeri keşfedildikten sonra düşman birlikleri hakkında her türlü analiz yapılıyordu. Gerekli analiz yapıldıktan sonra düşman ordusu sayıca çok üstün değilse ani bir baskınla

⁶ Suat İLHAN; Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi, İstanbul, 1999, s. 49.

⁷ Suat İLHAN ;a.g.e s. 49.

yok edilebilirdi, eğer düşman sayıca çok fazla ise düşman ordusunu yönlendirip istedikleri mevkiye doğru ilerlemesini sağlıyorlardı. Fırsat buldukça ani baskınlarla düşman ordusunu yıpratıp zayılat vermesini sağlıyorlardı.

Step (bozkır) taktiğinde esas olan faktör iyi bildiği araziye düşmanı çekmek ve orada kontrol altına alıp imha etmek yada mümkün olduğu kadar fazla eritmektir.

Hun Yabgusu Kağanına şöyle bir plan sunuyordu. “ Eğer Çin ordusu askerleri, atlıları ile birlikte çölü geçmeyi başarabilirse, Hunlar oturup beklemeli. Baskınla Çinlileri esir almalıdır. Çin ordusunun askerleri ile atlıları çölü geçince çok yorulacaklardır. O zaman Çin ordusunu baskınla ele geçireceksiniz, eğer gücünüz yetmezse en iyisi onları oturup beklemek veya saklanmak olacaktır.”⁸

Bozkırda ilerleyen düşman ordusunun önüne rast gele çıkmayan Türk orduları bir taktikle kademeli olarak düşmanın karşısına hiç çıkmayarak onun eli boş dönmesini sağlamıştır. Bozkır taktiğinin en iyi uygulandığı harplerden bir tanesi de Gök Türk devri Kan su muharebeleridir.

Kan su muharebelerinde yüz binleri bulan Çin ordusu, ilgili çağda benzeri olmayan dahiyane bir savaş taktiği ile yenik düşürülmüştür. Çin ordusunun güçlü ve sayıca kalabalık olduğu Gök Türklerce tespit edilince, Türk süvarileri başlangıçta süratle kuzeye çekilmeye başlamışlardır, çekilme hareketi sürekli devam edince uçsuz bucaksız Türk topraklarına dalan Çin kuvvetleri başarı elde ettikleri zaafına kapılarak, ıssız , geniş alanlarda merkezi yönetim sistemini uygulayamaz

⁸ Bahaeddin ÖGEL;Büyük Hun İmparatorluğu , Ankara ,1981, s.39

duruma düşmüşlerdi. Bu kuvvetler sıklet merkezi tesisiyle kesin alacak yerde dağınık düzende ilerlemek yanılıgına düşmüşler ve umulmayan ve beklenmedik yerlerde hakim arazilerden baskın tarzında saldıran küçük küçük Türk süvari birliklerinin pençesine düşerek teker teker yok edilmişlerdi. Bu bir çeşit çete muharebeleri uygulamasına benziyordu. Savaşın başında düzenli bir şekilde takip hareketine başlayan Çin kuvvetlerinin devamlı bir surette yanında, gerisinde görülen bu kuvvetler, belki de vur kaç taktiklerinin ilk örneklerini bu muharebelerde vermişlerdir.

Daha başlangıçta yanılmak suretiyle Türk topraklarının derinliklerine çekilen ve böylece üs ve ikmal kaynaklarından uzaklaştırılan Çin ordusu, en son safhada iyice güç kaybına uğratılmış ve yıpratılmıştı. Bu durum sayıları 60000 ile 70000 dolaylarında olan Türk kuvvetlerine, 180000 kişilik Çin ordusunu yurt derinliklerinde yok etmek imkanı vermiştir. Kan su savaşları, Gök Türk imparatorluğuna Kan su eyaletinde ve çevresinde egemenlik kurmayı sağlamıştır.⁹ Çin-Ling dağları kuzeyi ve Hoang -Ho nehri vadisinde başlangıçta Türk saldırılarını karşılayan Çinliler, klasik piyade muharebeleriyle ve sayıca üstünlükleri sebebiyle yerel başarılar edince Hoang –Ho açtığı vadiden kuzeydeki hakim arazilere ve Nanşan dağları ile Edzin suyuna doğru çekilen Türk süvarilerinin peşine düşmüşlerdi.¹⁰

Muharebelerin ilk anında karşı tarafa saldıran ve fakat büyük ölçüde sayı ayrıcalığından yenilginin kaçınılmaz olduğunu anlayan Türk kuvvetlerinin çekilme kararı yerinde ve zamanında olmuştu. Çünkü Çin-Liang dağlarının kuzey batısına doğru Hoang-Ho vadisinin iki yanında sarp ve yüksek arazi engebelerine dayanmış ve büyük bölümüyle yaya bulunan Çin kuvvetleri; ok ve mızrak atarak mahkum arazide taarruza

⁹ Necati U.UCUZSATAR; Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi, Ankara, 1986 s.

112

¹⁰ Necati U.UCUZSATAR;a.g.e. s. 112

geçen Türk süvarilerini imha edebilirlerdi. Sürat ve manevra ikilisini kullanarak büyük Çin kuvvetlerini peşine takan atlı Türk birlikleri bozkırda çete ve vur kaç taktikleri karışımı bir hareket yapmak suretiyle arazinin dezavantajlarını kendi lehlerine çevirmişlerdir.

Derinliklere doğru Çin ordusunu arkalarında sürükleyerek geniş arazide dağılmak zorunda bırakmışlar ve bu talihsiz kuvvetlere devamlı olarak baskın ve saldırılar düzenlemişlerdir. Bu evrede artık karşılarında derli toplu düzenli birlikler yerine, yorgun, bitkin ve dağınık kuvvetler vardı.

Taarruzları karşılamak zorunluluğunda bulunan ve iyice yıpratılmış olan Çinlilere; bu akınlarda, sürat, manevra ve kendi kaynaklarına yakın oluşları sebebiyle belli bir güç üstünlüğü sağlıyorlardı. Kan su muharebelerinde Türk ordusuna Kapgan Kağan'ın izlediği taktik üç evrede özetlenebilir. Birinci evre: Saldırı, ikinci evre: Çekilme ve esirgeme (kuvvetleri kaptırmama), üçüncü evre: Akın ve imha (küçük çevik kuvvetlerle baskın ve taarruzlar) .¹¹

Burada taktik açıdan dikkati çeken önemli bir özellik, sayıca az kuvvetleri düşmanını ilk anda iyice değerlendiremeyerek taarruz eden Kapgan Kağan' ın neticeyi her iki taraf kuvvetlerinin sayısında değişiklik olmamasına rağmen, mekanı değiştirmek suretiyle ve yine taarruzi hareketla almış olmasıdır. Sayıca üstünlüklerini hesaba katarak düşmanını yenilgiye uğratacağına inanan Çin' liler ise Gök Türk arazisinin derinliklerine dalmak ve çekilen kuvvetlerin peşine düşmek yanlışlığına düşünce, karşılarında kendilerini savunmak zorunda kalacak kuvvet bulmak yerine yine seri hızlı manevralarla taarruz eden, saldıran ve kaybolan mahir kuvvetler bulmuşlardır.¹²

¹¹ Necati U.UCUZSATAR;a.g.e. s. 113

¹² Necati U.UCUZSATAR;a.g.e. s.114.

2) TURAN (Kurt Kapanı) TAKTİĞİ

M.Ö. 500' lü yıllardan beri kullanıldığı düşünölen bu taktiğın ne zaman ve nerede tam olarak ortaya çıktığı bilinmemektedir.

Bozkırdaki Türk ordusunun çok uzun zaman bu taktiğı mükemmele yakın uyguladığı bilinmektedir. Türk ordusu en fazla bu taktiğı kullanmıştır. Türk ordusunun genel olarak kalabalık askerlerden meydana gelmemesi ve daima sayıca kalabalık hatta kendisinden birkaç kat daha kalabalık ordularla mücadele etmesi bu taktiklerin kullanılmasını mecbur kılmıştır.

Bozkırın en büyük imparatorlukları arasında gösterilen Hun İmparatorluğunun Çin ile mücadelesinde bile en fazla sayı yüz bini bulmuştur. Çin'in üç askerine karşılık bir Hun askeri düşmüştür. Bu şartlar altında Türk komutanları bu duruma göre taktik geliştirmek zorunda kalmışlardır. Bu taktiklerin en kıymetlisi ve en çok kullanılanı ise Turan taktiğidir. Bozkırın seçkin askerlerinin en mahir oldukları yeteneklerinden biride bu taktikleri uygulamalarıydı. Bu tür taktikler küçük birliklere uygulanabilirdi, Türk ordusunda ise en büyük ordulara da uygulanırdı.

Hunların bu taktiğı uygularken stratejik olarak mükemmel hareket ettikleri görölüyordu. Hunların mücadele esnasında oynak manevralarla fazla kayıp vermeyi istememeleri gayet tabi idi. Çünkü Hun ordusu sayı ve silah gücü olarak daima azınlıkta kalırdı.¹³

¹³ Mustafa KALKAN; a.g.e. s.141

Kabileler en iyi meralara en iyi otlaklara sahip olabilmek için birbirleriyle amansız bir mücadele halinde bulunurlardı. Bu insanların silah yolu ile rakiplerini alt edebilmek ve günlük geçimlerini sağlayabilmek maksadıyla enerjilerinin en mühim kısmını bu harplerde kaybettikleri görülür. Ata binebilecek ve yay kullanacak bir çağda çocuğun muharebeye hazırlanmasına başlanılmıştır. Aralıksız devam eden muharebeler, en iyi okul hizmetini görmüş ve böyle bir askeri eğitim ile bunun devamlı talimleri Türk atlı kavimlerinin harp taktiklerini mükemmeliyete ulaştırabilmiştir. Harplerde, uzun mesafe muharebeleri için en müsait silah vasfını kazanan yayı, dört nala ilerleyen atlılar dahi maharetle kullanabilirlerdi.

Atlılar arasında muharebelerde uzaklara ulaşabilen bu silah önemli başarılar sağlamış göğüs göğüse muharebeye yarayan kılıç ve mızrak gibi silahlara fazla rağbet göstermemişlerdir. Bu sebeplerden atlı kavimler tarafından icat edilen yay çok erkenden asli silah olarak seçilmiş ve bunların icadı olan taktikte kendilerine de diğer kavimler üzerine de bir üstünlük sağlamıştır. Bu taktiğin esası, süratle ilerleyen bir at üstünde dahi, öne arkaya, yanlara maharetli ok atmaktan ibaretti.

Hemen hemen Hun savaşçılarının eşit önemde dövüş metotları vardı.¹⁴ Hafif olan takviye kuvvetleri ok ve yay kullanırlardı. Son derece usta okçu ve atlıları olurdu, dolu dört nala giderken Hunlar hiç kontrolsüz oklarını yaylım ateşine salıverebilirlerdi.¹⁵

Bu keyfiyet orduları muharebede karşılına çıkacak yeni bir duruma derhal intibaka müsait kılıyor ve düşmanlarını beklenmedik emrivakiler karşısında bırakabiliyordu. Bu taktik ordulara iki esası

¹⁴ Steven B. VARDY; Attila, Newyork, 1991, s.35

¹⁵ Steven B. VARDY;a.g.e. s.35

prensip bahşetmekte idi. Bunlardan birisi, düşman ordusu hakkında bir fikir edinmek ve kumandanın niyetlerini anlamak imkanını vermesi idi, bu hal onları gizliyordu.

Diğeri ise; muharebe anında istedikleri yere süratle ulaşabilmeleriydi. Muharebenin ilk safı, çarpışma başlamadan önce aralarında uzaktan hissedilmeyecek mesafelerde birbirlerinden ayrılan masif ve devamlı bir cephe manzarasını arz ederdi. İkinci ve üçüncü saflar ise mümkün olduğunca düşmanın gözünden gizlenirdi. Muharebe düşmanın etrafında yapılan manevralarla başlar ve bu manevralar, düşman saflarını bozmak, muharip sınıfın diğer ağırlıklarla olan temasını keserek nizamı karıştırmak maksadı güderdi.

Onlar ön cephedeki saldırıları boyunca gerçek saldırı (savaş) gibi yaparlardı. Niyetleri düşman askeri oluşumunun kendilerini takip etmesi ve onların organizelerini altüst edip bozguna uğratmaktır. Genellikle çok kullanılan Hun aldatma stratejilerinden biriydi.¹⁶

Cepheden saldırış, normal olarak suni bir saldırı ile neticelenir. Sırt çeviren düşmandan muayyen bir mesafeye kadar uzaklaştıktan sonra kendilerini takip eden hasımları üzerine oklarını yağdırarak onları önceden hazırlanan bir pusunun içine düşürürlerdi

Bu anda pusuda duran diğer birlikler yandan ve arkadan düşman üzerine saldırır ve arazinin teşkil ettiği güçlüklerle bu hücumlar düşmanı sadece durdurmakla kalmaz ve onları ihata eder ve çok kere imha ederdi. Sahte ricatı yapanlarda muayyen bir mesafeden sonra düşmanın arkasını sarmaya çalışırlardı. Bu sebeple bu taktik sadece kaba bir

¹⁶ Steven B . VARDY;a.g.e. s.35

kuvvet denemesi olmayıp kurnazca meydana getirilmiş bir plana dayanırdı.

Esas prensip kendi kuvvetlerini mümkün olduğu kadar harcamadan düşmana çok kayıp vermektir. Bunun için düşmana en az müsait bir yerden başlamaya ve onun en zayıf tarafından hücum etmeyi tercih ederdi. İlk hareket gerçekleşikten sonra nihai darbe vuruluyordu.¹⁷ Hunların ve daha sonraki Türk ordularının bu planı uygularken mükemmel bir strateji izledikleri görülür. Bu taktikle güdülen amaç yapılan manevralar ve coğrafi mekanın en elverişli kullanımı ile bir açmaza düşen düşman ordusu imha edilirdi. Türk tarihinde en çok kullanılan ve en mükemmel tatbik edilen plandı. Bu taktiğin en geçerli ve en çok uygulanan plan olmasının ana sebebi Türk ordusunun daima azınlıkta olması idi.

Bozkırın çok geniş arazilerinde hakimiyet kuran Türk ordularının her bölgeye kalabalık asker toplulukları bırakma imkanı da yoktu. Tarih boyunca Çinliler dışındaki milletlerle de savaşmış olan Türklerin bu taktiğini Bizanslı tarihçilerden Maurice gözlemlemiş ve kayıt altına almıştır.

Ordu belli bir düzen içerisinde sıralanıyor ve savaş boyunca bu düzen dahilinde ve verilen komutlar doğrultusunda hareket ediyordu. Pusuya yatarak, ortada hiçbir asker kalmamış gibi göstererek bir anda geri dönüp düşmanı çember içerisinde almak bu taktiğin en belirgin özellikleri idi.

Maurice bu stratejiyi şöyle analiz etmiştir: Gerçekte bu stratejide temel amaç, insan vücuduna girmiş mikropların ilaçlar

¹⁷ Mustafa KALKAN; a.g.e. s.141

Her tümen veya bölük bu renklerden bir tanesini taşır ve konumunu belli ederdi. bu sayede doğal olarak bir düzen ve intizam sağlanmış olurdu. Bu sebepler dışında Türklerin yönleri renklerle de ifade etmesi tümen ve birliklerin mevkilerini ifade etmesi bakımından diğer bir sebeptir. Bu şekilde renklerin kullanılması bozkırdaki en basit bireyin kolay anlayabilmesi ve taktiğin çok rahat uygulanabilmesi bakımından önemli idi. Harp anında bile atının rengi ile askerler birbirine karışmadan kendilerinin sorumlu olduğu aşamayı sıra ile gerçekleştirirdi. Asya Hunlarının meşhur hükümdarı Mete'nin garp(batı) tarafına (yani esas tarafa) ancak beyaz atlarla; şarka mavi(yani kır) atlarla; şimale yağız (kara) atlarla ve cenuba al atlarla taarruz ettiğini öğreniyoruz. Gyula Nemeth aynı usulü Peçenekler'de tespit etmiştir.

Bahattin Ögel de bu konu ile ilgili olarak, Mete han 'ın Çin ordusunu kuşatması münasebetiyle Çin kaynaklarından naklen şu bilgiyi vermektedir:Hun atlı birlikleri (Çin ordusunun çevresinde şöyle düzenlenerek yer) almışlardır.

“Beyaz atların hepsi batı yönünde yer almışlardır, mavi.(yani kır) atlar ise doğuda sıralanmışlardır. Bütün bu siyah atlar kuzeyde: kırmızı(yani doru veya al) atlar ise güneyde yer almışlardır.”²¹

Bozkırdaki Turan taktiğinin bu denli başarılı olması uygulamadaki kolaylığı ve geniş kitleleri rahat anlayabilmesi en önemli sebepleriydi. Bu gibi sebeplerden dolayı en çok kullanılan ve kaynakların en çok bahsettiği Turan (hilal) taktiğidir. Bu taktik Türk devletinin zirvesinde olduğu dönemlerde ve şöhretli kağan ve komutanlar zamanındada göze batmış ve dikkat çekmiştir.

²¹ Reşat GENÇ;Türk İnanışları İle Milli Geleneklerin de Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil, Ankara, 1997 , s. 4-5

Bozkır imparatorluklarının zirve dönemlerinde yapılan savaşlar kayıt edilmiş ve askeri teşkilatların strateji ve taktikleri incelenmiştir. Elbette bu taktiğin ortaya çıkış tarihi bilinmemektedir. Turan (hilal) taktiğinin tanınması ve yabancı kaynaklara geçmesi Büyük Hun İmparatorluğu devrinde olmuştur. Mete'nin Çin sındığı savaşında Çin ordusu, merkeze çekilip coğrafi mekanın imkanlarından da faydalanarak bu Çin ordusu imha edilmiştir. Mete bu zaferi elbette bir tesadüf sonucu elde edilmiş değildir. Kökü M.Ö. binlerce yıla dayanan ve en büyük imparatorluklarını kurmuş olan Türklerin bilinen taktikleri teknikleri ve disiplin anlayışları mevcuttu.

Tarihte ismen tanıdığımız ilk büyük Türk hükümdarı, Hiung-nu kağanı T'ou-man olup bunun oğlu Mete Asya'nın çok uzak sahalarında adı duyulan ve silahları önünde herkesin titrediği bir imparatoru ve bütün atlı kavimleri imparatorluğunda birleştirdi.

Mete 'nin M.Ö. 176 yılında Çin imparatorluğuna gönderdiği bildirilen mektubunda Tanrının inayeti, subay ve erlerinin yiğitliği ve atlarının mükemmelliği sayesinde yirmi altı devleti yendiklerini ve bu surette bütün yay kullanan kavimlerin Hunlar haline geldiklerini yazar. Mete'nin 10 bin atlıya kumanda ettiği, merhamet tanımadığı ve ısılık çalan oklar kullandığı rivayet edilir.²²

Turan (hilal) taktiğinde uygulamalarda asıl amaç disiplinli hareket ve parçalı kuvvetlerin düzenli ve eşgüdümlü olarak birleşmesidir. Bu temel hareketler disiplinli, eğitilmiş subayların, erlerin ve hatta iyi yetiştirilmiş kaliteli atların kullanılması ile gerçekleştiriliyordu. Bu parçaların bir

²² Şerif BAŞTAV; "Eski Türklerde Harp Taktiği", Türk Milli Kültür Dergisi Ordu Sayısı , II/22 . s .42.

tanisinin geç kalması veya eksikliği bütün planın taktiksel başarısızlığına yol açabilirdi. Bu yüzden her asker mükemmele yakın eğitim görür ve vazifesini kusursuz yerine getirirdi.

Turan taktiğı ayrıca bu parçalı kuvvetleri farklı zamanlarda cephede görevlendirmesinden dolayı ilk başta düşmanı sayı olarak yanıltmaktaydı. Parçalı kuvvetlerin asıl vurucu izlenimi vermesinde unsurların çok iyi gizlenmesi sonuç için etkilidir.

Türkler savaşa başlamadan önce, esas kuvveti saklama ve yedek g ayırmaya büyük önem vermişlerdir. Tarihte Türk savaş taktiğı Kurt kapanı, Kaz ayağı ve en çok bilinen şekliyle Turan taktiğı olarak anılmıştır.

Turan taktiğinin en büyük hususiyeti sahte ricattır. Düşmanla karşılaşılmadan evvel Türkler savaş meydanının sağına ve soluna bir takım kuvvetleri saklarlar. Daha sonra düşman ordusu Türk akıncılarıyla onların geri çekildiğini görünce bütün gleriyle saldırırlar. Daha önce gizlenmiş olan Türk askerleri düşmanın sağına solunu çevirerek ember içerisinde rakiplerini yok ederler.²³

Düşman saldırı esnasında herhangi bir aksaklık ve yenilgi durumunda saklanan birlikler hızla geri çekilerek durumlarını kurtarabilir ordunun bir kısmını kurtarırlardı.

Bozkır coğrafiyasının geniş arazilerinde hüküm süren Türk kavimleri nüfus dezavantajını geliştirdiğı bu taktik ile dezavantajı, avantaja çevirmiştir. Sıradan bir anlayışın eseri olmayan bu taktik, iyi eğitimin, disiplinin ve zekanın eseridir. Hatta bu taktikteki sürek avlarında, oyunlarında, müsabakalarında görülür. Bozkırdaki hızlı ve değışen yaşam

²³ Sadettin GÖMEÇ; Kök Türkler, Ankara, 1996, s.125

biçimine etkiler bu askeri teşkilatta görülür. Asker millet deyimi bu yaşam biçimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu paralellik sayesinde ki bu kurt kapanı taktiğini en iyi Türk ordusu uygulamış ve başarılı sonuçlar almıştır.

Bilge kağan'a ait yazıtlarda da askerin sürekli savaş hazırlığı içinde olduğu belirtilir. Türk askerinin uyanıklığı şöyle izah edilir: "Tanrı kuvvet verdiği için babam kağanın askeri kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş." Sözleri ile Türk ordusunun manevi durumunu anlatır.²⁴

Bozkırdaki bu Turan taktiği zaman zaman Hilal taktiği olarak da adlandırılır. Düşman kuvvetlerini hilal biçiminde kavrayan Türk kuvvetleri daha sonra yan uçların kapanması ile düşman çember içinde kalıyor ve bütün kurtuluş ümitleri çöküyor ve yok ediliyorlardı.

İranlılar Bozkır Türk kavimlerini Turan ismi ile adlandırmışlardır. Bu taktiğin mucitleri ve kullananlar Türkler olduğu için Turan taktiği demişlerdir.

Turan taktiğinin bir diğer ismi ise kurt kapanıdır. Bu isim ile anılmasının sebebi ise kurt sürülenin aç kaldıkları zaman köylere inerler. Bu sırada öncü birkaç deneyimli kurt önden köydeki bütün köpekleri peşlerine takarlar daha sonra bunlar asıl sürünün bulunduğu kapana çekilirler ve parçalanarak yok edilirler. Bu kurt avına kurt kapanı denirdi. Gök Türk devletinde de kurdun sembol olarak kullanılması, kurt başlı Gök Türk sancaklarının kullanılması da bu benzetmede etkili olmuş olabilir.

²⁴ Muharrem ERGİN;Orhun Abideleri, İstanbul, 1972, s.6

Neticede bu taktik Bozkır coğrafyasında en çok ve en uzun kullanılan taktik Turan taktiğidir. Bozkırının yaşam biçimi ve disiplin anlayışının akisleri bu taktik de görülebilir. Ayrıca askeri teşkilatların atın hızını ve okun uzun mesafeye ulaşmasını kullanması ile bu taktik Bozkır Türk askeri teşkilatlarının başarısının sırrı olmuştur.

Elbette diğer kavimler bu taktiği görmüş izlenimler edinmişlerdir. Fakat neden bu denli mükemmel uygulayan başka bir millet çıkmamıştır.

Başlıca sebepleri: bu taktiğin atlı süvariler tarafından uygulanması ve atın süratinin gerekli olması, diğer milletlerin orduları ise tamamen atlı süvarilerden oluşmaması ve çok sayıda piyade birliklerinden meydana gelmesidir. Piyade birliklerinin atlı birliklere etkisiz kalmasıdır. Türk atlı birliklerinin ise çok iyi gizlenmesi ve sayısı hakkında düşmana gerçek bilgileri vermemesidir.

Türk birliklerinin düşmanı en ince detaylarına kadar incelenmesi ve bilgi edinmesi coğrafi mekanı kendisinin seçmesi ve düşman birliklerini kendi seçtiği bu mekanda kurduğu kapanlara sevk etmesidir.

Türk atlılarının çok hızlı hareket etmesi (en seçme atları ile) ve at üzerinde geriye dönüp kendi icat ettiği ısıklık çalan oklar ile düşmanı yayılım ateşine tutmalarıdır. Atın manevra yeteneği, savaşlarda yıldırım hızıyla delip geçme ve geriye dönme hareketleri çok etkili olmuştur.²⁵ Bu ani geri çekilme hareketleri düşmana en çok kaybı verdiren hareketlerdi. Türklerin normal yaşamları sırasında sık sık ava gitmeleri at üzerinde oyunlar ve müsabakalar yapmaları daimi savaş idmanı gibi idi. Bu şartlar

²⁵ İlhami DURMUŞ; “Bozkır Kültürünün Oluşumunda ve Gelişiminde At” G.Ü.FEF S.B.D.I/2. 1997, s.15

neticesinde alt yapısı hazırlanmadan bu taktiğin herhangi bir askeri teşkilat tarafından uygulanması imkansız gibidir. Bozkırın en acımasız muharebelerinde bu taktiği kullanan Türk ordusu binlerce yıl boyunca genel olarak galip gelen taraf olmuştur.

3) IRMAKTA GEÇİŞ ESNASINDA SALDIRI

Bozkırda büyük bir orduyu seçilen coğrafi konuma götürmek ve orda mevki alıp bazı coğrafi avantajları kullanarak düşmanla muharebeye başlaması çok önemli idi. Bozkırda önceden tespit edilmiş coğrafi mekanlara ilerlerken elbette orduların önüne akarsular çıkacaktır. Bu akarsuların her geçiş noktalarında köprü bulunmazdı, tahta köprüler inşaa edilecek, sallar ile geçilecek veya sığ olan yerlerden yürüyerek geçilecekti. Bozkırın zeki savaşçıları bu kritik geçiş anını elbette göremezlikten gelemezdi. Akarsuları geçen düşman ordusu çok iyi bir tertibat olsa da gece veya gündüz geçişlerde Türklerin hızlı hareket etmeleri ve düşmanı iyi takip etmeleri ve gece savaşları yapabilmeleri bu kritik geçişleri iyi bir fırsat bilerek baskın yapmalarına ortam hazırlamıştır.

Türkler düşmanın güçlü olduğu yerlerde hücumla geçmezler ve daha müsait yer ararlardı.²⁶ Düşman ordusu akarsuyu geçiş esnasında bir kısmı akarsuyun karşısına geçiyor, bir kısmı akarsuda, diğer bir kısmı ise akarsuyun öteki kıyısında kalıyordu. Askerler ile komutanlar arasındaki iletişim kesilirdi. Bu kritik andaki ani bir baskın akarsuyu geçen tarafı perişan eder, meydan harbi başlamadan biterdi. Göğüs göğüse

²⁶ Bahaeddin ÖGEL ;Türk Kültürünün Gelişme Çağları II, İstanbul, 1971, s.96

muharebelerin çetin geçmesi ve Türklerin uzaktan baskın metodları daha çok tercih etmesi, bu baskınların gerçekleşmesine en büyük sebepti.

Bozkırdaki düşman ordusunu çok iyi takip eden ve yönlendiren Türkler bu fırsatı elbette kaçırmazdı. Atlı baskınlar, bir saat gibi kısa süre içinde olur ve sonuçlanırdı.²⁷

Bilindiği gibi askerlik tarihinde muharebeler genellikle gündüz vakitlerinde yapılırdı. İstisnai olsa da bu genelleme dışında kalarak geceye uzayan veya geceleri yapılan muharebeler de vardı. Gece yapılan muharebeler çoğu zaman sürpriz sonuçlar veriyor, bunun içinde güçlü taraflar savaşı gündüz yapmak istiyordu. Fakat bu düşünce her zaman gerçekleşmiyor ve düşman ordusu buna yanaşmıyordu. İstenilmeden de olsa gece yapılacak muharebeler büyük dikkat gerektiriyor ve başta ordu komutanı olmak üzere büyük huzursuzluğa sebebiyet veriyordu. Ani baskınlar her an yapılabilmekte ve askerin direnci rahatlıkla kırılabilmekteydi.

Bu durum her iki ordu için mevcutsa da durumu iyi şekilde değerlendiren kısa sürede sonuç alabiliyordu. Türklerin gece saldırılarında başarılı oldukları bilinen bir gerçektir. Düşman önce psikolojik olarak yıpratılıyor arkasından asıl darbe vuruluyordu. Bunun yanı sıra asıl darbeden önce düşman ordusunun huzurunu bozan garip çığlıklar atıp gürültü yaptıkları görülmekteydi. Bu duruma alışık olmayan düşman ordusunun paniğe kapılacağı önceden biliniyordu. Gece yapılan küçük saldırılarla düşman ordusu uykusuz bırakılır ve muhtemelen ertesi güne uzayacak savaş için avantaj sağlanırdı. Küçük baskınlarla harekete geçip düşman birliklerini üzerlerine çekerek tuzağa düşürürlerdi. Farklı

²⁷ Bahaeddin ÖGEL ; a.g.e. s.109

uygulanışı ile en önemli taktiklerinden biride düşman birliklerini üzerine çekerek bölgede bulunan bir ırmaktan ve sudan geçirmektir. Bunun için düşman ordusu hile ile bu nehirden geçmeye zorlanır (yada teşvik edilir) ve asıl darbe o anda vurulurdu. Düşman ordusu suyu geçerek öncü birlikleri vurma düşüncesine kapılınca kaçıyormuş gibi gözükersen suya girerlerdi. Bu oyun tutarsa suyu geçmeye devam eder ve düşmanın suyu geçmesini bekleyerek geri çekilirdi.

Suyu geçen düşman az sayıda öncü birliklere saldırınca önceden nehrin diğer tarafında gizlice mevziilenen kuvvetler harekete geçerdi. Düşman kuvvetleri tuzağı fark etseler bile büyük bir kısmı geri çekilmeden önce rahatlıkla yok edilecekti.

Taktiğin bir başka şekli şöyleydi. Düşman ordusu suyu geçince öncü birlikler sahtede olsa, büyük bir çarpışmaya girişerek geri çekilirdi. Önceden arazinin durumuna göre kamufle edilmiş olan birlik çarpışmaya müdahale etmeden beklerdi. Öncü birlikler düşmanı arkalarına takıp nehirden uzaklaştırdıktan sonra saklanan birlikler harekete geçerdi. Asıl birliklerin çarpışmaya müdahalesi ile öncü birlikler sahte ricatlarından vazgeçerek hızla geri dönüp çarpışmaya katılırlardı. Böylece düşmanı rahatlıkla önden ve arkadan yok edebilirlerdi.²⁸

4) VUR KAÇ (ANİ BASKIN) TAKTİĞİ

Askerlik tarihinde uygulanmış olan ve halen günümüzde de devam eden bir taktiktir. Askerlik sanatında en önemli ilkelerden biri olan en az kayıp ile zafer kazanmadır. Fakat her zaman düşman ordusunu yenecek ve onunla denk mücadele edecek bir kuvvet elde olmazdı.

²⁸ Mustafa KALKAN; a.g.e. s.148

Bu durumda veya eldeki kuvvetlerin korunması gerektiği durumlarda askeri kuvvetlerin seçilmiş en hızlı, en kaliteli, savaş yeteneği yüksek birlikler meydana getirilirdi. Düzenli olarak ilerleyen nizami düşman birliklerine karşı hafif, seyyar ve vurucu istidadı yüksek küçük birlikler tarafından yıpratma, zayıflatma saldırıları yapılırdı. Bu saldırılar gerilla tipi çete usulü saldırılardı. Düzenli düşman birlikleri bu tür saldırılar karşısında nasıl hareket edeceğini bilemez savunmaya geçinceye kadar mühim miktarda mal ve can kaybı verirdi. Vur kaç baskını yapan kuvvetlerin ne zaman, nerde saldırı yapacağı belli olmazdı. Saldırıları dar bir geçitte, nehirde, bir pınar başında gece, gündüz her an olabilirdi. Ayrıca bu tip birlikler düşmanı takip ederek merkez karargaha bilgi gönderir, düşman kuvvetlerini analiz ve tahlil ederek onun en zayıf noktasını tespit eder ve yeri geldikçe de bu noktadan düşman kuvvetlerine saldırırlardı. Düşman birliklerinin ilerlediği istikamet belirlendikten sonra yine bu birlikler su kuyularını, köprüleri ve otlakları tahrip ederdi.²⁹

Türklerin eskiden beri uygulaya geldikleri harp stratejileri iki esasa dayanıyordu. Keşif seferleri (Yelme) ve yıpratma savaşları imha edilmesi planlanan düşman ülkesinin kuvvetlerinin önceden küçük müfrezelerle gözden geçirilmesi. Müspet sonuç alınan keşiflerden sonra yıpratma hareketine girilirdi. Küçük akıncı müfrezelerden başka daha kalabalık seri hareketli kuvvetlerce düşman yığınak merkezlerine, mühim yol kavşaklarına, yiyecek ve malzeme depolarına yöneltilen bu harekate düşman takatsiz düşürülünceye kadar devam edilirdi.³⁰

İbrahim Kafesoğlu'nun naklettiği bilgilerden anladığımıza göre vur kaç taktikli saldırılar yerleşik düşman kuvvetlerine de yöneltiliyor düşman yerinde yok edilebiliyordu.

²⁹ İbrahim KAFESOGU; Türk Milli Kültürü, İstanbul, 2000, s.287

³⁰ İbrahim KAFESOGU: a.g.e. s.287

Daha düşman evinde iken bile yerleşik düşman kuvvetlerine vur kaç tekniği ile baskın düzenleniyor düşman birlikleri yerinde zayıflatılıyor veya imha ediliyordu. Vur kaç taktiği dahi Türklerde düzenli bir şekilde kullanılacak akıncılar ismi ile kurumsallaşacaktır. Hatta akıncılar esas ordudan dahi tehlikeli olacak ve bu akıncılar hakkında yayılan söylentiler ile düşmanla psikolojik harp yapılmış oluyordu.

Bu taktiğin diğer boyutu olan psikolojik çökertmede düşmanın savaş başlamadan yenilgiyi kabullenmesini sağlıyordu.

Babası Teoman dan kendisine kalan temeller üzerine Baykal gölü civarında yaşayan bütün kavimlerden güç oluşturan Mete, Altay kavimlerini bir araya getirip esnek süvari birlikleri kurunca savaş alanlarında sürat ve baskın ilkelerini deneyen ilk Türk komutanı oldu. Bu birlikler asıl kuvvetleriyle Çin seddinin gerisinde toplanan Çin ordusunu imha başlangıç da hedef ele geçirmek amacı gütmeksizin akıncı tarzda oluşturulmuş kuvvetlerle yıpratma taktiği uyguladılar ve surlarda gedikler meydana getirdiler. Periyodik düzenli ve dalga dalga gelen Türk süvarileri Çin seddinin zayıf noktalarını keşfettiler Sun-Tzu'nun "Eğer düşmanın zayıf yerlerini bulursan oraya ilerleyebilirsin ve hiçbir şekilde durdurulamazsın." Sözünde yatan gerçeğe uygun hareket ettiler. Kuvvetle sürat ve kuvvet kullanmakta esneklik konsepti yerlerince muharebede manevra uygulamak Mete'nin olağan savaş taktikleri haline geldi.³¹

Bir diğer Hun Çin savaşında ise, Hun komuta heyeti Çini bütün taraflarıyla kıymetlendirilmiş, siyasal alanda baskın sağlanırken, Kao-ti

³¹ Necati U.UCUZSATAR; a.g.e. s. 40-41

ordusunun dağınık bulunduğu ve toparlanıp hazırlıklarını tamamlayacağı bir zamanda da askeri hareket başlatılmıştır.

Çinliler berkitilmiş hatları önlerine almak suretiyle savunma fırsatı verilmemiş, yerlerinden oynatılarak, zor iklim ve hava koşullarında sarp ve arızalı arazide intikal etmek mecburiyetinde bırakılmak suretiyle yıpranmaları temin edilmiştir. Çünkü sayıca Çinliler Türklerden çok üstündüler. Ayrıca bu üstünlüğü bir ölçüde zayıflatmak için Han kralı Tsi (Hsin), usta bir siyasetle Hun ların tarafına çekilmiş ve imparatorun üzerine yarısı Çinli olan bu kuvvetler gönderilmiştir. Baskın esnasında Çinliler için yepyeni bir silah olan ısıklı okların kullanılması panik ve şaşkınlığı bir kat daha artırmış ve zaferin elde edilmesini kolaylaştırılmıştır. Surat, manevra, baskın, emniyet, kesin sonuç yer ve zamanında üstün muharebe gücü toplama gibi harbin ilke ve prensipleri, göz kamaştıracak tarz uygulanmıştır. Düşman saptanmış olan plana uygun harekete öylesine güzel zorlanmıştır ki imparator Kao-ti, ancak ordusu imha olurken bunun farkına varabilmiştir.

Mete bunun yerine Çinlilere asıl kuvvetleriyle normal bir zamanda saldırmayı tercih etseydi önce, Çin duvarlarında askerlerini eritecek daha sonra sayıca az kuvvetleriyle geniş Çin topraklarında yan ve gerileri açık olarak savaşa girmek zorunda kalacaktı.³²

Bilindiği gibi vur kaç taktikleri her şeyden önce az ve seçme birlikler ile yapılan hareketlerdi. Bu hareketler kısa süre içinde hızla ve yok edici bir şekilde gerçekleştirilirdi.³³

Vur kaç taktikleri uygulanmaya başlandığı günden beri savaşların seyrini değiştirebilecek bir güce sahipti. Bu durumsa düzenli

³² Necati U.UCUZSATAR; a.g.e. s.64

³³ Yılmaz ÖZTUNA;Türk Tarihinden Yapraklar, İstanbul , 1999, s.129

orduları tedirgin ediyor ve onları bu hareket karşısında elleri kolları bağlı bir hale sokuyordu . Vur kaç taktiklerine düzenli ordularla karşı koyma düşüncesi daima ağır yenilgilerle sonuçlanmış ve bu tarzda bir hareketin sonuç getirmeyeceği anlaşılmıştır. Vur kaç taktikleri uygulamaya başlandığı günden beri savaşların seyrini değiştirebilecek bir güce sahipti. Bu durumsa düzenli orduları tedirgin ediyor ve onları bu hareket karşısında elleri kolları bağlı bir hale sokuyordu. Vur kaç taktiklerine düzenli ordularla karşı koyma girişimi daima ağır yenilgiler ile sonuçlanmış ve bu tarzda hareketin sonuç getirmeyeceği anlaşılmıştır. Vur kaç taktikleri düzenli orduları adeta çekirge istilasına uğrayan çayırlar haline getiriyor geride bitkin kıpırdayamaz duruma gelmiş ordular bırakıyordu.³⁴

Vur kaç taktiği bozkır Türk askeri teşkilatlarının icat ettiği ve uyguladığı bir taktikti. Bu taktik ancak hızlı süratli ve disiplinli yapılandırılmış askeri teşkilatlar tarafından uygulanırdı. Bu taktiğin rast gele bir ordu tarafından kullanılması elbette düşünülmezdi. Bu taktik önceden düşünülmüş ordunun yapısına uygun sıradan manevralar gibi kullanılırdı. Bir çok savaşta diğer taktiklerin bir parçası olarak da kullanılmıştır.

5) ARKADAN GERİ ÇEVİRME TAKTİĞİ

Bozkır Türk ordusu savaş esnasında düşman ordusunun gerisine doğru hareket yapıp düşman ordusu merkezinden tamamen koparılıp imha edilirdi.

³⁴ Mustafa KALKAN;a.g.e. s. 145

Bu hareket diğer taktiklerden çok daha riskli ve tehlikeli idi. Bu taktikte, en ufak bir istihbarat hatası veya karşı istihbaratın haberdar olması halinde düşman gerisine sızan ordu imha edilebilirdi. Bozkırda bu taktiğin çok az uygulanmasının sebebi çok zor olması ve bilinmeyen bir arazide uygulanmasına bağlanabilir. Bu taktiğe göre ordunun teşkilatlandırılması, gece hareket edecek birliklerin ve değerli kumandanların bulunmasını gerektiriyordu. Bozkırdaki bu hareket için çok uzun mesafelerin kat edilmesi hareketin başka bir zor yönüydü. Bu taktik için çok iyi yetiştirilmiş uzun mesafeleri de kat eden atların bulunması da gerekliydi. Bozkırdaki askeri hareketlerden en zoru olan bu taktikte düşman ülkesinde birçok tehlikelerle karşı karşıya kalınabilir ve başarısız neticeler alınabilirdi. İyi teşkilatlandırılmış başarılı bir arkadan çevirme taktiği ile düşman tamamen imha edilebilirdi. Bu taktiği Çin'in içlerine sık sık akın düzenleyen Türklerin Çin seferlerinde uyguladıkları ve başarılı oldukları taktiklerdendi.

B) SAVUNMA TAKTİKLERİ

Bozkırdaki ordular saldırılar karşısında kendilerini savunmak için strateji ve taktikler geliştirmişlerdir. Güçlü ve kalabalık orduların bozkır Türk ülkelerine saldırısında bu ülkelerin bu ülkenin kağan ve kumandanları teşkilatlanmalarını savunma sistemine göre kurmuşlardır.

Bozkır savunma strateji ve taktiklerine göre, askeri teşkilatlarını kurup ona göre hareketi sağlamışlardır. Bozkırda savunma son derece zordu, ani baskınla her an karşı karşıya kalınırdı. Bu durumlar için ordu teşkilatı dışında istihbarat ağlarını da teşkilatlandırmak zorundaydı.

Ordu kumandanları iyi bilirdi ki strateji ve taktikler o anda cephede uygulanmazdı. Bu savunma taktiklerinin saldırı ve cepheden ayrılan yönü ise savunma stratejisini ve teşkilatlarını daha önceden bu taktiğe göre ayarlaması ve halkın bu taktiğin içerisinde yer almasıdır. Düşman ordusu saldırdığı zaman Türk ordularının yerleşim birimlerini basma, ekonomik kaynaklarına ve sivil halka zarar verme eğilimi her zaman yüksekti. Düşman fırsatını bulduğu zaman ise bu hedefler en büyük zararı görürlerdi. Bu tehlikeye karşı sivil halkın tahliyesi ve korunması askeri teşkilatlara düşüyordu. Çatışmaların ortasında sivil halkın kalmaması mecburi bir zaruretti. Türklerin bir çeyrek saat içinde uyanıp, atlanıp ve yerlerini almaları gerekiyordu. Çünkü Türklerin savaş anlayışına göre "baskın ancak karşı baskınla önlenebilirdi."³⁵ Bu sebeple savunma taktikleri geliştirilip kullanılmışlardır.

1) ÇÖLE ÇEKME TAKTİĞİ

Bu taktik en çok İskit Hun Gök Türkler döneminde iç savunma taktiği olarak kullanılmıştır. Bu taktiğin tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Ancak bu taktiği kullanmak son derece zordu ve düşmanı kendisinin bilinçli olarak çöle çekildiğinin farkında olmaması gerekirdi. İskitlerden beri bozkır Türk askeri teşkilatları bu taktiği uygulamaya yönelik teşkilatlanmışlardır. Bu tür bir taktiği rast gele savaş ortasında uygulanması imkansızdı. Bu taktiğin uygulama ortamının oluşmasından önce çok iyi bir teşkilatın kurulması önemliydi. Saldırıya geçen düşman ordusu ve onun üst komuta kademesine sızılması ve güçlü bir bilgi iletişiminin sağlanması gerekliydi. Düşman ordusunun niyeti

³⁵ Bahaeddin ÖGEL ;Türk Kültürünün Gelişme Çağları II, İstanbul , 1971, s.109

anlaşıldıktan sonra onun çekileceği alan üzerinde her türlü tertibatın alınmasıdır.bu tertibatı alacak teşkilatın çok hızlı, gizli ve en ince noktayı kaçırmadan hareket etmesi şarttı.

Çöle çekilen rakip ordu çölde eritilerek imha edilirdi. Tuzağa çekilen ordu bunu fark etmezdi. Eğer fark ederse, bu taktik büyük bir hüsrarla sonuçlanabilirdi.

Savunma saldırıdan daha pahalı ve zor bir harekattır savunma teşkilatın her türlü ihtimallere karşı ve sivil halkı kapsayacak şekilde teşkilatlanması esastır.

M. Ö. 5. Yüzyılda bütün hazırlıklarını tamamlayan Darius , Saka ülkesine doğru Anadolu'dan geçerek ve doğudan batıya doğru yoluna devam ederek Samoslu Mandrosle tarafından inşa edilen köprüden İstanbul boğazını geçerek Trakya içlerine doğru yönelmişlerdir.³⁶ Tuna nehrini geçtikten sonra Karadeniz'in kuzeyinde doğuya doğru ilerleyen Perslerin karşısında İskitler geri çekilmeye karar vermiştir. Böylece onlar bir meydan muharebesine girmeyecek yolları üzerindeki kuyuları dolduracak çeşmeleri tıkayacak ve dahi otları da biçeceklerdi.³⁷Bu şekilde Perslerin rahat ilerleyebilmelerine engel olacak, onları oyalayarak ülkelerinden uzak bir coğrafyada yıpranmalarına sebep olacaktı. Şartlar uygun olursa ani saldırılarla Pers askeri teşkilatı yıpratılacaktı. Bu planlı geri çekilme hareketi İskit askeri teşkilatının çok iyi bir organize hareketi sonucu gerçekleştiriliyordu.

Bu düşünceler doğrultusunda hareket eden İskitler, Darius'a karşı harekete geçmişler ve en iyi atlılarını onlara karşı keşif için

³⁶ İlhami DURMUŞ ; "Saka Pers mücadelesi" Bilig Dergisi Kış 97,s.52

³⁷ İlhami DURMUŞ ; a.g.m. s.52

göndermişlerdir. Çocuk ve kadınlarının içlerinde yaşadığı arabalar ve bunlarla birlikte sürülerde önceden yola çıkarılmıştır. Kendi ihtiyaçlarında yanlarında bırakmışlardı. Kuzeye doğru durmadan çekilmeyi planlamışlardır. Gerçekten Karadeniz'in kuzeyindeki bu geniş bozkırlar İskit savaş strateji ve taktikleri bakımından çok uygundu. Bu oyalama taktiği karşısında zaman kaybeden Pers ordusunda yıpranma başlamıştır. Elçiler vasıtası ile İskit hükümdarı İdanthyrsoyla temasa geçmiş Pers kralı İskit kralına eğer kendisine karşı çıkabilecek gücü varsa İskit hükümdarını karşısına çıkarak savaşmasını istemiştir. İskit hükümdarı ise hiç kimseden korkmadığını hiçbir kentleri ve dikili ağaçları olmadığından dolayı savaşa girmedğini belirtmiştir. Ancak Persler atalarının mezarlarını bulup onlara zarar verilerse, o zaman savaşacaklarını elçi vasıtasıyla bildirmiştir.³⁸

Perslerin işi gün geçtikçe zorlaşmaya başlamıştır. İskit askeri teşkilatı Perslerin perişanlıklarını gördükçe onları İskit ülkesinde daha uzun süre tutabilmeyi ve sıkıntıya düşürmeyi amaçlamışlardır. Darius kıtlık içine düştüğünü anlamıştır.³⁹

Bu durum İskit askeri teşkilatının başarısını göstermiştir. Askeri teşkilatlar sadece savaş meydanlarında mücadeleye girmezler ülkenin genelinde teşkilatlanan İskitler coğrafyayı ve mesafeyi bir silah gibi kullanarak düşmanı etkisiz hale getirmiştir. İskit hükümdarına kesin itaat eden İskit askeri teşkilatı dirayeti ve sabrı ile Dariusun ordusunu fark ettirmeden yönlendirmişlerdi.

Aynı zamanda İskit hükümdarı ve ordu komutanı Perslerin moralini bozmak amacıyla onlara su mesajı veriyor. Elçi vasıtasıyla bir kuş bir fare, kurbağa ve beş tane ok göndermişlerdir. Persler tarafından

³⁸ İlhami DURMUŞ ; a.g.m. s.52

³⁹ İlhami DURMUŞ ; a.g.m. s.52

bu armağan şöyle yorumlanmıştı. İranlılar eğer kuş olup uçmasanız fare olup yer altına girmezseniz ve kurbağa olup bataklığa atlamazsanız, yurdunuza dönemeyeceksiniz ve oklarla vurulup öleceksiniz. Gerçektende Pers'lerin gün geçtikçe durumları kötüleşiyor hiçbir destek alamayan ve önlerinde hareket eden İskitler tarafından su kaynakları ve otlakları tahrip edilen, ani İskit saldırıları ve çekilmeleri karşısında kayıp veren Persler yıpranmıştır.⁴⁰

Darius geri çekilmenin kendisi ve ordusu için daha faydalı olacağını düşünmüştür. İskit teşkilatı düşmanını etkisiz hale getirmiş hiç bir kayıp vermemiştir. Pers ordusu ise mesafenin uzaması ile merkezden uzaklaşmış kıtlığa ve iklime yenik düşerek çekilmek zorunda kalmıştır. Bozkırda hayat süren Türk kavimleri her an düşman tarafından baskına uğrayacağını farkında idi. Bu sebeple askeri teşkilatı sivil halkı kapsayacak şekilde teşkil etmiştir.

Bu taktiği şehre yerleşik kavimlerin kullanılması düşünülemez. Bozkır kavimlerinin yaşam tarzı ve uygulamaları bu taktiğe en uygun taktikti. Askeri teşkilatlanma ise bu taktiği gerçekleştiren asli unsurdu.

2) SARP ARAZİDE PUSUYA DÜŞÜRME TAKTİĞİ

Türk kavimleri ilk olarak ne zaman uyguladığı bilinmeyen bu taktiğin uygulanışı ve teşkilatlanması düşmanın arazide pusuya düşürülmesine bağlıydı.

⁴⁰ İlhami DURMUŞ ; a.g.m. s.52

Askeri teşkilat düşmanını daima iyi kontrol ederdi. Bozkırın her karışını bilen kavimler düşman ordusunu en sarp ve arızalı bölgelere çekerler. Burada manevra ve hareket kabiliyetleri en az seviyeye düşen düşman askerleri en açık konumda kalıyor ve saldırıya gelen bu askerler av konumuna düşüyordu. Düşman ordusu çok rahat imha edilirdi. Bu taktiğin düşman istihbaratı tarafından fark edilmesi ise son derece tehlikeli neticelerle sonuçlanırdı. Bu sebepten dolayı askeri teşkilatlar son derece gizli hareket ederdi. Bozkır askeri teşkilatın son derece önemli mücadele ve saldırılarda bu taktikleri uygulayarak düşmanı imha eder gerekli tedbirleri alırdı. Mete Tatung savaşın da Çinliler; kuvvetli atlıların üzerinde saldıran kahramanlarla, çarpışmaya imkan bulamadan parça parça ezilmeye ırmakta boğulmağa, sarp kayalıktalar üzerinde kaçışmaya başladı ve korku içerisinde hemen hepsi yok edildiler.⁴¹

3-) BOĞAZDA DÜŞMANI İMHA TAKTİĞİ

Bozkırın çok geniş arazilerinde az askerle çok büyük alanlarda hakimiyet kuran Türk kavimleri düşmanın saldırıları karşısında direkt meydan muharebeleri dışında askeri teşkilatını kuracağı strateji ve taktikle düşman birliklerini en az zararla imha etmeyi planlardı. Bu taktikler teşkilatın ortaya çıkardığı ve planladığı stratejinin temel araçları idi. En zor savaş olan savunma savaşının maliyeti bir saldırıdan daima pahalı ve yıkıcı sonuçları olabilir. Saldıran düşman ordusu eğer durdurulamazsa sivil can kaybına, ekonomik kayba ve ordunun kayıp edilmesine sebebiyet verebilir.

⁴¹ Ömer H. BIYIKTAY; Çin Sındığı Savaşı, İstanbul , 1935, s.28

Düşman ordusu eğer ülkesinden harekete geçmiş ve ülke topraklarına girmiş ise ülkenin hükümdarı ve askeri teşkilatının kurmay heyeti gerekli değerlendirmeyi yaptıktan sonra düşman ordusunu imkanlar dahilinde yönlendirme yapmaya çalışır. Öncü birliklerden gelen detaylı bilgiler ve atlı birliklerin hızlı manevraları ile istenilen sarp arazideki boğaza doğru yönlendirme yapılır. Bu esnada düşman ordusunun komutanı tecrübesiz ve ileri görüşlü değil ise boğaza doğru ordusu ile ilerler ve Türk ordusunun peşine düşer. Boğazı geçen düşman ordusuna yüksek tepelerden ve her yönden saldırırlardı. Ne yapacağını bilemeyen düşman ordusu dağıtılır ve imha edilirdi. Hunlarca savaş sahnesine konan taktiklerin en önemli özelliği de inandırıcı olmasıdır düşman inandığı ve saptırılmış emarelerin etkisi altında, sürekli ve bilinçsiz olarak karşı tarafın planına uygun hareket eder.⁴² Askeri teşkilatlar bu tür savunma taktikleri ile düşman ordusunu zararsız hale getirirlerdi.

⁴² Necati U.UCUZSATAR; a.g.e. s. 82

III. BÖLÜM

C) BOZKIR COĞRAFYASINDA ASKERİ TEŞKİLATLANMAYA SAHİP DEVLETLER

Orta Asya steplerinde yeni bir çığır açan Büyük Hun İmparatorluğu büyük askeri entegrasyon ile küçük kavimlerin insan güçlerini büyük bir askeri teşkilat haline getirmiştir. Bu ufak ve küçük kavimler Hun yatağında büyük ve köklü ırmaklar haline gelmiş tarihteki en büyük askeri ve sivil varlığı göstermiştir. Bozkırda kurulan bu büyük devletler siyasi olarak çökseler bile askeri teşkilatları sağlam kurulduğu için bu devletlerin devamı geliyordu. Bu devletlerde sürekli devamlılığı esas kılan ordu teşkilatlanmasının diğer devletlerin kendi yaşamları boyunca uyguladıkları strateji ve sistem gibi değildi. Türk askeri teşkilatlanması bir devletin şahsına münhasır değildi. Türk milletinin tamamını kapsayan ve kendi iç dinamikleri olan ve Türk teşkilatçılık karakterini yansıtan bir askeri teşkilatlanma tipidir.

İbrahim Kafesoğlu bu konuda şu yorumu yapmıştır. Bozkır Türk devletinde hemen her Türk savaşa hazır olduğundan ve askerliğe hususi meslek gözü ile bakılmadığından, Türk ordusu ile diğer bütün yerleşik ve orman kavimlerinin orduları arasında şu üç büyük fark derhal dikkati çeker.

1:Türk ordusu ücretli değildi .diğer milletlerde askeri çoğunluk para ile tutulan kimselerden teşkil edilirken, Türklerde ordu devletin tabii savunma gücü sayılırdı. ¹Vatan savunmasın da bulunan bu görev dışın da

¹ İbrahim KAFESOĞLU;Türk Milli Kültürü, İstanbul , 2000, s. 282

askeri seferler sonucunda elde edilen ganimet belirli oranlarda paylaşılıyordu.

2:Türk ordusu daimi idi (Zira kadın –erkek, yaşlı, genç herkes ve her an savaşa bilecek durumda olup bu bozkırlının en tabii hayat tarzı icabı idi). Türklerin sporları eğlenceleri ve avlanmaları bile askeri egzersiz niteliğinde idi.

Ayrıca idari teşkilatta görevli üst rütbeli yöneticiler ayrı zamanda emirlerindeki askeri güçlerin başında her zaman savaşa hazır kumandanlardı. Hükümdarın özel muhafız kıtaları dışındaki merkez orduları barış devresinde, yüksek bir devlet adamının, kumandanın sorumluluğu altında (mesela batı Hunlarda oniki /onegesias /onügez/, Gök Türklerde Tonyukuk sonra da KülTegin) bulunurdu.

3:Türk orduları temelde süvarilerden kurulu idi, yani atlı kuvvetler yanında yer alan ziyade yardımcı olarak iş gördürülen yayalar sayıca da pek azdı. (Diğer milletlerde ise orduları piyade birlikleri meydana getirirdi. Süvarilik oralara Türk tesiri ile sonradan girmiştir.)

Bundan dolayı da Türk ordularının yetiştirilme tarzı hazırlık eğitimleri ve muharebe taktikleri yabancılardan tamamen farklı idi .²

Bu farklılık ve anlayış devlet yönetiminden daha çok halka yönelikti. Millet teşkilatlanması çok daha sağlam oluyor ve her hangi bir devletin yıkılması durumunda millet başının çaresine bakıyor ve diğer devletin çöküşünün ardından yeni askeri güç ortaya çıkıyordu.

² İbrahim KAFESOGLU; a.g .e. s.282

Türk devletleri hanedanlık olarak yıkılsa ve sınırları değişse bile askeri teşkilatın kaide ve kuralları katiyen değişmiyordu. Bu ordu sistemi tabii bir seyirde binlerce yıl devam ediyordu. Yeni kurulan devletler ise askeri teşkilatlarda en ufak değişiklik olmadan (yeni silahlar ve taktikler hariç) devam ediyordu. Milletin askerlikle iç içe olması devletin kaderi hakkında önemli bir rol oynuyordu. Millet kendi devletine çok iyi sahipleniyor ve askeri harekatlara katılımı yüksek oluyordu. Eğer halk kendi yöneticilerine güveni yok olursa, yöneticileri terk ederek tepkilerini gösteriyordu. Diğer devletlerdeki paralı ve bağımlı askeri teşkilat halka bir baskı aracı olarak kullanılıyordu. Türk milleti ise aynı zaman da asker olduğu için askeri güç iktidarını kendi elinde bulunduruyor ve eşit hak ve hukuka sahip bulunuyordu. Köle sisteminin çok fazla yayılmasını engelliyor hatta istisnalar hariç bu gelenek Türk toplumunda mevcut bulunmuyordu. Türk toplumunda eşit güç dağılımı ile toplum içi mücadele engelleniyor iç barış sağlanıyor ve dışarıdan gelen tehlikelere ise birlikte karşı konularak en iyi askeri teşkilatlanma örnekleri tarihte veriliyordu. Diğer kavimlerin millet olma ve teşkilatlanma vasfına binlerce yıl var iken Türkler en büyük imparatorlukları sıra ile kuruyorlardı. "Türklerde imparatorluk kurma eğilimi vardır, Türkler sözcüğün tam manası ile yeryüzünün hükümdarlarıdır."³

A) İSKİTLERDE ASKERİ TEŞKİLATLANMA

Türk tarihinde İskitler Asya ana merkezli olmak üzere ortaya çıkan bu Türk kavimleri batıya doğru hareket etmişlerdir. Bu ilk kavimler arasında İskit kavimi de vardır. "Arkeolojik buluntular İskitlerin M.Ö. Bin yıl

³ Jean P. ROUX; Türklerin Tarihi, Ankara , 1998, s.28

içerisinde Tuna nehrinden Çin'in batı sınırlarına kadar uzanan oldukça geniş bir sahaya yayıldıklarını göstermektedir.”⁴

Çin sınırından Ön Asya' ya kadar yayılan İskitler Ural dağları ile Hazar denizi arasında ve Kara denizin kuzeyinden geçmekteydi.

İskitlerden değişik coğrafyalarda yaşayan birbirinden farklı dillerde konuşan toplulukların kaynaklarında bahsedilmiş ve İskit adı bu kaynaklarda birbirinden değişik şekillerde yazılmıştır. Grekler esasen M.Ö. 8. yüzyılda kolonizasyon hareketlerinin başlaması sonucunda Karadeniz'in kıyısında İskitlerle tanışma imkanı bulmuştur. İskitler doğudan batıya göç ettiklerinden ve Pers'lerin kuzey komşusu olduklarından dolayı onlar tarafından tanınmışlardır.

Pers kaynaklarında Sakahaumavarga, Saka Tigrakhauda ve Saka Tiayparaday olmak üzere üç saka grubundan bahsedilmektedir.⁵

İskitler bu çok geniş sahadaki yayılmalarından dolayı elbette birçok düşmanla ve muhatapla karşılaşacaklardı. İskitlerin birçok düşmanla muhatap olması ve yaşam mücadelesini devam ettirebilmek için çok sıkı ve disiplinli bir askeri teşkilata sahip olmak zorundaydı. Bu yüzden İskit ordusu hızlı hareket edebilen yüksek manevraları yapabilecek atlı vurucu birliklerden meydana gelmekteydi.

Savaş zamanında memleketin o zamanki taksimatı gereğince üç bölgeden gelen kuvvetler taburlara ve bölüklere ayrılırdı. Bunların her

⁴ İlhami DURMUŞ; İskitler (Sakalar), Ankara , 1993, s.31

⁵ İlhami DURMUŞ; “İskitler” Türkler, Ankara, 2002,cilt 1, s.577

birinin kendi kumandanları vardı. Yılda bir kere olmak üzere taburlar subayları ile birlikte krallarının verdiği ziyafete katılırdı.

İskit ordusunun büyük bölümü atların meydana getirdiği süvari sınıfından oluşmaktaydı. Süvari sınıfı, İskit askeri organizasyonunun ana kolu idi. İskit atlıları, daha sonraki Sarmat'lar gibi eğer kullanıyordu. Bu eğeri ne Grekler ne de Roma'lılar kullanmadıkları için İskitlilere batılı süvari sınıfları üzerinde kesin bir avantaj sağlamıştır.

İskit atlılarından söz ederken onların binicilik tarihinde oynadıkları role temas edilmeden geçilemez. İskitler atı ilk ehlileştiren ve ona binmeyi öğrenen Orta Asya'lı kavimlerin ilki değilse bile en eskileri arasındaydı. Savaşlarda kullanılan atlar, aynı zamanda muharebede hafif arabaları çekmek ve de düşmanı kovalamak için eğitilmişlerdi. Fakat İskitlerin savaşdaki başarısı büyük ölçüde onların atlı askerlerinin yaya olarak savaşan düşmanların üzerinde sağladığı avantaja bağlı idi. Bu üstünlüğün kıymeti çok geçmeden, ikinciler tarafından takdir edilecekti. Neticede, İskitlerin derhal Asya içlerine nüfuz etmeleriyle birlikte binicilik tekniği, Orta Doğu sahasının her tarafına çabucak öğretilmişti.⁶

İskitler avlanma ve muharebedeki başarılarının büyük bölümünü, hayvanlarını kullanmada gösterdikleri büyük ustalığa ve maharete borçlu idiler. İskit askeri teşkilatları şu taktikleri de uygulamışlardır; İskitler bozkır savaş taktiğini en iyi uygulayan milletlerden biridir. Bu taktik, aynı anda farklı yerlerden küçük süvari müfrezeleriyle düşmana hücum etmekten ibaretti. İskit askeri teşkilatlanmasında yaya erleri görmüyoruz zaten çok geniş arazilere yayılan İskitlerin atı kullanmamaları ve yaya olmaları düşünülemez. Hızlı hareket kabiliyeti en üst düzeyde olan İskit askeri teşkilatı ilk saldırıdan sonra, İskit atlıları düşman ordusunu

⁶ Ekrem MEMİŞ ; İskitlerin Tarihi ,Konya ,1987, s. 37

memleketin iç kısımlarına çekmek amacıyla kaçarlardı. Düşmanı iç kesimlerde kuşatmak ve imha etmek kolaydı. Gerçekten onlar bu taktiği, Darius'un üzerlerine düzenlemiş olduğu sefer süresince başarıyla uygulamıştı.⁷

İskitler uyguladıkları taktiklerle ve askeri teşkilatları ile dikkat çekmektedirler. Karadenizin kuzeyinden balkanlara kadar ilerleyen İskitlerin askeri teşkilatı buradaki milletleri etkilemiştir.

Antik kaynaklarda, İskitlerin "Cengaver" karakterini yansıtan " güçlü ve muharip" bir toplum olduklarına dair birçok ayrıntılı kayıt mevcuttur. Mesela Thukydides bu konuda İskitlerden övgü ile söz etmekte ve şunları söylemektedir. "Savaşlardaki cesaretleri ve orduların sayısı bakımından İskitler, Traklar'dan çok üstündüler. Zira bunlarla ne Avrupa'da ne Asya'da hiçbir millet mukayese edilemez. Bunların tümü tamamen birleşseler bile İskitlerle baş edemezler."

Mesela Aristoteles ise İskitleri Persler, Traklar ve Keltlerle birlikte askeri bakımdan karşılaştırmakta ve bunları " üstün cengaver kavimler" olarak nitelemektedir. Ayrıca bu toplumu "atlı okçular veya hayalet atlılar" olarak da tanımlamışlardır. Çünkü savaşlarda at üzerindeki üstün yetenekleri, atların sürati, çevikliği ve de okların hedefini vurma garantisi hasımlarınca, dehşetle izlenmiştir."⁸

İskitlerin M.Ö. 513 yılında Pers kralı Darius'un askeri seferindeki uyguladığı step taktiği bu askeri teşkilatlanmanın ve taktiği uygulayan birimlerin mükemmele yakın teşkilatlanması ile kayıtlara geçmiştir. İskitlerin Persler karşısında çölde icra ettikleri hareket hayalet atlılar

⁷ Ekrem MEMİŞ; a.g.e. s.39

⁸ Taner TARHAN; " Kimmerler ve İskitler" Türkler, Ankara, 2002, cilt 1, s. 601

sayesinde ve mükemmel strateji belirlenmesi sonucunda, Persler İskit ordusunu bulamadan erimeye başlamışlar ve çaresiz bir şekilde başarısız bir askeri netice olarak geri dönmüşlerdir. İskit askeri teşkilatının bu strateji ve taktikleri gelecek Türk ordularının uygulayacakları en önemli strateji ve taktikti. Türk askeri teşkilatlarını 4000 yıl boyunca zaferden zafere koşturan unsur Türk askeri teşkilatlarının uyguladıkları strateji ve taktiğin sonucu idi.

B) ASYA HUNLARINDA ASKERİ TEŞKİLATLANMA

Dünya tarihinin askeri yapılanma ile meydana gelmiş Türk imparatorluklarının ilkidir. Türk tarihine ve dünya tarihine bir çok imparatorluklar (kuran ve) sunan Türklerin bu başarıyı askeri teşkilatlanmalarının bozulması ve yıpranmasının çok zor olmasına bağlıdır. "Teşkilatlı devlet imparatorluk, siyasi hakimiyet " tir.⁹

Asya Hun imparatorluğu askeri teşkilatları ile diğer kavimleri siyasi bir idare altında toplayabilmişlerdir. Türkler en fazla devlet kuran ulustur, siyasi birlik oluşumu bir hukuki düzenin varlığını anlatır. Bu düzenin ilk tarihlerde örfi hukuka dayanması küçümsenmemelidir. Örfi hukuk kuralları yazılı hukuk kurallarından daha katıdır ve toplumun daha sıkı kontrolündedir. Bu sebeple bütün Türk devlet, beylik ve hanlıklarında, bir sisteme bağlı askeri teşkilatın varlığı kabul edilmelidir.¹⁰

⁹ Ali GÜLER ;Türk Yönetim Anlayışının Kaynakları, Ankara ,1996, s.5

¹⁰ Suat İLHAN; Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi, İstanbul, 1999 s. 35-36

Ağırlık merkezinin, Orhun- Selanga ırmakları ve Türklerce kutlu ülke sayılan havalisi –Ongın ırmağı üzerindeki Karakum ile Ordos bölgesi arasında bulunduğu anlaşılan Hun siyasi birliğinin kesin tarihini milattan önce dördüncü asırdan itibaren takip etmek mümkündür. Hunlarla ilgili en eski yazılı vesika olarak M.Ö.318 yılında yapılan bir anlaşma zikredilmiştir.¹¹

Bu tarihten önce erken çağlarda Türk tarihi ve askeri teşkilatı başlamıştı ama kesin olarak M.Ö. 4. asır gösterilmekte ve Çin’li kaynaklarda M.Ö. 318 yılında yapılan anlaşma ile gösteriliyor. Bu tarihlerde elbette Çin’lilerle bu yazılı anlaşmalar askeri hareketler neticesinde yapılmıştı. Bu tarihten daha evvel milli asker teşkilatı meydana getirilmiş ve bunun sonucu olarak Hun devleti milli bir devlet olarak Çin ile M.Ö. 318 yılında anlaşma imzalanmıştır.

Zira “milli asker benliği” tarihimizin en eski çağından itibaren, en ufak bir şüpheye mahal bırakmadan, Türk soyuna mensup, bütün Türk halklarında sarsılmaz bir yaşama sembolü olmuş, şuurlu Türklüğün doğuşuna temel teşkil etmiştir. Belki bu benlik, tarihimiz boyunca aynı aydınlıkla belirtilmemiş ve bizim bugünkü anlayışımız ışığında ele alınmamıştır. Fakat vefakar folkloru, destanları halkiyatı, bilhassa milli efsaneleri, bu ince ruhunu asla ihmal etmemiş onu yaşatacak milletler edebiyatında ve askeri tarihlerinde saygı değer yer bulunulması ihmal edilmemiştir.¹²

Merkezi orta Asya’daki bu devletler arası mücadelelerde ve yazılı kaynaklarda özellikle Hun askeri teşkilatı ön plana çıkmıştır. Hunların askeri teşkilatı ordu tarihinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Hunlar

¹¹ İbrahim KAFESOĞLU; Türk Milli Kültürü, İstanbul , 2000, s. 659

¹² Ahmet CAFEROĞLU;Tarihte Türk Asker Benliği , Türk Milli Kültür Dergisi Ordu Sayısı, II/22, s.29

kendilerinden önce meydana getirilmiş askeri teşkilatı zirveye çıkarmıştır. Bu askeri teşkilatlanma büyük bir siyasi organizasyonu meydana getirmiştir. Mete tarafından Çin hükümetine gönderilen M.Ö 176 tarihli mektuptan anlaşıldığına göre yalnız İç Asya da Türk devletine bağlı kavim ve şehir devletçiliklerinin sayısı 26 idi ve hepsi Tanhu 'nun ifadesi ile "yay geren" lerle "tekbir aile" halinde birleşmişlerdi.¹³

Bölgesel ve askeri yayılmasını takiben Mete yeni doğmuş devletini tekrar örgütlemeye başladı. Eski İç Asya yönetim sınıfı içinde bu ilk detaylı anlatımda, şu yönetim yapısına rastlamaktayız; sağ, sol Bilge krallar (Hun dilinde tugi) sağ ve sol "Luli" kralları, sağ ve sol generaller, sağ ve sol yöneticiler ve sağ ve sol "Gudu" markizleri. Bütün hepsi 24 üst rütbe sahibi gruba işaret etmekteydi.

Bu yirmi dört üst rütbeli kişi Şanyu' nun başkanlık ettiği etkili olarak, imparatorluğu yöneten etkili, üst bir siyasi konseyi oluşturmuştur. Bu bir kabile konseyi değildi, ama "krallıkların" (hanlıkların) ve askeri komutanların piramitsel yapısıydı. Bu "krallar", krala ait klanların en üst üyeleri idi yani gerçekte bağımsız bir yönetim biçimi uygulayan tımarlardı. Diğer üst rütbeden olanlar generaller komutanlar ve idareciler sarayın üyeleri idi ve hem sivil hem de askeri olarak devlette üst düzey görevde bulunuyorlardı. Bu 24 üst başkanın kendi "binbaşı", "yüzbaşı", "onbaşı" gibi alt komutanları ve yöneticileri tayin etme hakkı vardı. Tımar sistemi içinde resmi görevlerinin iki yarıya ayrılması ("sol" ve "sağ" burada sırasıyla batı ve doğuya tekabül etmektedir.) onluk askeri örgütlenmeleri (örneğin birlikler onlara, yüzlere ve binlere bölünmüştür) ve bir konsey içine sınırlı sayıda komutan

¹³ İbrahim KAFESOĞLU; a.g.e. s.61

ve bakan alınması Hun örgütlenmesinin kilit özelliklerdir ve bu sistem daha sonraları ortaya çıkan iç Asya devletlerinde de gözlenmektedir.¹⁴

Türk devletindeki bu askeri, idari teşkilatlanmada 24 boy teşkilatına göre boylar bir araya gelerek üst kurultayı oluşturuyordu. Hun imparatorluğu askeri teşkilatı sayesinde bu boyları bir arada tutuyordu. Bu kurultayı oluşturan Türk boyların hepsi askeri nitelikli savaşan boylardı. Boy liderleri aynı zamanda askeri olarak kendi teşkilatlarına komuta ediyordu ve liderlerde bağımsızlık temayülü çok fazla idi. Hun askeri teşkilatının onluk sistemi içinde karıştırılan bu boy askerleri tam bir komuta zinciri içinde disiplin' ize ediliyor ve komuta altına alınıyordu Türk ulusal yapısı bu sayede milattan önceki devirlerde kurulmuş oluyordu. Bu yapıyı sağlayan ana faktör ise askeri teşkilat idi ve bu askeri teşkilat çağında diğer askeri teşkilatlardan çok daha farklı ve ileri bir seviyede idi.

Hun devrindeki bu askeri teşkilat bu boyların ilkel düzeydeki askeri kuvvetlerini bir teşkilat altında toparlıyor ve ulusal nitelikli iç ve dış tehditlere karşı güvenliğini sağlayan modern bir yapıyı meydana getiriyordu.

Mete M.Ö. 174 yılında öldüğü zaman sivil ve askeri teşkilatı, iç ve dış siyaseti, dini, ordusu, harp tekniği ve sanatı ile yüksek vasıflı bir cemiyet halinde, daha sonraki bütün Türk devletlerine örnek olan, tarihi kesin ilk Türk siyasi teşekkülü; "Büyük Hun Devleti" kudretinin zirvesinde bulunuyordu.¹⁵ Hun belgelerinde halk kan akrabalığı ile birbirine bağlı ailelerin meydana getirdiği sosyal ve siyasi birlikler olarak

¹⁴ Nikola Dİ COSMO; "Hun İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve Yükselişi" Türkler, Ankara, 2002, cilt 1, s. 713

¹⁵ İbrahim KAFESOGLU; a.g.e. s. 61

disiplinli ve kendilerini müdafaa için daima silahlı kabileler (boyar) halinde yaşıyor ve devlet bu kabileler birliklerinin (bodunlar) kendi aralarında sıkı işbirliği yapmalarından doğuyordu. Devlet, bu kuruluşu icabı bilhassa ordunun Mete tarafından tanziminden sonra merkezden idare edilen bir “askeri teşkilat” niteliği kazanması sebebi ile askeri karakterde idi.

Gerekli şartlar (Bozkırda eğitilmiş olmak, at ve silah) hazır olduğu içinde fütuhata açıktı. Bu yönden de “köylü” Çin’li devletinden ayrılıyordu. Çin’ de esas rejim feodalite olduğu halde, Hun devletinde merkeziyetçilik dikkati çekecek kadar belirli idi. Küçük memurlar ve bazı müşavirler belki de Çin’li idi, fakat emirlerindeki silahlı kuvvetler ile aynı zamanda birer kumandan olan bütün yüksek görevliler ile birinci dereceden sorumlu makam sahipleri hep Hun asıllı oldukları gibi devlet teşkilatının da (sağ –sol veya doğu batı taksimatı) Çinlilik ile hiç ilgisi yoktu. Mete tarafından gerçekleştirilen ve toplulukta kabilecilik gayretlerini kurarak adeta devlete milli topluluk havasını getiren ordudaki 10’ lu tertipte Türk idi.¹⁶

Bu izahatlardan da anlaşılacağı üzere; Büyük Hun Türk İmparatorluğunun iskeleti ve beynini askeri teşkilat oluşturuyordu. Bu askeri teşkilat hakimiyet üzere kurulmuş ve milli devleti ortaya çıkarmıştır. Milli devlet olmanın bilinci bireylerin kafasına monte edilmiş ve Türk tarihinde dünya hakimiyeti diyebileceğimiz mekanizmalar olan imparatorluklar kurulmaya başlanmıştır. Büyük Hun İmparatorluğu müstakil Türk budunlarını askeri teşkilat ile bir araya getirip milleti oluşturmuştur.

¹⁶ İbrahim KAFESOGLU; a.g.e. s. 62

kavramının yerleşmediğini kabul edebiliriz. Aynı devrede, dağınık, bölük pörçük aşiret ve kavimler halinde hayat süren halk yığınları, çetin iklim ve hava koşullarında yaşamlarını devam ettirmek zorundaydı.

Bu halk yığınlarının toplum ilişkilerinde en büyük pay daha güneyde bulunan Çin'lilere aitti. Böyle bir zamanda ortaya çıkan Teoman'ın ilk amacının dağınık yaşayan Türk kavimlerini toplamak olduğu anlaşılmaktadır. Başlangıçta bu anlayış, toprak ilhakı, genişlemek için somut coğrafi ve fiziki hedefleri ele geçirmek gibi amaçları kapsamı içine almamaktaydı

Genellikle millet anlayışının henüz yerleşmemiş olduğu Türk boylarına saldırılarda bulunulduğunda, yerel ve amaçsız (hedefsiz) savunma muharebeleri verilmekteydi. Bu nedenle bilinen Türk tarihinin en eski çağına rastlayan ilk ulusal güç (milli güç) ve millet devlet anlayışının esaslarını Teoman'la belirlendiğini söyleyebiliriz.¹⁷

Türk tarihinde bilinen en büyük teşkilatçılık üstatları Hunlar diyebiliriz. Hunların askeri teşkilatçılığı milli devleti kurmuş ve üst düzeyde kabilecilikten devlet olma şuurunu kazandırmıştır.

Hun Türklerinin askerlik alanında gösterdikleri büyük başarıların sebebini, onların kahramanlığı yanında bir de askeri teşkilatla sivil teşkilatı kaynaştırarak yürütmelerinde, sosyal nizamı aynı zamanda askeri bir nizam haline getirmelerinde aramak gerekir, yani onlarda aile, oba, boy, halk gibi sosyal teşekküller aynı zamanda onluk, yüzlük, binlik ve tümen gibi askeri birlikleri de karşılıyordu. Bir savaş halinde

¹⁷ Necati U.UCUZSATAR;Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi, Ankara. 1986, s.34

oba, boy, halk gibi sosyal teşekküller aynı zamanda onluk, yüzlük, binlik ve tümen gibi askeri birlikleri de karşılıyordu. Bir savaş halinde bütün millet iç teşkilatını bozmadan tek bir ordu gibi hareket geçebiliyordu.¹⁸

Hunlar da askerlerle milletin ayrılmadığını görüyoruz. Millet, askeri teşkilata asker kaynağı değil, bizzat ordunun kendisi idi. Bozkırda hayatta kalabilmenin en büyük unsurlarından olan milli dayanışma bu şekilde ortaya konuyordu.

Eski Türklerde “halk” ile “ordu” düzeni aynı idi. Eski Türk devlet teşkilatında, özellikle sulh zamanlarında sivil ve ordu düzeni diye bir ayırım yoktu. Ordu bir halk ve halk da bir ordu düzeninde yaşıyordu. Türklere göre “Türk ordusu kurt gibi düşmaninki ise koyun gibi” idi. Fakat “Türk de, diğer Türk ler için bir kurttan farksız” idi. Atlı baskınlar bir saat gibi kısa bir süre içinde olur ve sonuçlanırdı.¹⁹

Hunlar arasında bu ordu sistemi mevcuttu. Hunlar teşkilatlı bir millettir yani diğer milletlerin iddia ettiği gibi barbar ve aniden toplanan insan yığınları değildi.

Türkler tarih sahasına teşkilatlı bir ordu olarak çıkmıştır. Çok eski göçebe hayatı yaşadığı devirlerde dahi kabile, aşiret teşkilatı bile askerlik yasasına uygun olarak kurulmuştu.²⁰

Türk toplumundaki önceden maddi ve manevi olarak savaşa veya askeri harekate her an hazır olma durumu Türk toplumundaki askeri niteliği ön plana çıkarmıştır.

¹⁸ Ahmet TEMİR; “Eski Türkler de Sosyal Teşkilat ve Askerlikle İlgili Sözler” Türk Milli Kültür Dergisi Ordu Sayısı, II/22 , s.33

¹⁹ Bahaeddin ÖGEL ;Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Ankara ,1984, c .VII. s. 126

Hunların askeri teşkilatlanmada getirdiği yapısal yenilik ise onlu sistemin tertip edilmesi idi. Bu sistemin Hun askeriyesine sağladığı en büyük avantaj ise boy beylerinden (aynı zamanda kumandan idiler) meydana gelmiş bir orduda oluşacak düzensizlik, ayrılık veya bir iç isyan tehlikesini bertaraf etmesiydi. Onluk sistem ile merkezi bir komuta zincirinin sağlanmasıdır. Boyların birliklerinin gruplar halinde toplanmasından meydana gelen bir ordu yerine onlu sistem içinde eritilmiş boy birliklerinden tek bir vücut halinde bir ordu meydana getirilmiştir.

Türk ordusunun teşkilatlı bir şekilde kuruluşu Büyük Hun imparatorluğunda (M.Ö. 220- M.Ö. 48) imparator Mete'nin zamanında M.Ö. 209 yılında kurulmuştu. Bu da Türk ordusunun milletin tarihi kadar eski olduğunu, teşkilatını resmi olarak 2200 yıl önce kurduğunu belli etmektedir. Mete'nin kurmuş olduğu teşkilatı on, yüz, bin ve on binerlik birlikler teşkil etmekte, bunların komutanlarına onbaşı, yüzbaşı, binbaşı, toman beyi veya tümen beyi denilmekteydi.

Mete (M.Ö. 209 - M.Ö.174) imparatorluğu, 24 askeri komutanlık bölgesine ayırmış olup, her bölgenin 12000 atlıdan kurulmuş bir ordusu mevcuttu.²¹

Askeri teşkilat, şimdide kullandığımız gibiydi. En büyük savaşçı birliğe tümen deniyordu ki, bir tümen on bin kişiydi. Tümenler bin, yüz ve on bin kişilik gruplara bölünüyordu, bunların başında binbaşı, yüzbaşı ve onbaşı denen komutanlar bulunurdu.²²

²¹ Atatürk'ün Doğumunun Yüzüncü Yılın da Türk Silahlı Kuvvetleri , s.1

²² Erol GÜNGÖR; Tarihte Türkler, İstanbul, 1996, s 56

Hun askeri teşkilatı bu şekilde oluşturulmuştu. Muazzam bir askeri teşkilatı olan Hun devleti elbette diğer Türk kavimlerine hakimiyetini kabul ettirecektir. Mete politikası gereği Hun ülkesinin kuzey ve kuzeybatıdaki kavimlerini kontrol altına alacaktı.

Mete Çin seferine çıkmadan önce, devletin kuzey ve kuzeybatısında bulunan kavimleri itaat altına almak istiyordu. Türk soyundan ve Hunlarla akraba olan kavimler bulunuyordu. Mete, ordusu ile kuzeye doğru yürüdü, bunları birer birer itaat altına alarak hepsini Hun devletinin çatısı altında topladı. Bu hiç şüphesiz, Mete'nin Hun idaresi altında büyük Türk birliğini kurma politikası için atılmış büyük bir adımdı. Artık Altay dağlarının batısındaki ülkelerin ve kavimlerin dışında bütün Orta Asya Mete'nin hakimiyetine girmiştir. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, Mete Orta Asya'nın en büyük gücü haline gelmiştir. Hunların bütün soylu büyük kişileri Mete'nin hakimiyetini tanımışlardır ve onu büyük Şan-yu olarak yüceltmişlerdir.²³

Mete mükemmel olarak Türk karakterine göre dizayn ettiği askeri teşkilat ile bütün kavimleri Hun adı ile millileştirmiştir.

Hunlar milli birliği sağladıktan sonra sivil ve askeri teşkilatında sağ ve sol veya doğu ve batı diye iki bölümde teşkilatlandırmıştır. Orta Asya Türk devletlerinin gelişmeleri ancak "doğu" ve "batı" yönlerinde olabiliyordu. Doğal sebeplerden dolayı askeri ilerleme bu yönlerde olmak zorundaydı. Bahaeddin Ögel'e göre ise; "orta" ,"doğu" ve "batı"

²³ Salim KOCA ;Büyük Hun Devleti, Türkler, Ankara, 2002, cilt 1, s. 697

şeklinde görülen “üçlü” devlet düzenleri, eski Türk devletlerinin en tabii düzeni, elbette ki bu üçlü devlet teşkilatı idi.

Çünkü devletin gerçek sahibi Kağan idi. Ayrıca devletin bütün sivil ve askeri güçleri de onun elinde bulunuyordu. Bu sebeple de devlet teşkilatı, Kağandan başlayıp doğuya ve batıya doğru yelpaze şeklinde iki uçlu bir genişleme gösteriyordu. Oğuz destanındaki boyların teşkilat düzeni de yine üçlü idi. “Oğuz Han”, “Gün Han” ve “Kayı Han” gibi Oğuz Hanları hep ortada bulunuyorlardı. “Boz-ok” ve “Üç-ok”ların on ikişer boyları ise, büyük hakanı doğudan ve batıdan olmak üzere iki yönden çeviriyorlardı.

Büyük Hun Devletinde de durum aynı idi. Ortada Hun hükümdarı oturuyordu. Doğudaki “Sol Bilgelik”lere ise, her zaman için veliahtlar tayin edilirdi. Batıdaki “sağ-bilgelik” gelince, orası daha başka idi, sağ taraf, yani doğu hükümdarın akrabaları ile soylu Hun prenslerinin yeri idi.²⁴ Bu sistemin kökü çok eski çağlardan gelmekte idi. Bu sistem milli devlet olmanın başlangıcı idi.

Asya Hunları Yabgusu Mete, M.Ö,209 yılında başa geçerken devleti << sol bilge >> ve << sağ –bilge Elig >> adlarıyla idari bölgesine ayırmıştı. Bu <<ikili- düzen>>in bir milli gelenek olarak daha çok eskiden geldiği, anlaşılır.²⁵

²⁴ Bahaeddin ÖGEL;Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul , 1971, s. 83-84

²⁵ M.Fahrettin KIRZIOĞLU; “Eski Türkler’de ve Oğuz / Türkmenler de İkili-Dörtlü-Altılı-Onikili Yirmi dörtlü düzen”, Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi , s 353

Türklerde boy düzeninden “askeri teşkilatlar” ve askeri teşkilatlar düzeninden de “boyar” meydana geliyorlardı. Türk tarihinde, bu tür gelişmelerin örnekleri pek çoktur.

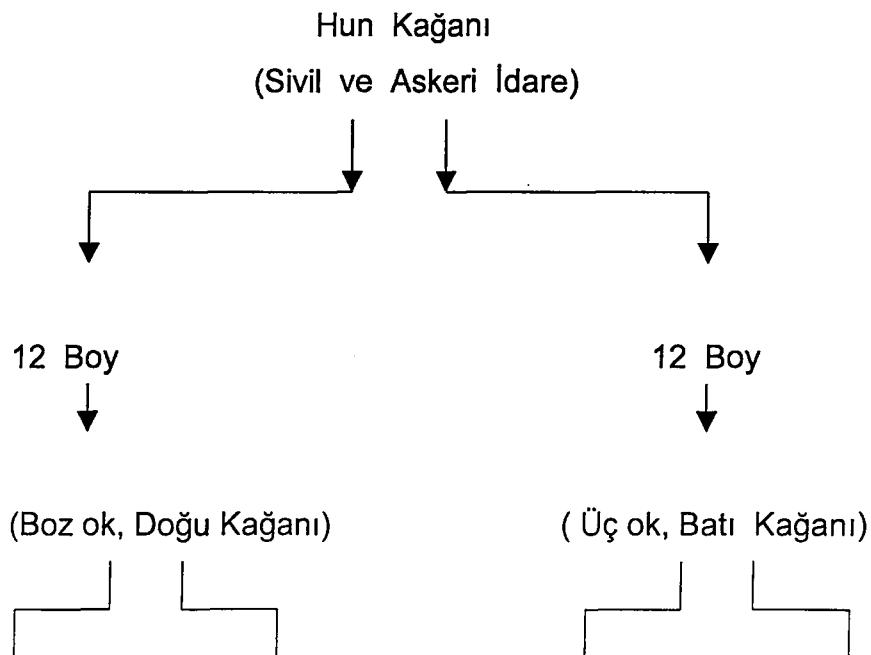
“Büyük Hun Devleti” ile “Atilla Hunları’ nın” ordu teşkilatı da “24 Oğuz boylarının” düzenini andırıyordu; 24 Oğuz boylarının bölümlere ayrılmasında, “ikili” , “dörtlü” , “altılı” ve “yirmi dörtlü” bir bölüm düzeni vardı. Aynı düzeni Büyük Hun devleti ile Atilla Hunların da görüyoruz. Bu sistemi ilk olarak Oğuz boylarının “boz-ok” ve “üç- ok” olmak üzere iki bölüme ayrıldığını görüyoruz. Metenin kurduğu devlet teşkilatında ise “sol” ve “sağ” “Bilgeliği” diye, ikili bir düzen vardı. Mete nin devletinde ise ordu “sol” ve “sağ” bölümlerin emri altında bulunan “Altı –Boynuza” bölünmüştü.

Oğuz kağanın 24 torunu vardı. Bu torunların her birinden de, birer boy türemişti. Mete’nin ordusunun tümü ise “24 tümen den” meydana geliyordu. Aslında ise “iki, dört, altı, oniki, yirmi dört” sayıları birer “takvim rakamları ile zaman birimlerinden” başka bir şey değil idiler. Bundan da anlaşılıyor ki, eski Türk düzeni ile ordu düzeni aritmetik rakamlar üzerine kurmuşlar ve böyle işlemişlerdi.

“Onluk, yüzlük, binlik, ve on binlik,” ordu ve halk düzeni, eski bir Türk icadıdır. Latinlerin “Centnoria”, Almanların da “Hundertschaft” dedikleri ordu düzeni, Avrupa’ya ancak, Atilla Hunları ile girmiştir. Orta Asya da ise, bu düzenin geçmişleri, çok eskidir. Büyük Hun imp. Mete’nin ordusu bile “onluk, yüzlük, binlik, ve on binlik”, bir düzen üzerine kurulmuştu.²⁶ Hunlar da mevcut bulunan askeri düzen ile Boy sistemi birbiriyle paralel dengede idi. Birbirini bu iki sistem dengeliyordu. Boy teşkilatı askeri teşkilatı besliyordu ve destekliyordu.

²⁶ Bahaeddin ÖGEL; a.g.e. s.111

Bu düzenleme ile Türk siyasi ve askeri sistemi bir bütünlük arz ediyordu. Bu 24 boy teşkilatının çıkışı Oğuz kağana atfedilmiş ve onun düzenlediği söylenmiştir. Oğuz kağanın kesin olarak yaşamı bilinmiyor sadece efsanelerde bahsi geçiyor. Ama yirmi dörde, ayrılmış "Üç ok" "Boz ok" diye on ikişer, on ikişer ayrılmış boy sistemi kesin olarak mevcuttur. Bu sistemin en büyük faydası ise, boyların milli bir çatı altında birleştiriyor ve hemen ayrılmalarını engelliyordu.... Millet olma bilincini ilk çağlarda Türk milletine kazandırmıştı. Bu sistem sayesinde Türk tarihi sürekliliği içinde bir çok devlet ve imparatorluk bu düzen içinde kurulmuştu. Askeri savaş ve muharebelerde ise, Mete'nin düzenlediği onluk, yüzlük, binlik, askerler düzeninde ise askeri teşkilatlar içinde emir komuta zincirinin sağlanması, hareket kolaylığının sağlanması ve çeşitli boyların askerleri tek bir ordu potası içinde eritiliyor ve ayrılıklara meydan verilmemesi sağlanıyordu.

C) AVRUPA HUN LARINDA ASKERİ TEŞKİLATLANMA

Büyük Hun imparatorluğunun bir kolu olan Avrupa Hunları Orta Asya bozkırlarından koparak Avrupa'ya kadar ilerlemiştir. Avrupa da Hun devletini kuran Hunlar Orta Asya'daki sistemi ve askeri teşkilatı beraberlerinde götürmüşlerdir.

“ Tarih literatüründe” Attila, Hunları” veya “Avrupa Hunları” olarak bilinen Hun Türkleri, Türk kültür tarihi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Bunun başlıca sebebi, herhalde onların pek çok Orta Asya Türk kültür unsurunu batıya Avrupa'ya taşımaları olmalarıdır. Mesela o çağa kadar Avrupa ordularında görülmeyen “Onlu sistem” bu değerlerden birisidir. Avrupa orduları ancak Attila'dan sonra gerek teşkilat gerek strateji taktik bakımlarından “onlu sistemi “ tanımışlardır. O tarihe kadar bu sistemi Avrupa ordularında görmek mümkün olmuyor.²⁷

Avrupa da kudretli Hun hükümdarı Attila ordusu ile Avrupa'nın hiç görmediği harp taktiği ve silahları getirmiştir. Attila'nın ordusunun üstün gücü karşısında Avrupalılar titremiştir.

Hunların en büyük başarısı mükemmel ok atabilmektir. Ayrıca at ile -süvarisi arasında mükemmel bir uyum vardı ve at üzerinde yapışmış gibi

²⁷ Ali GÜLER; a.g.e. s.31

otururlardı. Hunlar çocukluk döneminden başlayarak at üzerinde büyülerdi. At sırtında yer, içer ve uyurlardı. At üzerinde siyasi müzakerelerde bulundukları bildirilirdi.

Bir Hun süvarisi hiç beklenmedik yerde aniden ortaya çıkardı. Onların bu özelliği şöhretlerini oluştururdu. lsz suratları sayesinde insanlar daha onları fark etmeden ortadan yok olurlardı.

Beş yüz veya bin kişilik kuvvetlerle bir çok yerden aynı zamanda hücum eder ve korkun sayıda ok atışları ile muharebeye başlardı. Bu görüş sahası kararan düşmanı bozarlardı. Böyle bir durumda hücuma geçen düşman nn görememiş ve birbirine karışarak dağılmıştır. Sahte ricatla düşman saflarını bozan Hunlar onların arkadaşlarının bulunduğu yere kadar çeker ve o zaman etrafını çevirerek imha ederdi. Yahut ta, zafer coşkusuyla ilerleyen düşmanın arkasına sarkarak onların kamplarına saldırırdı. şayet kendilerini takip eden bir düşmanın saflarını bozmayı başarılılarsa aniden geri döner, süratle yeniden muharebe safı oluşturur ve düşmanı muhtelif cepheden yıldırım süratiyle demir bir yumruk gibi vururlardı.²⁸

Avrupa Hunlarının bu askeri teşkilatlarının üstünlüğü sayesinde Romalılar vergi dahi ödemek zorunda kalmıştır. M.S.439 yılında Kartaca düştükten sonra doğu ve batı Romanın birleşik orduları artık Vandalları yenemedi.(Augustanın) birlikleri ise, Hunlar karşısında yok olmaktan kurtulamadılar. Galyanın temizlenmesi ve elde tutulması gayesini güden Actius, İtalya'ya daimi dönüş tarihi olan M.S. 441 yılına kadar batıda kazandığı başarılar karşısında Hunlara Tuna bölgesini terk etmek zorunda kaldı. Hunlar neredeyse Romanın sınır komşuları oluyordu.

²⁸ şerif BAşTAV;Avrupa Hunları, Türkler, Ankara, 2002, cilt 1, s. 855

M.S. 425 yılından beri Hunların askeri gücüne bağlı olan Batı Roma politikası sayesinde; Hunlar para yer ganimet ve tecrübe kazandılar ve sadece savaş sanatları değil politika sanatlarındaki ustalıklarını da gözler önüne serdiler.²⁹

Hunlar Avrupa'da görüldükleri zaman üstün askeri teşkilatçılık ve askeri meziyetleri sayesinde üstünlük kurmuşlardır. Avrupa'da Hun siyasi başarısının meydana gelmesinin en önemli sebebi ise, Hunlarında Asya menşeli bir askeri teşkilatlanma olması idi.

Avrupa'nın ufkunda görüldükleri zaman çağdaşları Hunları muazzam dağlardan inen ve yollar üzerinde rastladıkları her şeyi silip süpüren kasırgalara benzetirlerse de bütün Türk soyundan atlı kavimler gibi, Hunlar'da, ihtiyatla ve etrafı salim bir tarassut altına aldıktan sonra nihai darbelerini indirirlerdi. Ufak ölçüdeki gösteriş akınları ile başlar, kendileri hakkında en korkunç rivayetleri yayar ve böylece son çarpışma gününde korkuya kapılmış ve muharebe de bitap düşmüş bir ordu ile karşılaşırlardı. Atlı muharebe tarzı, Gotları tam manası ile şaşırmıştı. Zira Gotlar, ağır ve sık saflar halindeki Cermen usulündeki muntazam bir göğüs göğüse muharebeye hazırlandıkları halde Avrupa Hunlarının uzaktan okları ile ve ani hücumlarla saflarını bozmak isteyerek hiçbir suretle karşı karşıya bir muharebe nizamına yanaşmadıklarını görünce şaşkınlığa uğramışlardı.

Bütün atlı kavimler gibi Hunlar'da, önce düz bozkır sahalarını istila eder ve bundan sonra hakimiyetlerini kenarlara doğru genişletirlerdi. Bozkır kavimleri at beslemeği kendilerine en büyük meşgale edinmişlerdi. Batılı yazarlar, Hunların atlı tekniğine hayret etmekten kendilerini

²⁹ Ali AHMETBEYOĞLU ; “ Büyük Hun Hükümdarı Attila” Türkler, Ankara 2002,cilt 1, s. 903

alamazlar.³⁰ Avrupa'da Hunların bu teknikleri ve farklı teşkilatlanmaları onların bu yeni topraklar da tutunmalarını sağlamışlardır. Avrupa askeri teşkilatların yaya ve göğüs göğüse muharebe sistemine karşı Hun atlı kavimlerinin vur kaç ve gerilla tipi savaş teşkilatlanması Hun ordusunun başarılı olmasını sağlamıştır.

D) GÖK TÜRKLERDE ASKERİ TEŞKİLATLANMA

Türk tarihinin akışı içerisinde kurulan ikinci en büyük teşkilatı olan Gök Türkler Türk adının da geçtiği Türk imparatorluğudur. Gök Türk imparatorluğu Türk tarihinin siyasi olarak Türk ismini alan ilk devlettir.

Çin kaynaklarından Gök Türk hanedan soyunun Aşına (17-Shih – na) ailesinden olduğunu kesinlikle biliyoruz. Çin kaynakları Gök Türklerin etnik menşeiini anlatırken bir takım rivayetlerden bahsederler. Bu kaynaklardan Gök Türklerin Hun neslinden gelmiş olduklarını görüyoruz. Türeyişleri de dahil olmak üzere bütün adetleri Hunların kinin aynıdır.³¹

Ayrıca Gök Türk Kağanlığı'nın kuruluşu Orhun kitabelerinde şu cümlelerle anlatılmaktadır.

Yukarıda mavi gök aşağıda yağız yer yaratıldıktan sonra, ikisinin arasında insan oğlu yaratılmış . insan oğlunun üzerine atalarım Bumin kağan oturmuş, oturduktan sonra Türk milletinin ülkesini töresini idare etmiş düzenlemiş dört taraf hep düşman imiş. Asker sevk edip dört taraf

³⁰ Şerif BAŞTAV;a.g.m. s. 43-44

³¹ Sadettin GÖMEÇ; Kök Türkler, Ankara, 1996, s .8-9

daki halkı hep itaat'a almış, tabi etmiş. Başlılara baş eğdirmiş, dizlilere diz çöktürmüş Doğuda Kadirgan-Yış'a kadar batıda Temir kapıya kadar milletini yerleştirmiş ikisinin arasında pek teşkilatlı Gök Türkler böylece oturur imiş.³²

Bu kitabedeki anlatımdan anlaşıacağı üzere, Gök Türk devleti askeri nitelikli bir teşkilatlanma idi. Kitabede diğer kavimler üzerine ordu sevk edildiğinden ve itaat altına alındıklarından bahsediyor ve bunu orduları ile başarıldığını söylüyor. Gök Türk devletinin de askeri teşkilatlanma üstüne kurulu olduğunu gösteriyor. Ayrıca Gök Türk milletinin teşkilatlı bir millet olduğu bu kitabede bahsediliyor. Bu durum ise, milletin dahi teşkilatlı olarak askeri bir nitelik kazandığını bize göstermektedir. Bu askeri nitelikte Gök Türk devletinin şeklini belirlemiştir.

Gök Türkleri görkemli bir imparatorluk haline getiren bu güç kaynağı esasen onların ulusal bilinçleriydi. Toplumda ulusal bilincin yüksek, maneviyatın sağlam ve sarsılmaz oluşu, bu toplumun savaşta yenik düşürülebilmesini imkansızlaştırmıştı. Kudretli Gök Türk imparatorluğu başta Çin olmak üzere, Bizans ve İran imparatorluklarının ulusal geleceklerine gölge düşüren varlıkları tehdit eden sıhhatli bir yapıya sahipti.³³

Esasen Gök Türkler millet olarak Hun milletinin devamı ve aynısı idi. Hun askeri ve millet teşkilatlanması da aynı surette idi. Hunların coğrafyasında oturmakta idiler.

Gök Türk devletini kuran Bumin Kağan ise, yeni Türk devletini askeri teşkilat üzerine yine askeri tarzda bina etmişti. Türk

³² Sadettin GÖMEÇ;a.g.e. s.11

Esasen Gök Türkler millet olarak Hun milletinin devamı ve aynısı idi. Hun askeri ve millet teşkilatlanması da aynı surette idi. Hunların coğrafyasında oturmakta idiler.

Gök Türk devletini kuran Bumin Kağan ise, yeni Türk devletini askeri teşkilat üzerine yine askeri tarzda bina etmişti. Türk hükümdarlarının şahsiyetlerinde ortaya çıkan askeri yönlerini Bumin Kağanda da görebilmekteyiz.

Bumin Kağanın şahsiyeti hakkında ancak yaptığı işe bakarak hüküm verebiliriz. Kazandığı askeri muvaffakiyetler kendisinin büyük bir kumandan olduğuna delalet eder; bu bakımdan O, H' yunğ-nu ' ların büyük şanyüsü (Kağanı) Mete veya Attila'yı andırıyor. Boyunduruk altında yaşayan Türk'leri kurtararak büyük bir devlet haline yükseltmesi göz önünde tutulursa Buminin bir "kurtarıcı" ve "kurucu" sıfatıyla Türk tarihinin en büyük simalarından biri olduğuna şüphe yoktur. "Türk" adını taşıyan ilk "Türk" devletini kurmuş ve "Türk" adını dünyaya tanıtanların birincisi olması –ona tarihte ayrıca mümtaz bir mevkii veriyor. Bumin kağan Orkun yazıtlarında belirtildiği gibi hakikaten "Bilge kağan Alp (Yüce) kağan" idi.³⁴

Bumin kağandan sonra Gök Türk devleti kağanlarının izledikleri politika askeri teşkilata dayanıyordu. Gök Türk devleti bu izlenen siyaset ile dünya devletlerinin en büyüğü haline geldi.

Mu'ka'ın emrindeki kuvvet hakanlığın doğu kanadının ordusu idi. İstemi (552-576) kumandasındaki diğer ordu ise, kendi bölgesinde

³⁴ Akdes N.KURAT; "Gök Türk Kağanlığı" D.T.C.F.Dergisi, C. X .Sayı 1-2, 1952, s.13

Bu dünya siyaseti elbette büyük bir askeri teşkilat ile sağlanıyordu . Bu durumda güçlü bir Gök Türk ordusu elbette vardı. Orkun yazıtlarında ise bu durum şöyle izah ediliyor.

“Dört taraf hep düşman imiş ordu sevk ederek dört taraftaki halkları itaat ettirmişler, başlılara baş eğdirmişler dizlilere diz çöktürmüşler.” Bu düşüncenin dünya üzerinde gerçekleşmesi ise, askeri teşkilatın yüksek kabiliyetine bağlı idi.

Eski Türk telakkisine göre bu vazife Tanrı tarafından Türk milletine tevdi olunmuştu. Mefkure, tarihte benzerleri pek görülmeyen Türk başbuğlarının emir ve kumandasında Türk ordusu vasıtasıyla gerçekleştirilecektir.³⁶

Gök Türk askeri teşkilatları siyasi olarak hedeflenen idealler çerçevesinde hareket etmiştir. Bu durum siyasi hedeflerin gerçekleştirilmesinde askeri teşkilatı ön plana çıkarmış ve Gök Türk askeri teşkilatının bu doğrultuda meydana gelmesine yol açmıştır. Bu askeri teşkilatı ise kendi öz milletlerinden kurmuşlar ve yabancı milletleri hiçbir şekilde bunun içerisine dahil etmemişlerdir. Hunlar, yabancı topluluklardan askeri teşkilatlarda faydalanmazlar, tamamıyla milli bir teşkilatçılık anlayışları mevcuttu.

En uzak ülkeleri istila ettiklerinde bile, gecikmeden devlet teşkilatlarını rahatlıkla kurabilirlerdi. Aynı meziyet ve devlet düzenine daha sonra Gök Türklerde, bozkırda yaşayan diğer Türk topluluklarında da rastlıyoruz.³⁷

³⁶ İbrahim KAFESOGLU; Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, İstanbul, 1970, s.249

³⁷ Cenal ANADOL ve Fazile ABBASOVA; Türk Kültür ve Medeniyeti, İstanbul , 2001, s.249

Gök Türkler, Büyük Türk Hakanlığının bir devamı olarak ortaya çıkmıştır. Ulus ve devlet kavramlarının bütünüyle bilinçli bir biçimde yer ettiği eski çağların bu Türk boylarında teşkilatın temelini ulus olduğu, ulusun bu sistem içinde askerlerden oluştuğu, böylece vücut bulan ordunun da Hakan'a bağlı olmasıyla devletin teşekkülünün sağlandığı anlaşılmaktadır. Böylece devlet aynı zamanda siyasal bir hüviyet de kazanmaktadır. Hakan'ın ulus(ordu) adına aldığı kararlar uygulanmakta ve diğer kavimlere(ya da devletlerle) ilişkiler, anlaşma ve savaşlar bu suretle yürütülmektedir. Her ne kadar devlet adına bütün karar ve uygulamanın sahibi ilk bakışta Hakan gibi görünüyorsa da, o'nun karar ve fikirlerini olgunlaştıran (ulus adına) bir kurmay heyeti de vardı.³⁸

Askeri teşkilatın ve siyasi teşkilatın lideri Kağan'dır. Kağan'dan sonra ise, askeri ve siyasi teşkilatı ayrılıyordu, ama asıl hükmeden güç Gök Türk devletinin askeri karakterine uygun olarak askeri teşkilattı. Bu yapı Hun askeri teşkilatının doğal uzantısı idi. Hunlarda ki askeri teşkilatın yapı birimleri Gök Türk devletine intikal etmişti.

Gök Türklerde de Hunların kullanmış olduğu siyasi ve askeri sistem kullanılmıştır. Hun imparatorluğundaki on iki ve yirmi dörtlü sistem kullanılmıştır.

Batı Gök Türklerine on oklar denilmesi, ondalık sistemin kullanıldığına dair bir ipucu kabul edilebilirse de, doğu Gök Türk budunun on iki boyluk bir federasyon oluşu, ordu da on ikilik sistemin uygulanmış olduğuna dair başka bir belirti oluşturabilir. Eğer Gök Türkler on iki boylu budunu hep muhafaza etmişler ise, belki de her iki sistem kullanılmıştır. Nitekim, Hunlar eskiden beri ondalık ordu düzenini kullanmış oldukları halde bunun yanında yirmi dört tümenlik sistemi korumuş olduklarını Çin

³⁸ Necati.U.UCUZSATAR ;a.g.e s.49-50

kaynakları söylüyor. Bütün bu güçlülere rağmen Bilge Kağan sabından Gök Türk ordu düzenin tarzı, dolaylı olarak gene de tahmin edilebilir .

Bilge kağan diyor ki:

“Çaça sengün sekiz tümen sü birle süngüştüm”
(Çaça sengün'ün seksen bin askeriyle savaştım.)

Demek ki, Gök Türkler yağı ordularının kuvvetini tümen(on bin) hesabıyla ölçmekte idiler. Her ordunun savaştığı yağı miktarını onun miktarı ile değilde kendi birimiyle hesap etmesi doğal olduğundan, Gök Türk ordusunun on binlik (tümen); yani ondalık sistem üzerine kurulmuş bir örgüt olduğu düşünülebilir. Ayrıca, bu dolaylı kanıt, onların sayısal işlemlerde kullanmış oldukları ondalık sistemle de doğrulanabilir.³⁹

Gök Türklerin bu şekilde teşkilatlanmaları Hun askeri teşkilatlanması ve kendi milletinin sosyal yapısının doğal uzantısıdır.

Türk tarihin de devletlerin parçalanmasından sonra parçanın birindeki herhangi bir boy lideri askeri teşkilatı toparlayarak yeni bir isimle yaşamaya devam ediyordu. Bu durumu meydana getiren sebep ise askeri teşkilatın yok olmamış olmasıdır. Türk askeri teşkilatlanması Türk toplumunun milli yapısına göre teşkilatlanmıştır. Bu askeri teşkilat devlet milletin öncelikli savunma ve güvenlik gereksinimini karşılıyordu.

Türk askeri teşkilatının muharebe esasları ise, kalabalık düzensiz topluluklar halinde mücadele yerine tümen ve birliklere ayrılarak bir strateji ve taktik çerçevesinde düşman kuvvetlerini imha ederdi. Bu tümen ve birliklerde liyakat ve görev dağılımı ön planda idi. Gök Türk teşkilatlanmasında da bu düzenin uygulanmasına devam edilmiştir. Bilge

³⁹ Sencer DİVİTCİOĞLU ; Kök Türkler Kut, Küç, Ülüğ ,İstanbul, 2000, s.221

toplumunun milli yapısına göre teşkilatlanmıştır. Bu askeri teşkilat devlet milletin öncelikli savunma ve güvenlik gereksinimini karşılıyordu.

Türk askeri teşkilatının muharebe esasları ise, kalabalık düzensiz topluluklar halinde mücadele yerine tümen ve birliklere ayrılarak bir strateji ve taktik çerçevesinde düşman kuvvetlerini imha ederdi. Bu tümen ve birliklerde liyakat ve görev dağılımı ön planda idi. Gök Türk teşkilatlanmasında da bu düzenin uygulanmasına devam edilmiştir. Bilge Kağan'ın kardeşi Kül Tigin ordu komutanlığı görevini isteyerek üstlenmiştir. Bu düzenli ve disiplinli ordu teşkilatı ile Gök Türk devleti geniş bozkır coğrafyasına hükmetmiş ve Orhun yazıtlarında askeri teşkilatlarının gücünden şu şekilde bahsedilmiştir, "başlıya baş eğdirdi, dizliye diz çöktürdü." Bu hükümler askeri teşkilatlarının ve seçkin askerlerinin başarısı ile yakaladıkları söylenebilir.

"Savaşta bir gücü bir kere yakaladın mı, korkak bile cesurlaşır adamlarını yeteneklerine göre seçmeli ve onlara uygun sorumluluklar vermelisin cesur savaşır, dikkatli nöbet tutar, zeki haberleşir. Kimse yararsız değildir."⁴⁰

Gök Türk askeri teşkilatının bu özellikleri taşıdığını görüyoruz. Gök Türk askeri teşkilatında ise, bireysel kahramanlık ve kişiler üstüne kurulu olan askeri sistem yerine düzenli onlu sistemi mevcuttu. Gök Türk askeri teşkilatı alt kademeden üst kademeye kadar disiplin ve itaat üstüne kurulu idi. Bu disiplin ve itaatin uygulanması kalabalık gruplarla değil, Hun ordusunun kullandığı onlu sisteme göre sağlanmaktadır.

⁴⁰ SUN TZU;Savaş Sanatı, Ankara ,1992, s. 118 Çev. S.ÖZBUDUN ve Z.ATAMAN

Bu onlu sistem ile de Gök Türk devletinin yapısı Hun milli yapısının devamı idi. Bu yüzden bu sistem başarı ile uygulanmıştır. Ayrıca Gök Türkler asker sayılarını ifade ederken kutsal sayıları da kullanırlar ordularını yedi ile biten sayılarla başlatıp devam ederler. "Gök Türkler kendi askerlerinin sayısı hakkında çok mu çok alçak gönüllüdürler. Sanki yabancıların askerlerinin sayısını bilmelerini istemezler." Orduları hep on yedi kişi ile başlar, sonunda yedi yüz olur. Daima yedi gizemli sayısının arkasına sığınarak, Tonyukuk daha cömerttir. Oğuzlarla savaşırken ordusu iki bin kişiydi Tarduşlardan alınan tutsak sayısı ise elli idi.

Kök Türklerin gizledikleri ordularının sayısı hakkında açık verdikleri tek yer askeri başarılarıyla övünürken karşılarındaki ordunun asker sayısını söylemeleridir.

" Tapgaç ang tutuk biş tümen sü kelti süngüştünüz"

Çinli ong Tutuk beş tümenlik bir orduyla geldi savaştık.⁴¹

Bu ifadelerden de anlaşılacağı, üzere Gök Türk ordusu tümen üzerine kuruluydu. Bir tümen yaklaşık olarak on bin kişiyi ifade ediyordu. Bir tümenin başında ise tümen başı (Bugünkü tümgeneral) bulunmakta idi.

Gök Türk askeri teşkilatının önemini ise Orkun yazıtlarında sık sık ifade edilmesinden anlıyoruz. Orkun yazıtlarında orduya ayrı bir önem verilmiş ve ordunun zaferlerinden övgü ile bahsedilmiştir. Yazıt ve mezar taşlarında bu askeri faaliyetlerin hatıraları yazılmıştır.

⁴¹ Sencer DİVİTCİOĞLU; a.g.e. s. 222

Bu belirlemeden sonra sonuç olarak güvenlikle diye biliriz ki eski Türk toplumlarında en azından dil düzeyine yansıdığı oranda askerlik olgusu diğr bütün ekonomik etkinliklerden hem ayrı hem de toplam olarak daha üstün ve ağırlıklı yer tutmaktadır.⁴²

Gök Türk askeri teşkilatı önemi son derece fazla idi. Gök Türk devleti Hun devletinin devamı niteliğinde idi ve askeri bir yapı göstermekte idi. Hatta bu askeri niteliğın bozulmaması için Bilge kağana mani dinine girmesi teklifi karşılığında Vezir Tonyukuk bu için sakıncalarına işaret etmiş ve Türk askeri karakterini zedeleyeceğini söyleyerek bu teklifin ret edilmesini sağlamıştır.

Gök Türklerin son askeri teşkilatları sayesinde Hun imparatorluğu seviyesine çıkmış ve ilk defa siyasi olarak “ Türk” ismini kullanan askeri bir teşekkld.

⁴² Mevlüt BOZDEMİR; Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları, Ankara, 1982, s. 13-16

IV. BÖLÜM

ASKERİ ÜNVANLAR, TERİMLER VE ARAÇLAR

Bozkır askeri teşkilatlarında idari bir düzenleme vardı, bu düzenleme ile askeri strateji ve taktiklerin uygulanmasını mümkün kılıyordu.

Askeri teşkilat şimdide kullandığımız gibiydi. En büyük savaşçı birliğe Tümen deniyordu ki, bir tümen on bin kişiydi. Tümenler bin, yüz, ve on kişilik guruplara bölünüyordu. Bunların başında binbaşı yüzbaşı onbaşı denen komutanları vardı. Şimdiki komutanların yıldızlı flama ve sancakları yerine at kuyruğundan yapılmış tuğlar kullanılırdı. Kağanın tuğunun tepesinde altından bir kurt başı vardı. Diğer komutanların her birinin rütbesine göre değişik sayıda tuğları vardı.¹

Bozkır coğrafyasındaki, bu görev dağılımı ve makam işaretleri düzenli ve iyi tertip edilmiş bir ordunun varlığını gösterir. Özellikle kağan ve diğer komutanların kendilerine ait tuğları olması makamlarını belirgin olarak ifade eder ve teşkilatlı bir ordu olduklarını gösterirdi.

Bu üst rütbeli komutanlara ise, makamları gereği son derece önem gösterilirdi ve makamın kutsiyetine inanılırdı. Askeri teşkilatın dünyadaki ilk kurucuları olan “Türk” ler bu teşkilatla ilgili unvan ve terimlerde geliştirmişlerdir.

¹ Erol GÜNGÖR; Tarihte Türkler, İstanbul, 1996, s. 56

A) ASKERİ TEŞKİLAT

Türk kağanlarının şahıslarına bağlı özel orduları vardı Asya Hunlarının hükümdarı Mete daha veliaht iken emrinde bir tümen (On bin) kişi miktarı ordusu vardı. Kendisi henüz şehzade iken emrindeki tümeni bin, yüz, on, kişilik kısımlara ayırmış ve başlarına binbaşı, yüzbaşı, onbaşı olarak birlik komutanlarını tayin etmiş tir. Böylece daha milattan önce üçüncü yüzyıl başlarında ortaya çıkan bu askeri teşkilatı bütün Türk askeri teşkilatları ve onların tesirinde kalan yabancı askeri teşkilatlarda aynen kullanılmıştır.

Atilla da yalnız Hun Türklerinden kurulu merkez ordusu vardı. Onun ve diğer Türk devletlerin merkez orduları dışında Şadların, cenah Teğınlerinin, oymak ve boy beylerinin ayrı orduları olduğu gibi, tabi Türk devletleriyle diğer tabi yabancı devletlerin de ayrı askeri kuvvetleri vardı. Bunlar her zaman savaşa hazır tutulur ve icabında merkez ordusunun yardımına gönderilirdi.²

Hunlarda askeri teşkilatlar sözünün manası ile uygulanması ile sınır garnizonları ile başlıyor, büyük ikta sahibi boy veya komutanların, büyük garnizon ve karargahlarına kadar geliyordu.³

Türk ordusu diğer milletlerden farklı bir hal arz ediyordu ve her Türk, Türk ordusunun bir ferdi idi. Tarihte hiçbir zaman Türk milleti ile ordusu

² Oktay ASLANAPA; "Tarih Boyunca Türk Ordusuna Ait Tasvir" Türk Milli Kültür Dergisi Ordu Sayısı, II/22 . s.75

Ordu: Orhun yazıtlarında “Hakan’ın daimi karargahı”; Divanü Lugati’t Türk de “Hakan’ın oturduğu şehir” ; Dede Korkut hikayelerin de Han’ ın beyin karargahıdır.⁵

Sü , erig, çeri: Asker topluluğu, savaş gücü, ordu, asker.

Yabgu : Hun dönemi; Kağan ve Hakandan daha eski unvan. Teoman (Tuman) bu unvanla anılırdı. Gök Türkler de; bir bölgeyi kağan adına yöneten kişi.

Tiğın :Şehzade,prens

Sağın Yabgusu : Genellikle doğuda ki genel vali (şehzade olabilir)

Solun Yabgusu :Genellikle batıdaki genel vali (şehzade olabilir). Sağ yabgu sol yabgu’ dan daha yetkilidir.⁶

Kan : Bağımsız kabile yöneticisi

Tutuk –Tudun : Vali

⁴ Abdülkadir DONUK; “Kuruluşunun 2200. Yıldönümünde Türk Ordusu” Türk Milli Kültür Dergisi Ordu Sayısı , II/22 . s.456

⁵ Suat İLHAN; Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi, İstanbul, 1999, s.77

⁶ Suat İLHAN;a.g.e. s.77

Çar /Çur : Önder
Buyruk Begi : Devlet bakanı.
Şad Begi : Şad' ın buyruğunda ki devlet bakanı
Beg : Bakan askeri komutan
Şad : Komutan, Garnizon Komutanı⁷
Bölüm : Başbakan
Tarkan : Komutan
Aga Tarkan : Ordu komutanı
İnaçu Apa Yorgan Tarkan : Gök Türk orduları başkomutanı
Börü : Muhafız birliği
Süngükçi : Savaşçı ,muharip
Kurgan ,karkan : Mevzi,siper; Korukan ,Tabya
Onsan kol : On bölümden, on koldan oluşan birlik "Ayçığı" altın
tuğ ile, altı san ala kol ile. (altı yüz bin askerle)
Cermayışkan kol : Yeri ezen ,çökerten kol
Yasav : Merkez kol ⁸
Öncüden Arkaya Doğru

Karavul : Gözekçi ,bekçi keşif kolu
İrrevul : İleri kol öncü
Ong kol : Barangar,sağ kol
Cavangar : Sol kol
Çağ davul ve ökçe :Merkez kolun arkasında yer alır. ⁹

⁷ Suat İLHAN;a.g.e. s.77

⁸ Suat İLHAN;a.g.e. s.77

⁹ Suat İLHAN;a.g.e. s.77-79

Koşun :sınırlı birlik ve ordu bölümü, küçük askeri birlik
“Alaylar bağlandı koşunlar düzüldü.”, “Altı yüz yiğidiyle koşumuyla bile
koşundaş.”¹⁰

Çeriğ : Kelimenin Orhun yazıtlarındaki esas anlamı
“ordu ,asker dizisi,asker” olup manası bu güne kadar aynı anlam da
kalmıştır.

Yardağ su : Orkun yazıtlarında , Uygurca’da ve
Kaşğarlıda “yaya ordu ,yaya asker” manasına gelir.

Kadimlig su : Eski Türkçedeki bu tabir “ zıhlı ordu,
giyimli asker” manasına gelir.

Ordu , Ortu : Bu sözün eski Türkçede ki manası
bugünkünden biraz başka olup, daha çok “ ordu karargahı, saray, hakanın
oturduğu şehir manası anlamında kullanılır.”¹¹

Yağı : Eski ve yeni bir çok Türk lehçelerine de
“düşman” anlamında kullanılan söz .

Uruş : Eski ve yeni bir çok Türk lehçelerinde
“ savaş muharebe” anlamına gelen söz.

Süngüş : Yukarıda bahsettiğimiz Urus sözü gibi
“savaş harp, muharebe “anlamına gelmektedir.

Sakuşmak : Eski Türkçede “savaşmak, harp etmek”
anlamına geliyordu .

Sınmak : Eski ve yeni lehçelerde “kırmak , yenmek”
anlamına gelir.¹²

Sançmak : Eski ve yeni Türk lehçelerinde “vurmak,
mızrak, saplamak batırmak” anlamında kullanılan söz.

Basmak : Eski ve yeni bütün lehçelerde manasını
değiştirmeden kullanılan söz” basmak, ansızın hücum etmek.

⁹ Suat İLHAN;a.g.e. s.77-79

¹⁰ Bahaeddin ÖGEL ;a.g.e. s.134

¹¹ Suat İLHAN;a.g.e. s.79

¹² Suat İLHAN;a.g.e. s.79

Kazganmak : Orhun yazıtlarında, Kaşgarlı da Uygur ve Çagatayca da "kazanmak, zapt etmek, feth etmek " anlamına gelir.

Eğirmek : Orhun yazıtlarında ve Kaşgarlı da "kuşatmak, düşmanı çevirmek" anlamına geliyordu.

İçikmek : "itaat etmek, teslim olmak " anlamına geliyordu.

Körmek : Bu sözde "itaat etmek, teslim olmak" anlamına geliyordu.

Yükünmek : Bu sözde "itaat etmek, boyun eğmek" anlamına geliyordu. Bundan yapılan : yükündürmek "baş eğdirmek, itaat ettirmek" sözü de Orhun yazıtların da çok kullanılmaktadır.¹³

Konmak : Eski ve yeni bütün Türk lehçelerinde ordunun "yerleşmesi, konması" anlamın da kullanılan söz.

Kargu : Orhun yazıtlarında ve Kaşgarlı da rastlanılan bu söz" dağ tepelerin de düşmanı haber veren ateş kulesi" anlamına gelir.

Ya : Bir silah adı bugünkü anlamı "yay"

Yelmek : Eski Türkçe de "atla gitmek" anlamına gelen söz.

Yelme : Orhun yazıtlarında "süvari, önc " anlamın da.

Yirçi, Yerçi : Eski ve yeni lehçe de "kılavuz " anlamında.

Yarık : Eski ve yeni lehçe de "silah, zırh, kalkan" anlamında.

Büke : "Kahraman, cesur" ¹⁴

Çabış (çavuş) : Türk devletlerinin çoğun da askeri "kumandan" idari "sivil, muhafız, haberci" anlamındadır.

Sübaşı : Eski Türkçe de ordu manasın da idi. "Su başı" ordu, komutanı ordu başı demektir.

Akıncı : Akıncı olmak fiilinden baskın manasını ifade eder. Geceleyin düşmanı basan asker.

¹³ Suat İLHAN; a.g.e. s.79

¹⁴ Ahmet TEMİR; "Eski Türkler de Sosyal Teşkilat ve Askerlikle İlgili Sözler" Türk Milli Kültür Dergisi Ordu Sayısı, II/22 s.37

Alp :Bütün Türk lehçelerinde mevcut bulunmasından çok eski bir kültür kelimesi olur “Kahraman, cesur yiğit” manalarını ifade eden ve daha ziyade askeri bir terim olması gereken bu deyim Orkun kitabelerinde kağanların “kahraman, cesur” olduğunu belirten sıfat halinde kullanılmıştır.

Alpak yay : Bir nevi yay.

Atlığ : Süvarilere verilen ad.

Ay bitiği : Askerin adıyla azığının yazıldığı defter.

Ayrıkçı : İki çatallı olan ok.

Azak (Azuk) : Nereden ve kimden geldiği belli olmayan ok.

Bağır :Yay kafesinin orta kısmına verilen ad.

Yaybağırı.¹⁵

Balçak : Kılıcın sapı, kabzası.

Başığ :Gece baskını yapılacak alan ve ansızın düşmanın yakalanacağı yer.

Başak : Okun ve mızrağın ucuna geçirilen demir temren, ok temreni ok başağı.

Başnak er : Başında tulğası eğrinde zırhı olmayan kimse.

Beçkem : Alamet, belge, ipekten veya yaban sığırı kuyruğundan yapılan alemet olup savaş günlerinde yiğitler takardı.

Biluk (Beliğ) : Okluk sadak.

Böğde (Bükte) : Hançer

Böğürlemek : Düşmanın karşısına çıkmadan bir manevra ile sağından saldırmaya Türkler “böğürlemek” diyorlardı. Al yağını böğürledi.¹⁶

Bulun (Balun) : Esir tutsak.

Cıda (Çda) : Mızrak süngü kargı.

Çalış : Birbiriyle silahlı çarpışma muharebe.

¹⁵ Abdülkadir DONUK ; Eski Türk Devletlerin de Unvan ve Terimler, İstanbul, 1988, s.92

¹⁶ Abdülkadir DONUK ; a.g.e. s.92-93

Çeriğ (Çeri) : Türkçe de umumiyetle “ordu” karşılığı kullanıldığı bilinen “çrig” (çeri) sözü aslında “savaş nizamında düzenlenmiş askeri güç” manasında olmalıdır.

Çığıluvar akı : Bir çeşit küçük ok.

Çırguy : Ok temrenin şişkince olan yeri.

Çağı : Savaş anlaşmazlık ihtilaf mücadelesi.

Çakal : Zırh altına giyilir ipekli hırka.

Eğir (Eğril) : Çevirmek, bir yeri kuşatmak muharebe etmek kuşatılmak.¹⁷

İlğar (Yılğar) : Baskın, hücum, akın, atlı hücum dört nala hücum.

İm : Parola orduda başbuğun askerler arasına silah veya kuş adlarından birini belge olarak koyduğu kelimedir

Kır yağı : Gizli düşman.

Kş at : Hakan yanındaki yedek at

Körug : Haberci casus

Kur : Silah.

Kurgan (Korgan) : Kale veya mezar tümseği

.Qanustu : Muharebe meydanında dönüp düşmana hücum etme

Sıgır Sagır : Hunların halk ile beraber yaptığı sürgün avı; sürgün avında hayvanların biriktikleri yer.

Sule : Ordu sevk etmek.

Sulet : Sefer ettirmek ordu sevk etmek.

Su elt : Orduyu ileri sürmek.

Tura : Kalkan siper.

Tutgak : Geceleyin düşmanın gözcülerine ve ileri karakollarını yakalamak için çıkarılan atlı birlik öncü.

Tümen : On bin kişilik askeri birliğe verilen ad . Askeri tabir olarak Hunlar, Gök Türkler Toğbaçlar, ve Uygurlarda

¹⁷ Abdülkadir DONUK ; a.g.e. s.92-93

kullanılmakta idi ve eski Türk ordu kuruluşunda en üst birliği ifade ediyordu.

Urungu : Savaşçı muharip.

Ülker Çeriğ : Harp usulünde bir hile tarzı .

Yadağ : Yaya piyade.

Ya (Yaçı) : Yay bilindiği üzere eski Türk topluluğunda yay (tabiiik sembolü olan aka karşılık) hakimiyet sembolü idi.¹⁸

C) ASKERİ TEŞKİLATLANMALARDA SİLAH VE DONANIMI.

Bozkırdaki askeri teşkilatların strateji ve taktikleri kadar kullandıkları silah ve donanımı da önemli idi. Bu teçhizatın kalitesi ve kullanışı çok önemli idi. Bu silahları da askerlik sanatının ustaları olan Türkler tarafından icat edilmiş ve kullanılmıştır.

Ayrıca Türklerin atı diğer milletlerden farklı olarak yük ve taşıma da kullanmak yerine muharebe aracı olarak kullanması mühim derece de önemli idi. Atın sürati muharebelerde Türkler için en büyük taktiksel silah olmuştur. Türkler kullandıkları at ile bütünleşmiş ve adeta onlar için kutsallık arz etmiştir. Kullandıkları atın sürati ve kullandıkları okların ısıklık çalan sesleri ile rüzgara benzeyen süvariler olarak atlandırılmışlardır.

Türkler teşkilatlılıkları sayesinde çok iyi organize olmuşlardır. Bu organize seferlerde çeşitli alametler, sancaklar ve tuğları da kullanan ilk askeri teşkilat olma vasıflarını kazanmışlardır.

¹⁸ Abdülkadir DONUK ; a.g.e. s.107

Arrion, Büyük İskender'in seferleri hakkın da 166-168 yılları arasın da yazdığı Anabazis adlı eserin de İskit savaşçılarını şöyle tasvir ediyor : "İskitlerin savaş belgeleri ejderlerdir ki (sancakları olsa gerek) muayyen uzunluklarda ki sııklar üzerin de dalgalanır....."¹⁹

Atlar rahat bulundukları zaman türlü renkte ki paçavraların, aşağıya sarkık bulundukları görülür. Harekete geldikleri zaman rüzgarın esmesiyle adları geçen yaratıklara (ejderlere) çok benzerler süratle hareket ettiklerinde ısıklık sesi çıkarırlar. Bunlar yalnız keyif veya düşmanları korkutmak için değil, fakat askerlerinin bir birlerine saldırmamaları içindir."²⁰ Türkler ordularının gereken malzemelerini kendileri icat etmiş veya üretmişlerdir. Bu malzemeler askeri teşkilatın ihtiyaçları oranında sağlanmıştı.

Çin kaynaklarının bu konuda verdikleri bilgiler daha ayrıntılı ve güvenilir bilgilerdir. Onlar demir cevheri eriten bunlardan mükemmel silahlar yapan Türk demircileri hakkında malumat vermişlerdir. Bu işlerle uğraşıldığını, orta Asya ya gelen Bizans, elçilerine Türklerin demir satma teklifinde bulunmalarını da dolaylı olarak doğrulanmaktadır.²¹

Askeri teşkilatlarının ihtiyaçlarını ise yıllık kurultaylarda belirlemişlerdir. Her yılın ilk aylarında Tanrı Kutu'nun sarayında beşinci ayda Mumçigit'te komutanlar toplanır. Ordunun hali ve ihtiyacı görüşülürdü. Gereken emirler verilir, tedbir' ler alınır.

¹⁹ Abdülkadir İNAN ; "İskitlerin Savaş Belgesi ve XI Yüzyıl Türklerin de Beçkem ", Belleten, XIII/49, s.150

²⁰ Abdülkadir İNAN ;a.g.m. s.150

²¹ Hans W.HAUSSİĞ;İpek Yolu ve Orta Asya Kültür Tarihi, Kayseri ,1997 s.S.212
Çev.M.KAYAYERLİ

Ordu uzaktan atılan silah olarak, sapan, ok ve yay ile donatılmıştı. Topuz, kılıç ve kargıda muharebenin özelliğine göre kullanılmaktaydı. Ayrıca Hunlarda atıldığında ses çıkaran bir ok da icat ederek düşman üzerine psikolojik etki sağlamışlardır.²²

Türkler savaşlarda çeşitli silah araçlar kullanmışlardır. Önemli araçlardan bazıları şunlardır

1)KILIÇ

Türk askeri teşkilatlarında süvari ve yaya askerlerinin kullandığı en önemli yakın dövüş silahı idi. Türkler kılıçlarını da kendileri özel olarak imal etmişler ve kendilerinin kullanım amaçlarına uygun kullanışlı kılıçlar icat etmişlerdir.

Orta Asya Türkünün kılıcı kavislidir, kavis kılıcın her vuruş noktasında düz bir satıhta en az temas temin edecek, düz satıh kılıca küçük noktada temas teşkil edecek şekilde verilmiştir. Böylece bütün vuruş gücü teğet noktasında toplanıyordu.²³

Bu konuda geniş araştırmalarda bulunan Bahaeddin Ögel Avrupa Hunların da ki kılıçlar hakkında şu bilgileri vermiştir. "Şip Ova" İstasyonundaki üç numaralı kurganda çıkan ağaçtan yapılmış bıçak kının üst kısmı yukarıdan aşağıya kadar altın plaka ile kaplanmıştır. Üslup ve motifi balık sırtıdır. Kının genişliği yukarıdan aşağıya doğru azalmaktadır. Kının yukarı kısmında bıçağın sapının bir kısmı kalmıştır. Fakat bunlardan

²² Atatürk'ün Doğumunun Yüzüncü Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri , s.1

²³ Suat İLHAN;a.g.e. s. 63-64

ancak demir bir halka tefrik edilebilmektedir. Kının yan tarafında bir tokenın bulunduğu şüphesizdir. İyi tefrik edilememekle beraber tek ağızlı ve eğri bir bıçak olduğu ileri sürülebilir. Bu buluntunun en karakteristik noktası Attila devletine ait kalıntılardaki balık sırtı ince altın levhaları ihtiva etmesidir.

Demir levhalarla kaplanmış bıçak kaplarına da rastlanır. Demir levhanın eğrilmesi ve uçlarının çivilenmesi ile meydana gelen bu kından tek ağızlı ve tedrici olarak sivrilmiş demir bir bıçak çıkmıştır.²⁴

En çok kullanılan ve orta Asya'nın demircileri olarak bilinen Türk boyu Avarlardır.

En fazla kullanılan ve revaçta olan Avar kılıçları Orta Asya menşelidir. Ve bunlar tam manasıyla Türk tipidirler. Türk menşeli Avar kılıçlarından ancak dört tanesini tetkik etmek mümkündür.²⁵

1 = Duna pentele

2 = İgar

3 = Ozara

4 = Öskü

Sapları umumiyetle kaybolabilecek veya çürüyecek bir maddeden yapılmaktadır. Bununla beraber korkulukları altından veya necip bir madenle kaplanmış bir maddeden yapılmış sapların üzerinde altın veya diğer madenlerden yapılmış tezniyata da rastlanır. Boyları da oldukça uzundur. Ozara ve Toti Puszta kılıcı Duna pentele kılıcına oldukça benzer. Öskü

²⁴ Bahaeddin ÖGEL; "Türk Kılıcının Menşesi ve Tekamülü Hakkında" A.Ü.D.T.C.F.Dergisi, C.6 sayı 5 ayrı basım, s.442

²⁵ Bahaeddin ÖGEL; a.g.m. s. 443

kılıcının uzunluğu 93,5 cm dir Uç kısmında 13 cm kadar iki ağızlık devam eder. Saptan uca kadar hafif bir eğrilik müşade edilir.²⁶

Türk askeri teşkilatının kılıçları'nda özenle yapılmış ve Türk yapısına uygun olması önemliydi. Bu işi ise, Türklerin demirci kolu olan Avarlar üstlenmiş ve Avar tipi Türk kılıçlarını üreterek askeri teşkilatların kullanımına sunmuşlardır.

2) KALKAN

Türk kalkanı genel olarak yuvarlaktır. Kılıç, mızrak, gürz ve ok gibi silahlardan korunmak için kullanılır. Türkler kalkanı demirden, bakırdan, fil, ve manda derisi, kaplumbağa kabuğu vb. gibi kılıç ve araçlar tarafından kesilemeyecek sert maddelerden imal ederdi. Bu kalkanlarda çeşitli tezyinat ve süslemede yapılırdı. Asya İskitlerinin aristokratları birbirine sırayla yapıştırılmış demir plakalardan oluşan zırhlı asker ve atlardan müteşekkil ağır silahlı birlikler kurmuşlardı. Süvariler bu zırhlı giyisinin yanı sıra kalkanda taşıyorlardı.²⁷ Çubukların yan yana getirilerek bir çift şeklinde bağlanması, sureti ile yapılan kalkan tiplerine Güney Rusya da bilhassa İskit devrinde rastlamaktayız.²⁸

3) MIZRAK

Delici sivri bir alettir. Taarruzlarda ve muharebelerde kullanılırdı, süngü, kargı gibi kelimelerle de eş anlamlı kullanılır. Ucunda sivri delici bir demir bulunan silahtır.

²⁶ Bahaeddin ÖGEL; a.g.m s.442-443

²⁷ Igor PYONKOF; "Sakalar" Türkler, Ankara 2002, cilt 1, s.617 Çev. Z. VELİYEVA

²⁸ Bahaeddin ÖGEL; İslamiyet' ten Önceki Türk Kültür Tarihi, Ankara, 1991 s.66

4)TOLGA, BÖRK

Başa giyilen ve kesici delici aletlerden korunmak amacıyla kullanılan teçhizattır. Bir çok çeşitleri vardır. Bazıları ense ve boyunu korumalı tel örgülü biçimde yapılmıştır.

5) OK ve YAY

Ok ve yay Türk askeri teşkilatlarının kullandığı ve hatta hakimiyet sembolü haline gelen en gözde silahlardı.

Ok ve yayı diğer teşkilatların imrenerek baktıkları bir tarzda kullanılan Türk askeri teşkilatları bu okları en vurucu silahı olarak kullanmasını da bilmişlerdi. Ok ve yay bozkır savaşçısının başlıca silahıdır ve onun ayrılmaz bir parçasıdır.

Grekler, İskitler için “atlı okçular.”²⁹ deyimini kullanmışlardır. Ok aynı zamanda da sosyal bakımdan da bir anlam taşır. ³⁰ Herodotos’un bildirdiğine göre kişi başına verilen birer ok bir kazanda toplanmak ta ve asker sayımı yapılmakta idi. İskit çocuklarının yetiştirilmesin de, ok atma maharetine çok önem verilirdi.

²⁹ Taner TARHAN; “ Kimmerler ve İskitler” Türkler, Ankara, 2002, cilt 1 s.601

³⁰ Taner TARHAN;a.g.m. s.601

Bu silahın kullanılması da, sağdan ve soldan, yada at üzerin de “dört nala giderken geriye dönerek atış yapmak”, farklı pozisyonlar da aynı derecede de sürat ve maharet sahibi olmak gerekirdi.

Ok uçları, 40-70 cm uzunluğun da bir beden üzerin de yer almaktadır. Bunlar kullanılma yerlerine göre ahşap ve kamıştandı. Demir ok uçlarına en eski İskit buluntuları arasın da rastlanmaktadır. Esas olarak, sert alaşımlı tunç ok uçları revaçtadır. Boyları kullanma cinslerine göre 2.5-5cm arasın da değişmektedir. “Av” ve “savaş” tiplerinin çokluğu dikkat çekicidir. Mahmuzlu tipleri karakteristiktir.³¹

Yaylar ise “Doğu “ veya “Asya tipi” denilen sınıflandırmaya girmektedir. Bu yay tipi orta Asya’nın atlı ve göçebe kavimlerinde binlerce yıl kullanılmıştır. Bu tipik en güzel örnekleri daha sonra özellikle Hunlarda mevcuttur. İskit yayı düz ve ya içe doğru kıvrık bir “beden” ile buna raptedilmiş iki kısa koldan ibarettir. Ortalama boyu bir metre civarındadır. At üzerinde kullanmaya elverişli olması için kısa yapılmıştır.³²

Hun’ların ortaya çıkmalarına kadar doğu Avrupa ‘da hiç tanınmayan en önemli “sihirli silahları” yaylarıydı. Uzun yılların denemeleri ve büyük bir mesleki bilgi ile imal edilen yay’larını Hun’lar mezarlara ve kurban ateşlerine koymamışlar ve babadan oğul’a miras bırakmışlar.³³

Mete babasının kendi emrine on bin kişilik tebaayı verdi. Bu durumda hemen kendi süvarilerini askeri eğitime tabii tutan, Mete onlara, oku ıslık çaldırarak nasıl atacaklarını öğretti.³⁴

³¹ Taner TARHAN;a.g.m. s.601

³² Taner TARHAN;a.g.m. s.601

³³ Şerif BAŞTAV; Avrupa Hunları, Türkler, Ankara, 2002, cilt 1, s.802

³⁴ L.N.GUMULEV; Hunlar, İstanbul 2002, s. 79 Çev. Ahsen BATUR

Mete'nin icadı olduğu kabul edilen ısıık çalan Türk okları Türk süvariler tarafından kullanılan ve düşmanı sesiyle bile kötü etkileyen en önemli silahlar olmuşlardır.

Mete hiçbir prensibe dayanmayan ve sürü halinde akın yapan ,Hun atlı birliklerini, savaşın hızlı ve çevik manevra üniteleri haline getirmişti. Böylece Hun askerleri, Mete'nin dehasıyla açılıp yayıla bilen, başlarındaki komutanların emirleri ve inisiyatifi ile savaşa bilen bindirilmiş okçu sanatını tarihe armağan etmiş oldular. At üzerinde geliştirilmiş olan bu oynak ateş gücü konsepti, doğal olarak askerlik sanatı açısından bir kısım faktörlerin de doğuşuna da ortam hazırlamıştı.³⁵

Okçu, atlı birlikler savaş anında ve taktiklerden önemli vurucu güçtü. Özellikle çevirme ve imha, hareketlerinde en önemli güç unsuru idi.

Düşmanların eş güdümlü sürpriz hücumlarla her yönden saldırırsan, zafer daima senindir.³⁶

Mete Çin imparatoruna yazdığı bir mektup da ise " Bütün yay çekeabilen ve kullana bilen bütün kavimleri bir tek aile şeklinde birleştiler. Bunların hepsi artık Hun oldular, Hun adı altında birleştiler diyor. " Bu Mete han'ın bu sözleri yay kullananların Türk olduğu ve Türklerle özleştigini gösteriyor. Mete han en çok önemi yaya veriyor. Çünkü Türklerin ani baskın ve uzaktan saldırı özelliklerine uygun en önemli silah yaydır. Türk askeri teşkilatlarının en önemli muharebe silahı olan yay sayesinde büyük başarılar elde etmişlerdir.

³⁵ Necati U.UCUZSATAR; Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi , Ankara, 1986 s.77

³⁶ SUN TZU: Savaş Sanatı,Ankara ,1992,s.113 Çev. S. ÖZBUDUN ve Z.ATAMAN

Hatta yay ve ok hakimiyetin sembolü haline gelmiş ve Türk bayraklarında bile yer almıştır. Türk boylarının isimleri bile üç ok ve boz ok diye tasnif edilmiştir.

D) BOZKIR ASKERİ TEŞKİLATLANMASINDA ATIN YERİ VE ÖNEMİ

Türk askeri teşkilatının en büyük devrimi ve asırlar boyu etki edecek yeniliği atın muharebede kullanılmasıdır. Türk askeri teşkilatı at sayesinde hızını ve vurucu gücü nü en yüksek seviyeye çıkarmıştır. At sayesinde Türkler taktiklerini daha etkili kılmışlar ve bozkır coğrafyasında daha geniş arazilerine hükmetme imkanı bulmuşlardır.

1) BOZKIR ASKERİ TEŞKİLATINDA KULLANILAN ATLAR.

Bozkır askeri teşkilatlarında kullanılan atın önemi çok fazla idi. Çünkü Türk süvarisinin en önemli yoldaşı hatta onun hayatında etkili olan varlığı atı idi. Bunu bilen Türkler iyi cins atlar yetiştirmeye son derece önem vermişlerdir.³⁷

Eski Türkler arasında iki yüzden fazla at cinsi mevcuttu. Medeni haralar Türklerin meşhur atlarını yetiştirirler. yeni yeni nesiller ortaya atarlardı. Kabileler en iyi nesle sahip olmakla iftihar ederlerdi.³⁸

³⁷ Selahattin Batu: Türk Atları Yetiştirme Bilgisi, Ankara ,1938,s.15

³⁸ Selahattin Batu; Türk Atları Yetiştirme Bilgisi, Ankara ,1938, s.15-16

At manevra yeteneği, savaşlarda delip geçme kabiliyetiyle , büyük bozkır devletlerinin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Bozkırlardaki devletler at sırtında kurulmuş ve çeşitli kavimler üzerinde bu sayede hakimiyet sağlanabilmiştir. At boz kılınının gözünde adeta kendisi ile birlikte savaşa katılan bir silah arkadaşı olmuştur. Bundan dolayı Orkun abidelerinde atların kahramanlıkları, renkleri ve cins leri hakkında uzun uzadıya bahsedilmektedir.³⁹

Türkler kendi atlarını seçmişler ve yetiştirmişler. Bu konuda, İ. Kafesoğlu. Türk atını şöyle tasvir etmiştir.

“Eski çağlarda bir değil bir çok türden yabancı atın yaşadığı bunlar arasında Bozkır kültüründe ki savaşçı çabanlar tarafından binek ve muharebe atı olarak kullanılan atın “Przewalsky” Cinsi değil, “küçük bedenli , uzun, ince bacaklı, küçük ve mağrur başlı sert tırnaklı “ batı bozkırlar cinsi olduğu belirtelim” der.⁴⁰

Bozkırların savaşçıları kullandıkları atın kendileri için elbette özel olarak seçmişlerdi. Atın eski Türklerin hayatında ne kadar önemli bir yeri olduğu malumdur. Devenin Arap için ehemmiyeti ne ise atında Türk için önemi hemen hemen aynı idi. Engin bozkırları onunla aşar etinden yer sütünden içkisini (Kımız) yapar derisinden ve kılından faydalanır.

Türkler kullandıkların atın ekonomik yönünü de ihmal etmemişler ve ondanda faydalanmışlardır.⁴¹

³⁹ İlhami DURMUŞ; “Bozkır Kültürünün Oluşumun da ve Gelişimin de At” G.Ü.FEF S.B.D.I/2 1997 , s.17

⁴⁰ İbrahim KAFESOGU; Türk Milli Kültürü, İstanbul , 2000, s.218

⁴¹ Faruk SÜMER,;Oğuzlar Türkmenler, İstanbul, 1992, s.294

2) ATLARLA İLGİLİ ÜRETİLEN MALZEMELER.

Bozkırda askeri teşkilatların kullanımı için at eyer takımları ve üslupları üretmişlerdi.

İskitlere “Bozkırların kuyumcuları” denilmektedir. Bozkır hayvan üslubunun en güzel örneklerini yaratan insanlardır.⁴² Atlarda eyer takımlarını en kullanışlı ve emniyetli şekilde yapan Hun'lar idi.

Hun'lar arasında yayılan 3-4. yüzyıl döneminde Orta Asya'dan neşet eden ön ve arka kafaları yüksek eyerlerin bir emniyet sağladıkları biliniyor.⁴³

Bu üslup çok geniş mıntikalara yayılmıştır. Batıda gelişen İskit hayvan üslubu ile ortak yönleri görülmekle beraber Hun sanatı kişisel özelliği ve daha tabiatçı üslubu ile güney Rusya'dan büyük Çin seddinin bitişiğindeki Ordasa kadar uzanır. Pazırık ve Nain –Ula gibi önemli merkezleri içine alarak oldukça muntazam üniform bir üslup tarzında yaygınlaşır.⁴⁴

⁴² Taner TARHAN;a.g.e. s. 600

⁴³ Şerif BAŞTAV;Avrupa Hunları, Türkler,Ankara 2002,cilt 1, s.883

⁴⁴ Nejat DİYARBEKİRLİ; Hun Sanatı ,İstanbul, 1972, s.123

E) BOZKIR KAVİMLERİNDE KULLANILAN BAYRAK VE SANCAKLAR.

Askeri teşkilatlarda bayrak ve sancaklar maddi değerini aşarak ulvi ve manevi bir değer kazanmıştır. Bu kıymet bayrağın karşı cephe veya surlara dikilmesi ile zafer kazanılıyor. Yada bayrağın yere düşmesi ile de savaş kaybediliyor. Zannımıza göre ilk defa çeşitli renklerde sancakları Türkler kullanmış olabilir. Bilindiği gibi Türklerde yönler renklerle ifade edilmişti. Askeri teşkilatın taktikleri esnasında görev yerleri ve yönlerini belirlemek amacıyla bu bayrak ve flamalar kullanılmıştır.

Hunlarda kuyruklu tuğun bir bölgenin idaresi kendisine verilmiş prensin yada baş komutanın otağının önünde dikilmiştir. M. Ö. 124 de Hunlar bu tuğu ve bayrağı altında çarpıştıklarını biliyoruz.⁴⁵

Ayrıca bu renklerde askeri yöneticilerin mevkileri belirlenmiştir. Ak bayrak ve ak giysili üst rütbeli askerler Türk ordusunda mevcuttu. Devlet büyüklerinin özellikle savaşlarda giydikleri bir giysi elbise rengidir. Askeri birliklerin içinde üst subay ve ya komutanların kendilerini askerden ayırmaları için beyaz giydikleri anlaşılmaktadır. Beyaz rengin bilhassa Hun büyüklerinin ve subayların bir üniforması gibi olduğu görülüyor. Beyaz atla ordu içindeki büyük rütbelileri askerden ayıran işaretti. Bu gelenek Türklerden Moğollara geçmiştir ve Cengiz Han devletinde devam etmiştir.

⁴⁵ Bahaeddin ÖGEL ;Türk Kültür Tarihine Giriş,Ankara, 1991, c.7 ,s.94

Gerçektende biz Cengiz Han'ın imparatorluk sancağında yani tuğunun dokuz uçlu beyaz bayrak olduğunu biliyoruz.⁴⁶Türklerin yönlerle isim verdikleri renklerden ve rütbeli askerleri ayırmak için kullandıkları çeşitli renkler askeri teşkilatları için önemli sancaklar ve bayraklar çıkmasını sağlamıştır.

⁴⁶ Reşat GENÇ; a.g.e. s. 9

SONUÇ

Bozkır Coğrafyasın da hakimiyet sağlamak için devletler her türlü çaba içerisinde bulunmuşlardır. Bu amaç uğrunda devletler birbirleriyle mücadele etmekten çekinmemişlerdir. Bu mücadeleyi ise insanlığın var oluşundan günümüze sürdürmektedirler. Asya'nın geniş arazileri üzerinde yaşayan milletlerden olan Türkler ise bu mücadelenin bizzat içerisinde bulunmuşlardır. Türklerin diğer milletlerden farkı ise bu mücadeleye bir sistem ve strateji getirmeleri olmuştur.

Türkler savaşta etkin bir güce sahip olabilmek için güçlerini bir teşkilat altında toplamışlar ve sistem dahilinde askeri teşkilatlarını yapılandırmışlardır. Türkler teşkilatçılık vasıflarını da bu sayede göstermişlerdir. Türkler kurmuş oldukları askeri teşkilatlarına en büyük kıymeti vermişler ve askeri teşkilatlarına göre toplumlarını dahi yapılandırmışlardır. Türk toplumunun her bireyi doğduktan sonra bu askeri teşkilata kabul edilir ve bu teşkilatın özelliklerine göre eğitilirdi.

Dünyanın hiçbir askeri teşkilatında da görülmeyecek derecede bu işe önem verilirdi. Çocukluk çağından gençlik çağına kadar askeri eğitim tamamlanır ve Türk ordusunun da hizmete alınır. Bu hizmet ise ölünceye kadar devam ederdi. Bu yüzden bir çok defalar Türkler ordu millet olarak adlandırılmışlardır.

Türk ordusu bu imkanları sağladıktan sonra düşmanlarına karşı stratejisini belirlemiştir. Bu strateji düşman hakkında gerekli bilgiyi sağlamayı ve ona göre hareket etmeyi gerektiriyordu. Düşmanın

koordinatları ve niteliği belirlendikten sonra düşman inceleme altına alınıyordu. Düşman ordusuna karşı girişilecek olan hareket öncesi düşman birliklerinin en küçük detaylarına kadar inceleniyordu. Düşman ordusu hakkında bilgi edinmek için modern ordularda en çok kullanılan keşif ve istihbarat yöntemleri Türk teşkilatlarında ciddi olarak kullanılmıştır. Ayrıca düşman üzerine uygulanacak taktik özenle seçiliyor ve tecrübeli askeri teşkilatların uygulayabileceği taktikler uygulamaya konuluyordu.

Türk askeri teşkilatları genel de düşman karşısına bir an önce çıkıp meydan muharebesi yapmıyordu ve bundan kaçınıyordu. Türk askeri teşkilatları mücadele öncesi kendini riske atmaktan oldukça kaçınıyordu. Düşman ordusu iyice değerlendirildikten sonra düşmanın niteliği belirleniyor en ince ayrıntıları tespit ediliyordu. Türk askeri teşkilatları güç dengesini oldukça göz önünde tutarlardı. Bu yüzden bire bir meydan muharebesine çıkıp kendisine göre daha güçlü ordular karşısında mücadeleden kaçınırdı. Düşmanın gücüne göre taktik seçilir ve uygulamaya konurdu. Askeri teşkilatlar uyguladıkları taktikleri gereği düşmanı kontrol altına alır, düşmanı istediği mekana yönlendirir ve ani hareketler ile düşmanı imha ederlerdi.

Bozkır askeri teşkilatları ayrıca yaptıkları birçok yenilikler ile diğer askeri teşkilatlara örnek teşkil etmişlerdir. Atın özellikle muharebe aracı olarak kullanılması savaşların seyrini değiştirmiş ve çok geniş alanlarda hakimiyet tesisini sağlamıştır. Özellikle Türk askeri teşkilatları sahip oldukları yetenek ve becerileri sayesinde çok geniş araziler üzerinde uzun süreli hakimiyet kurmayı başarmışlardır.

Askeri teşkilatlanmayı bugünkü modern şeklini almasını sağlamışlardır. Mete han'ının onlu sistemi icadı ile modern ordunun temelini atmıştır. Türk askeri teşkilatları askeri icat ve buluşları ile de

askeri m¼cadeleye bir çok yenilikler getirmişlerdir. Yeni uyguladıkları taktik ve yeni sistemleri ile d¼řman ordularını hayrete d¼ř¼rm¼řlerdir .

T¼rklerin çok geniş sahalara yayılması ile askeri teşkilatları diğerk milletlere tanıtımışlardır. Diğerk milletler ise T¼rk ordusu hakkın da imrenerek yorum yapımışlardır.

KAYNAKÇA

- AHMETBEYOĞLU, Ali; "Büyük Hun Hükümdarı Attila", Ankara 2002, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt.1,s.903-912
- ASLANAPA, Oktay ;"Tarih Boyunca Türk Ordusuna Ait Tasvirler"
Türk Kültürü, Ordu sayısı II/22, T.K.A.E. Ağustos 1964, Ankara
- ANADOL, Cemal ve ABBASOVA, Fazile ;Türk Kültür ve Medeniyeti ,
İstanbul, 2001, Kültür sanat yayınları
- Atatürk'ün Doğumu'nun Yüzüncü Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri,
Ankara,1982, Harita Genel Müdürlüğü
- BAŞTAV, Şerif ; "Eski Türklerde Harp Taktiği" s.39-49Türk Kültürü, Ordu
sayısı II/22 T.K.A.E. Ağustos 1964, Ankara
- BAŞTAV, Şerif; "Avrupa Hunları", Ankara, 2002, Yeni Türkiye Yayınları,
Cilt.1, s.865-885
- BIYIKTAY, Ö. Halis; Mete nin Çin Sındığı Savaşı, İstanbul 1935, Askeri
Matbaa
- BATU, Selahattin ; Atları Yetiştirme Bilgisi , Ankara,1938, Yüksek Ziraat
Enstitüsü
- BOZDEMİR, Mevlüt ; Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları, Ankara, 1982,
A.Ü.S.B.F. Yayınları
- CAFEROĞLU, Ahmet;"Tarihte Türk Benliği" Türk Kültürü, Ordu sayısı II/22
T.K.A.E. Ağustos 1964, Ankara s.28-31
- DONUK, A. Kadir; İdari Askeri Ünvanlar ve Terimler , İstanbul, 1988 , Türk
Dünyası Araştırma Vakfı
- DONUK, A. Kadir;"Kuruluşunun 2200.Yıldönümünde Türk Ordusu"Türk
Kültürü, Ağustos 1991 Sayı 340 T.K.A.E. Yayınları Ankara, s.1-13
- Dİ COSMO, Nicola;"Hun İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve Yükselişi", Ankara
2002, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt.1, s.709-719

- DİVİTCİOĞLU, Sencer; Kök Türkler (Kut, Küç, Ülüg), İstanbul, 2000, Yapı kredi Yayınları
- DIYARBEKİRLİ, Nejat; Hun Sanatı, İstanbul, 1972, M.E.Basımevi
- DURMUŞ, İlhami; "İskitler", Ankara, 2002, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt.1, s.575 –593
- DURMUŞ, İlhami; İskitler (Sakalar), Ankara, 1993 T.K.A.E. Yayınları
- DURMUŞ, İlhami; "Saka- Pers Mücadelesi" Bilig –4 dergisi KİŞ 97, s.49-53
- DURMUŞ, İlhami; "Bozkır Kültürünün Oluşumu ve Gelişiminde At" G.Ü.F.E.F. SBD.I/2 (1997), s.13-19.
- ERGİN, Muharrem; Orhun Abideleri, İstanbul, 1972, Boğaziçi Yayınları
- ERDEMİR, H.Palaz; "Yabancı Yazarlara Göre Türklerde Savaş ve Taktik", Ankara, 2002, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt.2 s.938-943
- GENÇ, Reşat; Türk İnanışları İle Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil, Ankara, 1997, AKM Yayını
- GİRAUD, Rene; İleriş Kapkanı Bilgenin Hükümdarlıkları, İstanbul, 1999 Çev. İsmail Mangaltepe Ötüken Neşriyat
- GÖMEÇ, Sadettin; Kök Türk Tarihi, Ankara, 1997, Türksoy Yayınlar
- GUMULEV, L.N.; Hunlar, İstanbul, 2002, Çev.Dr. Ahsen Batur, Selanga yayınları, İstanbul, 2002
- GÜNGÖR, Erol; Tarihte Türkler, İstanbul, 1996, Ötüken Neşriyat
- GÜLER, Ali; Türk Yönetim Anlayışının Kaynakları, Ankara, 1996, Ocak Yayınları
- HAUSSIG, W.Hans; İpek Yolu ve Orta Asya Kültür Tarihi, Kayseri, 1997, Geçit Yayınları
- İLHAN, Suat; Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi, İstanbul, 1999, Ötüken Neşriyat
- İNAN, A. Kadir; "Eski Kaynaklarda Türk Ordusu" Türk Kültürü, Ordu sayısı II/22 T.K.A.E. Ağustos 1964 Ankara, s.125-12.9
- İNAN, A. Kadir; "İskitlerin Savaş Belgesi ve XI. Yüzyıl Türklerinde Beçkem". Belleten XIII/49, 1949, TTK, Ankara
- KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Milli Kültürü, İstanbul, 2000, Ötüken Neşriyat
- KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Bozkır Kültürü, Ankara, 1987, T.K.A.E. Yayınları

- KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Dünyası El Kitabı, Cilt 1 s. 127-145 T.K.A.E. Yayınları Ankara ,1992 s.127-144
- KAFESOĞLU, İbrahim;Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, İstanbul, 1970, M.E. Basımevi.
- KALKAN, Mustafa; Ordu ve Savaş Stratejileri , İzmir, 1995, Kaynak Yayınları.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin; "Eski Türklerde ve Oğuz/Türkmenlerde İkili-Dörtlü- Altılı- Onikili -Yirmidörtlü Düzen", Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi basımevi,1985 s. 341-355
- KOCA, Salim; "Büyük Hun Devleti", Ankara, 2002, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt.1,s. 696-703
- KURAT, Nimet; "Gök Türk Kağanlığı" A.Ü. D.T.C.F. Dergisi Sayı 1-2, Ankara, 1952, s. 1-56
- MEMİŞ, Ekrem: İskitler'in Tarihi, Konya, 1987, Selçuk Üniversitesi Basımevi .
- ÖGEL , Bahaeddin:Türk Kültür Tarihi (İslamiyet öncesi), Ankara, 1991, TTK Basımevi .
- ÖGEL, Bahaeddin;Türk Kültür Tarihine Giriş Cilt 7, Ankara, 1991, Kültür Bakanlığı Yayınları
- ÖGEL, Bahaeddin;"Türk Kılıcının Menşe ve Tekamülü Hakkında" T.T.K Basımevi, Ankara,1948, D.T.C.F.Dergisi, Ayrı basım Cilt 6, Sayı 5
- ÖGEL, Bahaeddin;" Doğu Göktürkler Hakkında Vesikalar ve Notlar "Belleten Sayı 81, Ankara, 1957
- ÖGEL, Bahaeddin; Türk Kültürünün Gelişme Çağları II,İstanbul, 1971, M.E.B. Yayınları
- ÖGEL, Bahaeddin; Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, Ankara, 1981, Altug Matbaası.
- ÖZTUNA ,Yılmaz; Türk Tarihinden Yapraklar, İstanbul, 1999, M.E.B. Yayınları
- PEHLİVANLI, Hamit; "Eski Türklerde ve Selçuklularda İstihbaratçılık", Ankara, 2002, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt.5, s.279-285
- P'YANKOV,Igor; "Sakalar", Ankara, 2002, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt.1, s.611-617

RASONYI, Laszlo ; Tarihte Türklük, Ankara,1988, T.K.A.E. Yayınları .

ROUX, J.Paul; Türklerin Tarihi, Ankara, 1998, Şefik Matbaası, Çev. Galip Üstün

SEZER, Baykan ;Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları, İstanbul, 1979, Edebiyat Fakültesi Basımevi.

SÜMER, Faruk; Oğuzlar Türkmenler, İstanbul ,1992,Türk Dünyası Araştırma Vakfı

TARHAN,Taner; "Kimmerler ve İskitler", Ankara, 2002, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt.21,s.597-609

TEMİR, Ahmet ; "Eski Türklerde Sosyal Teşkilat ve Askerlikle Sözler" Türk Kültürü, Ordu sayısı II/22 T.K.A.E. Ağustos 1964 , Ankara, s.32-37

TERZİOĞLU, S. Arif;Türk Ordusu , Ankara, 1965

TZU SUN;Savaş Sanatı, İstanbul, 1992, Anahtar Yayınları, Çev. S.Özbudun, Z.Ataman

UCUZSATAR, N. Ulunay:Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi, Ankara, 1986, Genelkurmay Basımevi.

VARDY,S.Bela: Attila, Chelsea house Publishers, Newyork Philadelphia, 1991

EKLER LİSTESİ

EK:1 Geriye ok atan bir Kimmer süvarisi

EK:2 Gök Türkler dönemi Kem bölgesinde bulunan mezarlıkta üzerinde geriye ok atan atlı tasviri bulunan tunç levha VI_X. yy ve geriye ok atan süvari

EK:3 Geriye ok atan Kuman Süvarisi ST. Ladislas duvar resmi

EK:4 Varahşsa sarayı duvar resimlerinden geriye ok atan adam tasviri

EK:5 Dağıstan da bulunan bir kaya kabartmasında,Türk tipi geriye ok atan Part süvarisi ve Turfandan ipek üzerine geriye ok atan adam deseni

EK:6 Geriye ok atan adam figürü 15. yy ve geriye ok atan Kuman süvarisi rölyefi, Budapeşte

EK:7 Türk kılıcı 1

EK:8 Türk kılıcı 2

EK:9 Türk kılıcı 3

EK:10 Türk kılıcı 4

EK:11 Türk kılıcı 5

EK:12 Türk kılıcı 6

EK:13 Türk kılıcı 7

EK:14 Türk kılıcı 8

EK:15 Türk kılıcı 9

EK:16 Türk kılıcı 10

EK:17 Türk kılıcı 11

EK: 18 Harita 1

EK:19 Harita 2

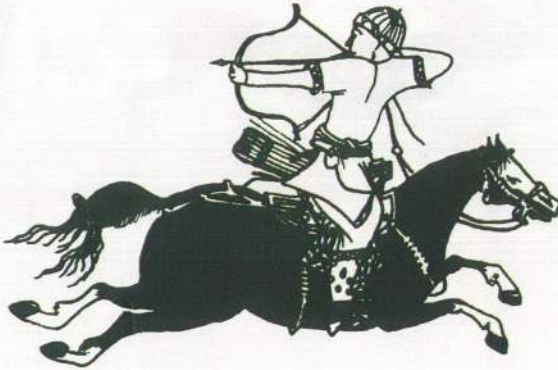
EK:20 Harita 3

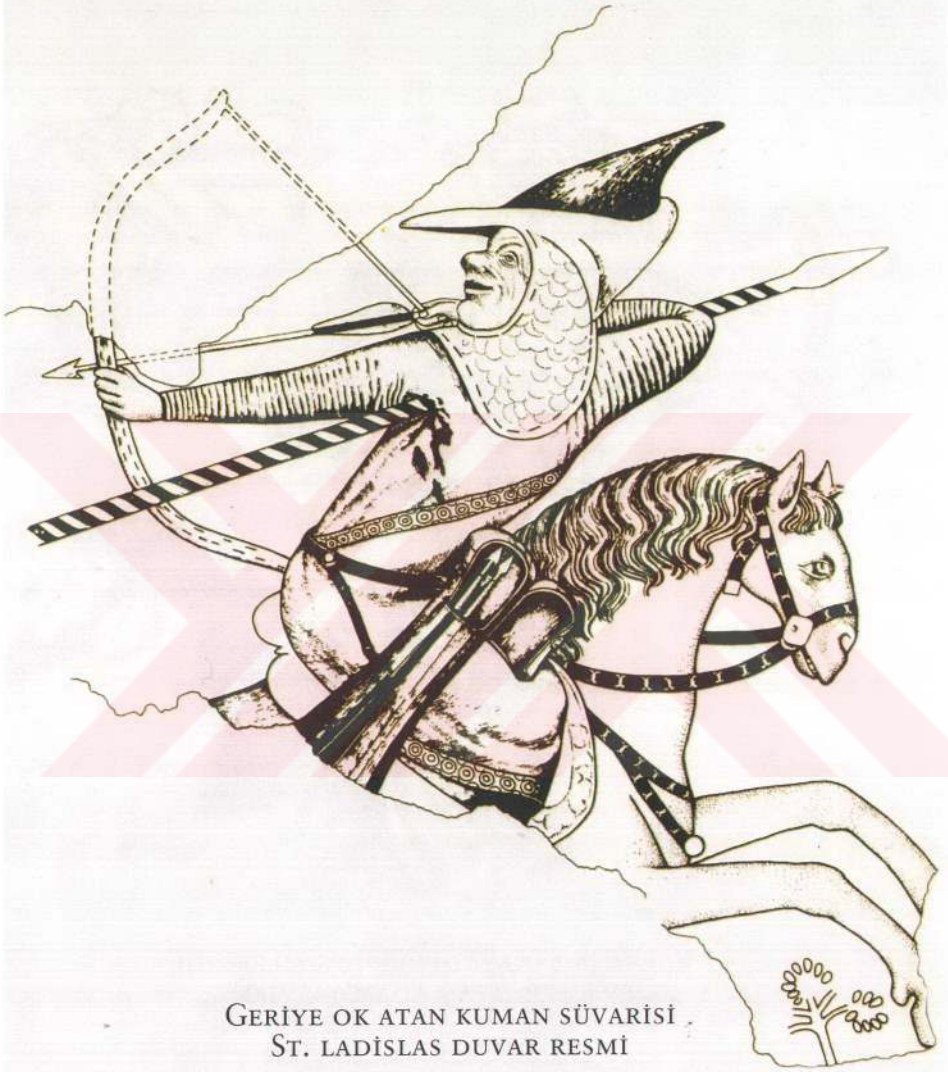
GERİYE OK ATAN BİR KİMMER SÜVARİSİ

GÖKTÜRKLER DÖNEMİ KEM BÖLGESİNDE
BULUNAN MEZARLARDA ÜZERİNDE
GERİYE OK ATAN ATLI TASVİRİ BULUNAN
TUNÇ LEVHA VI-X. YY.

GERİYE OK ATAN SÜVARİ

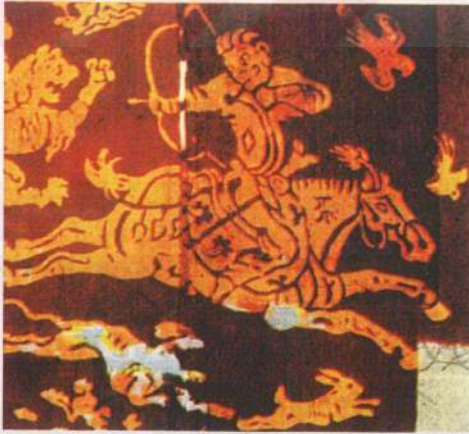
GERİYE OK ATAN KUMAN SÜVARİSİ
ST. LADİSLAS DUVAR RESMİ

“VARAŞA SARAYI DUVAR RESİMLERİNDE
GERİYE OK ATAN ADAM TASVİRİ”

DAĞISTAN'DA BULUNAN
BİR KAYA KABARTMASINDA,
TÜRK TİPİ GERİYE OK ATAN
PART SÜVARİSİ

TURFANDAN İPEK ÜZERİNE
GERİYE OK ATAN ADAM DESENİ

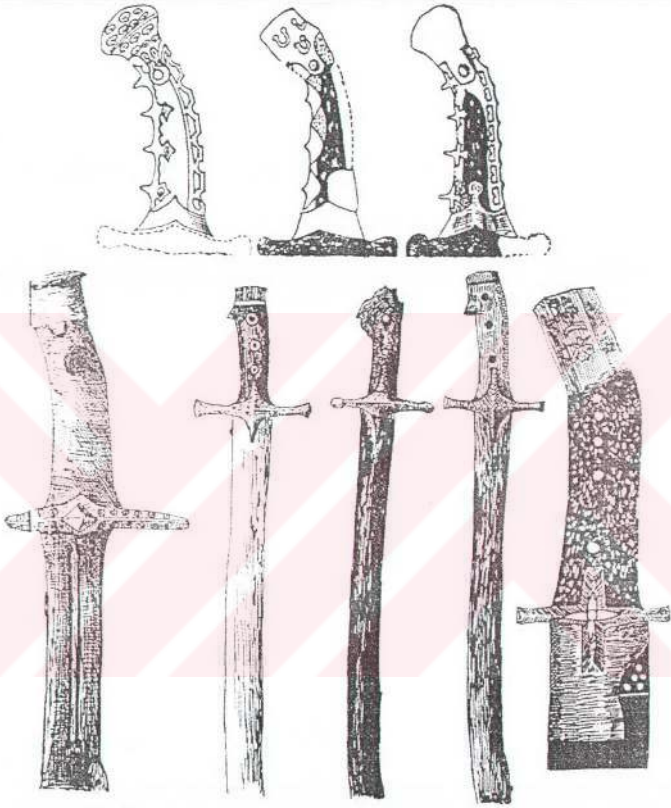

GERİYE OK ATAN ADAM FİĞÜRÜ 15. YY

GERİYE OK ATAN KUMAN SÜVARİSİ RÖLYEFİ, BUDAPEŞTE

TÖRK KILIÇI

Solda: Kafkas'daki Türk kurganlarından çıkan bir kılıç, ortada: Memlük kılıçları, sağda: Bir kirgiz benzeri bir kılıç. Yukarıda: Güney Rusya Türk kurganlarından çıkan kılıçlara ait asırlar.

Altayda Sretski kurganında bulunmuş Türk kılıcı.

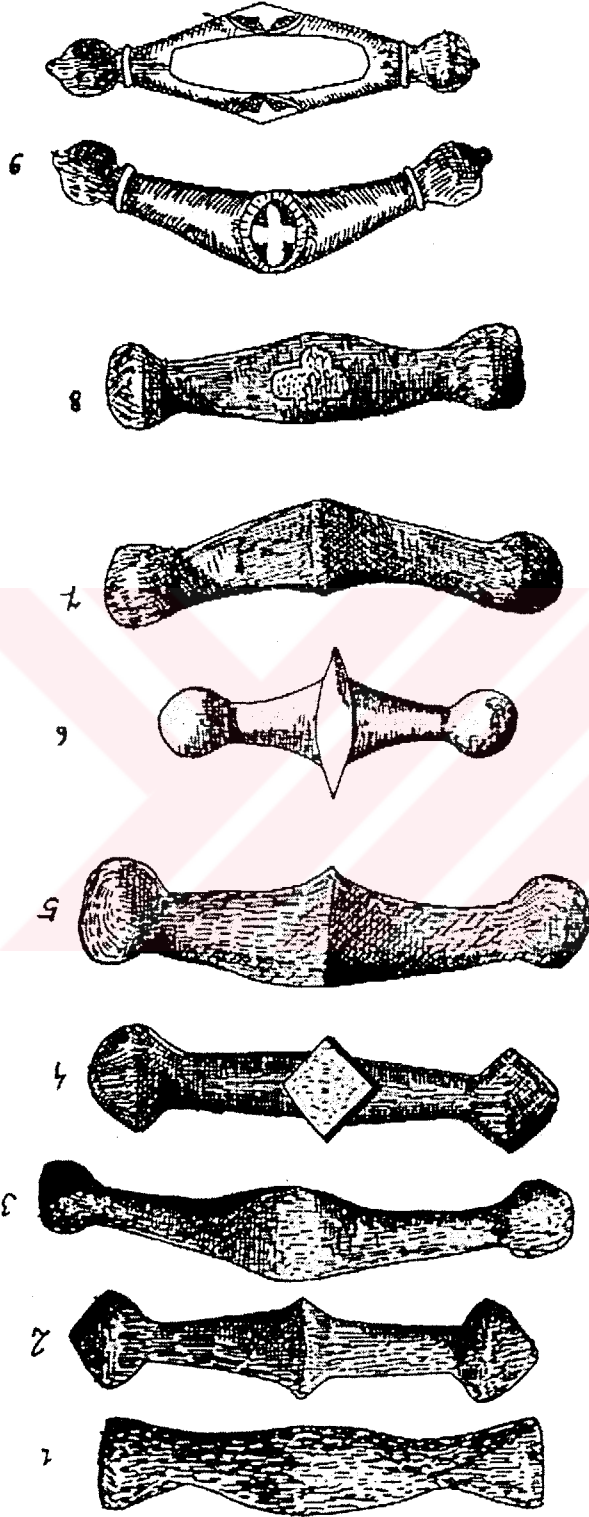
Hunların Aşağı Volga bölgesinde bulundukları devre ait kılıç ve büyük bıçaklar.

BAHAEDDİN ÖGEL

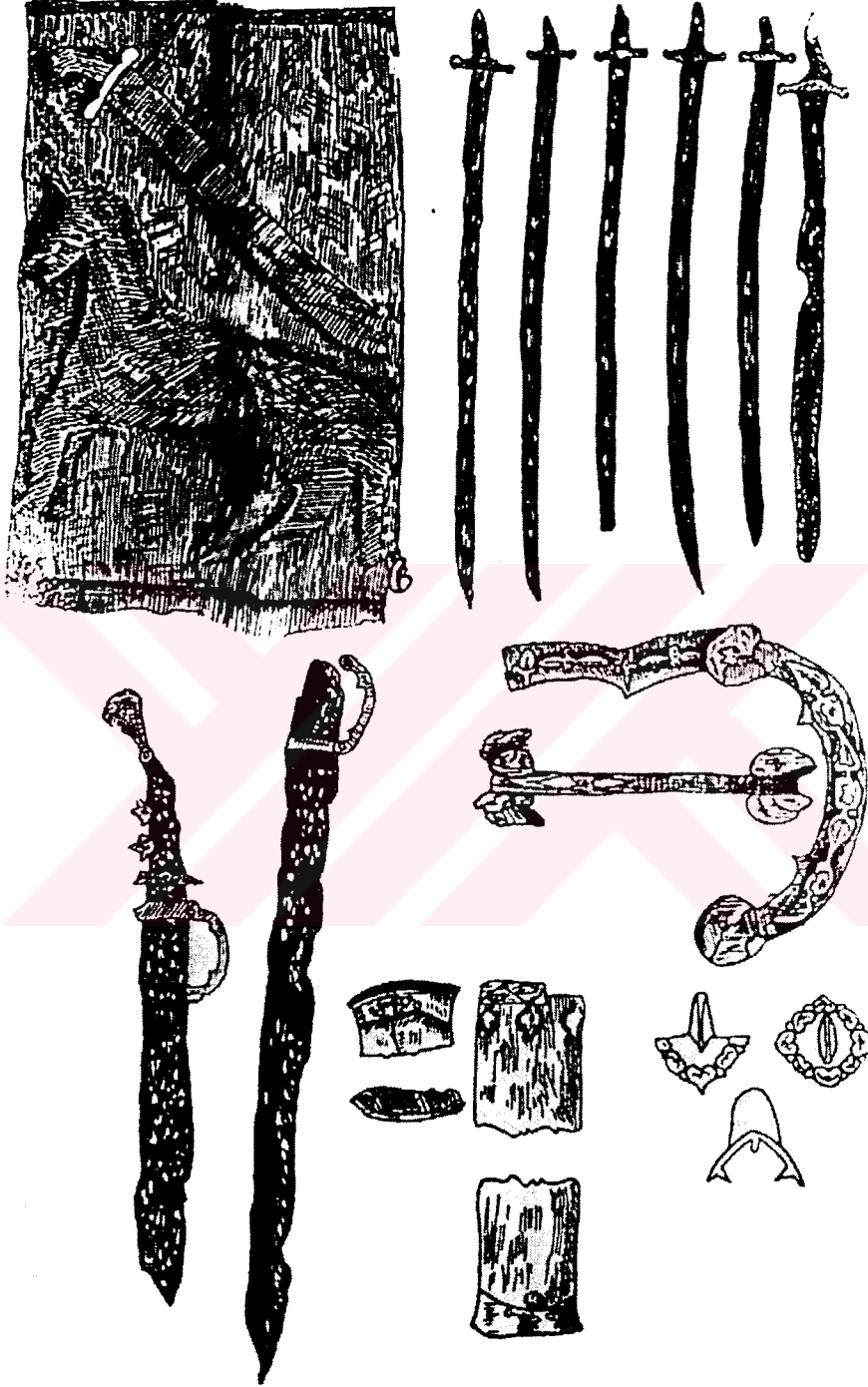

Peçenek ve diğer Güney Rusya Türklerine ait kılıç tipleri.

BAHAEDDİN ÖGEL

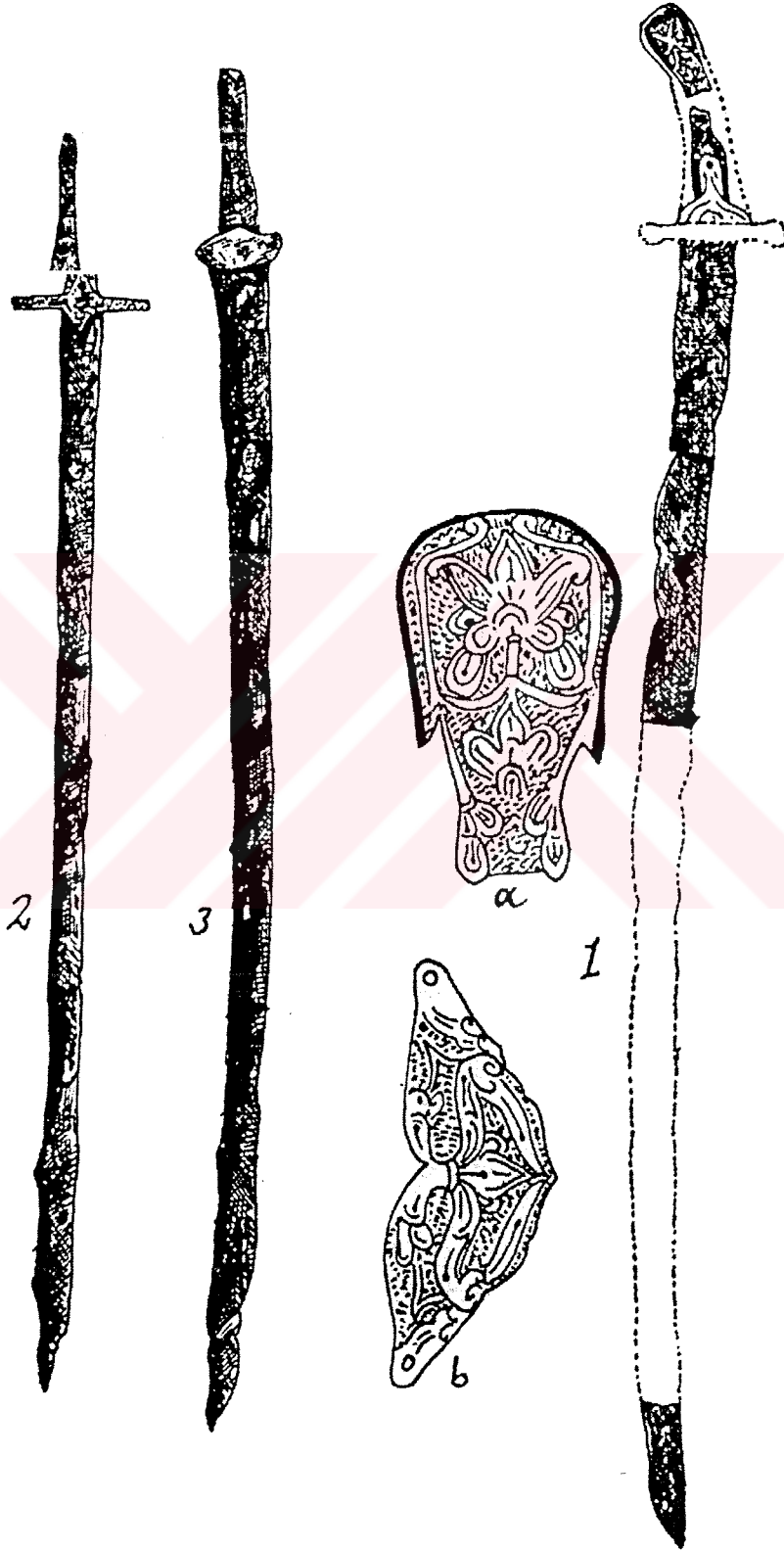

İslâmdan önceki Türk kılıçlarına ait korkuluklar.

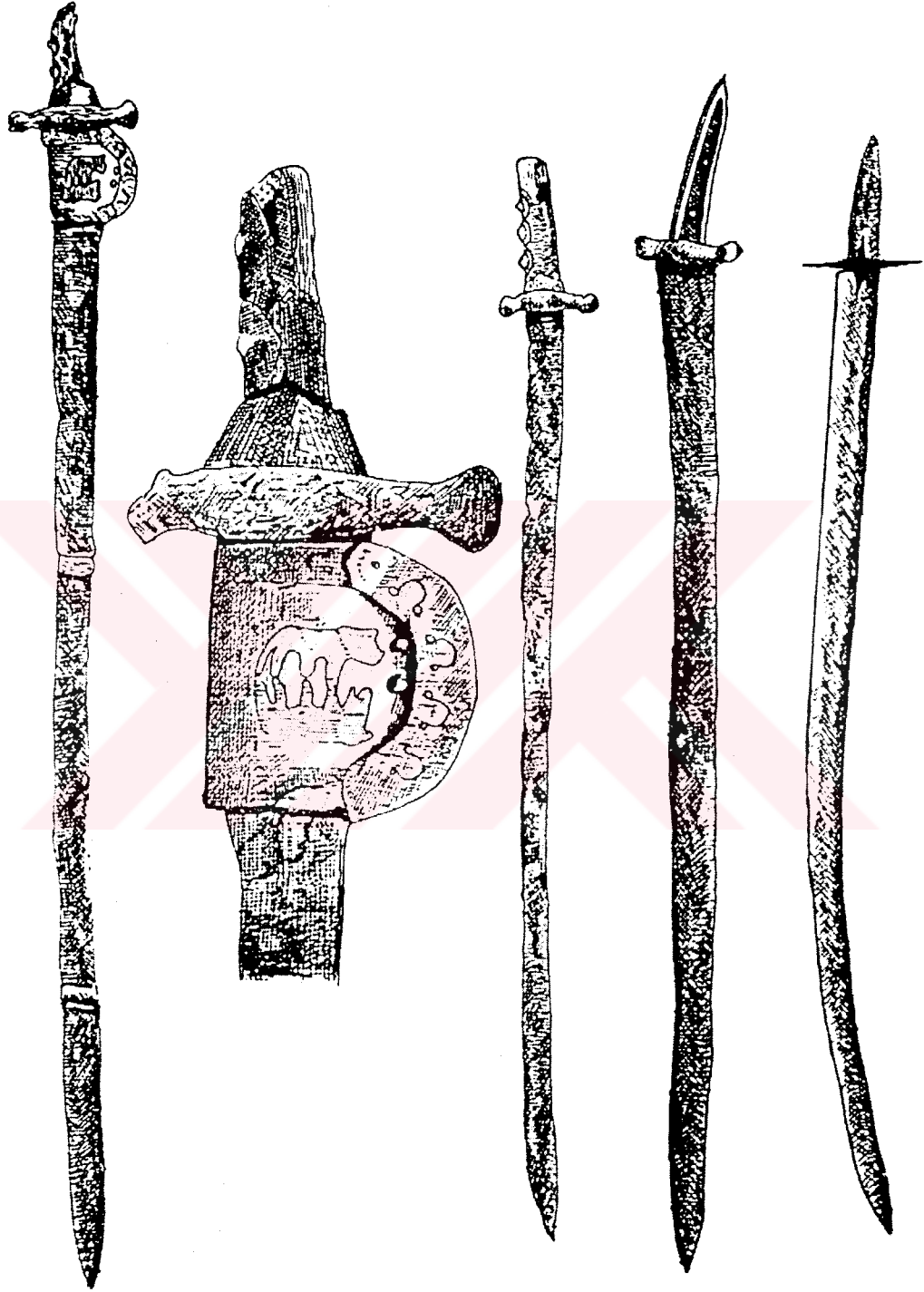

Peçenek ve diğer Güney Rusya Türklerine ait kılıç tipleri.

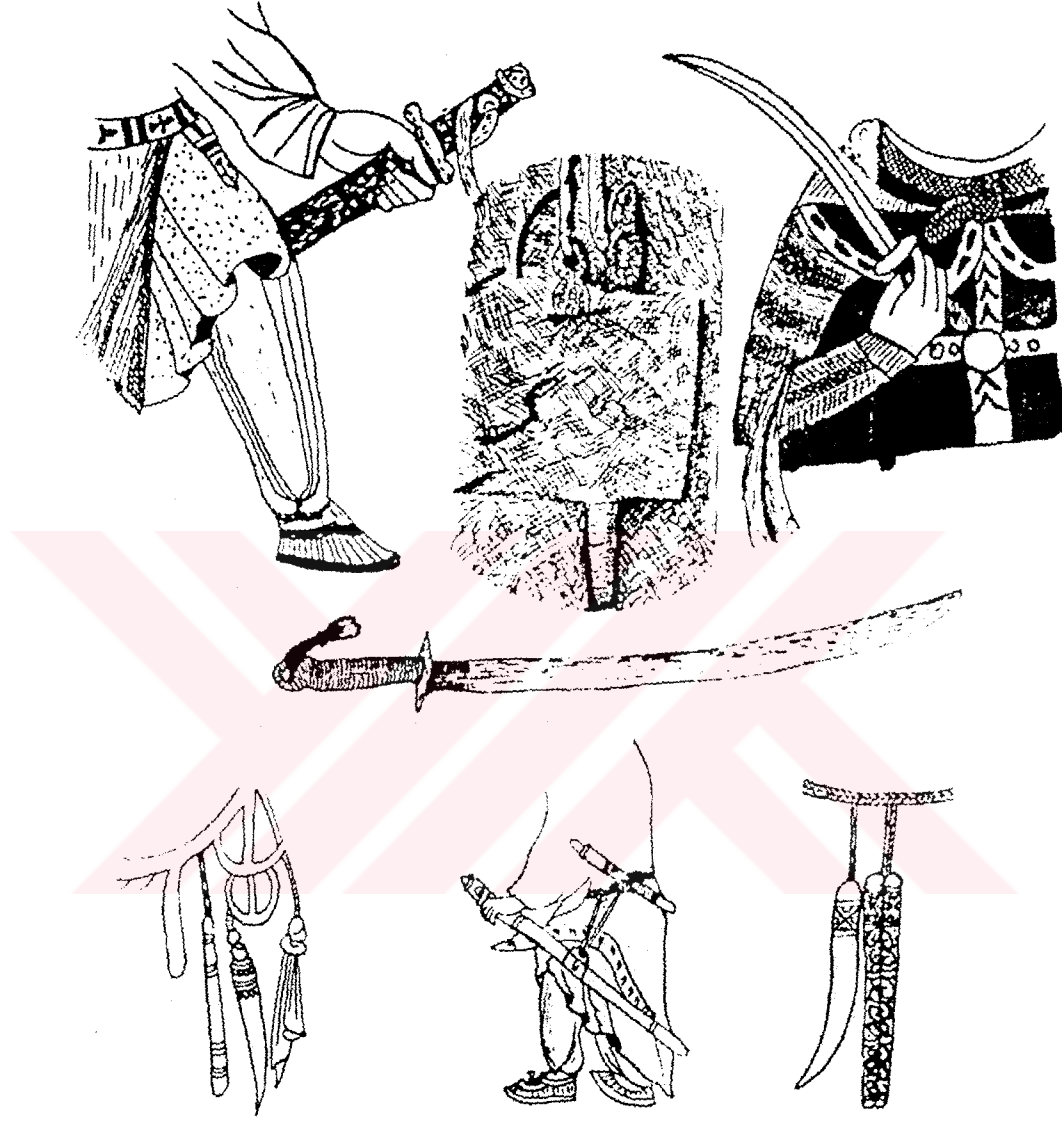
TÜRK KILIÇI

Maevar kılıç tipleri.

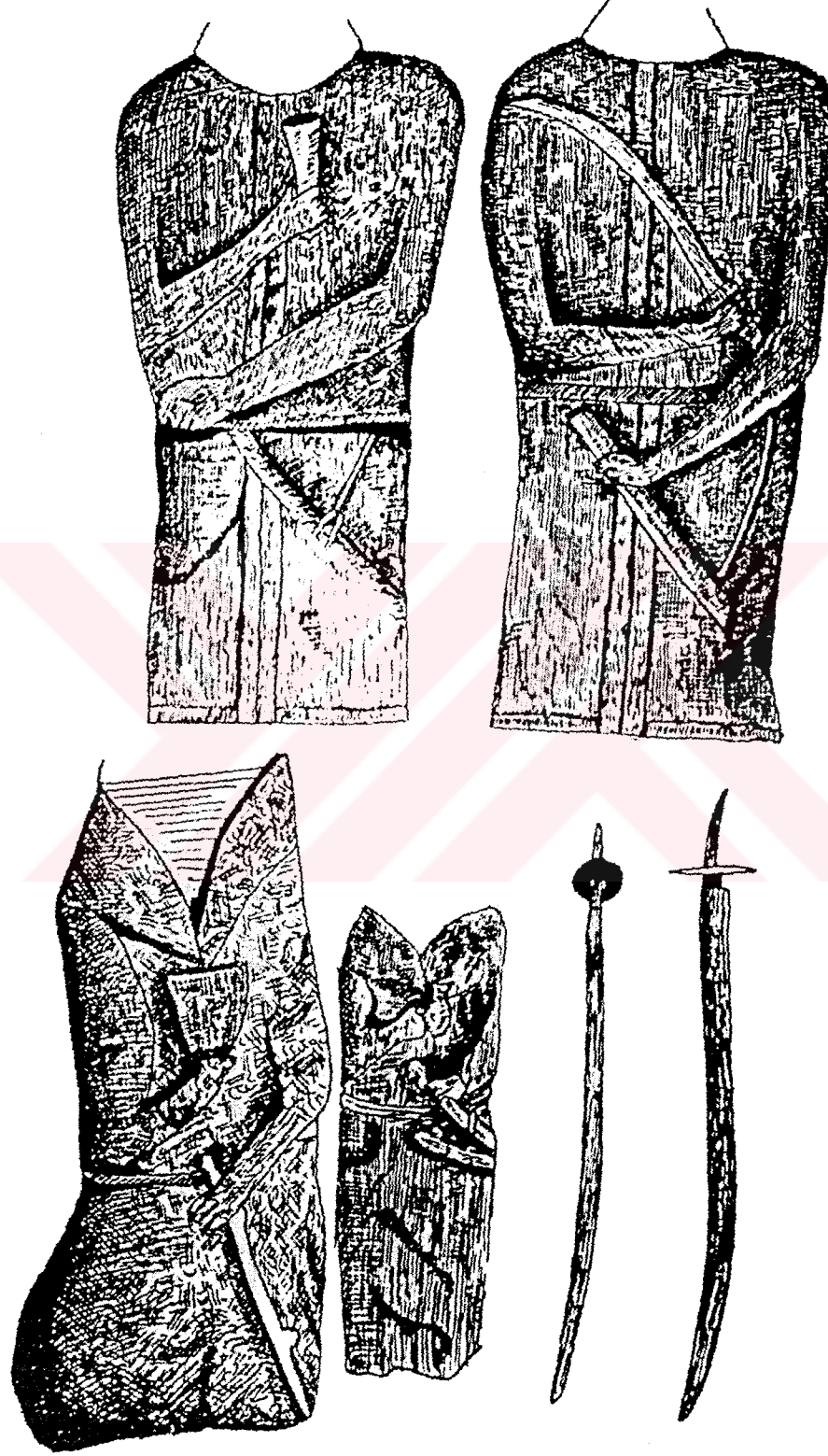

Volga Bulgarları kültür çevresine ait kılıç tipleri.

Uygur Kültür çevresinde ait kılıçlar,

TÖRK KILICI

Göktürk kültür çevresine ait kılıç tipleri ve Yenisey-
Kırgız kılıçları.

TÖRK KILICI

Avar kültür çevresine ait kılıçlar.

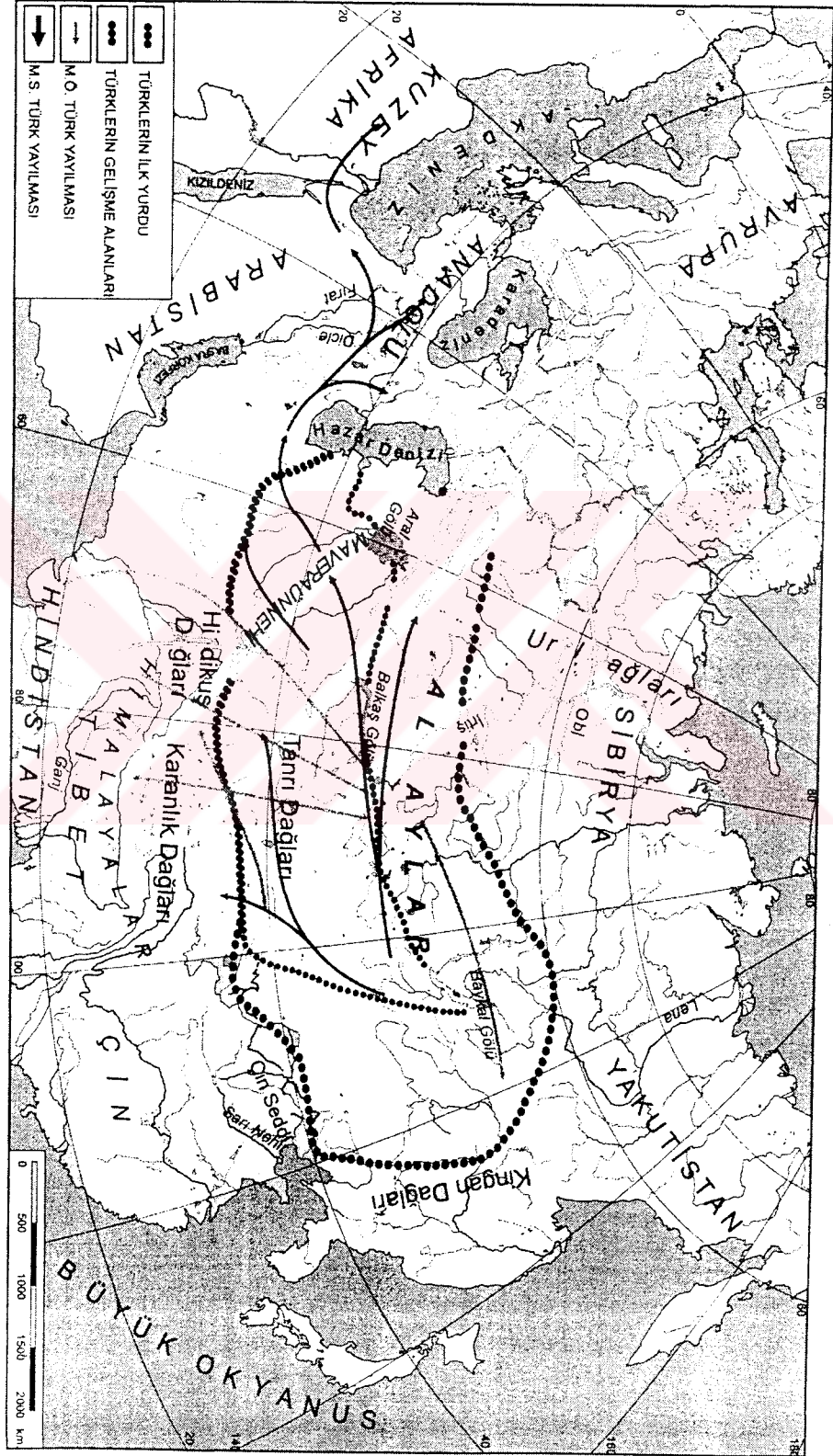
Ordos ve Baykal ötesi Hsiung-nu kültür çevresine ait büyük bıçak ve satırlar.

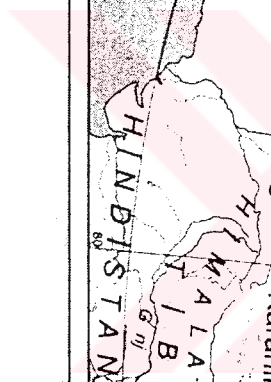
Ordos bölgesinde bulunmuş kılıç korkulukları.

Ho-Chü-p'ing siteliindeki Hsiung-nu ve kılıcı.

ORTA ASYA TÜRKLERİN İLK YURDU TÜRKLERİN GELİŞME ALANLARI M.Ö. TÜRK YAYILMASI M.S. TÜRK YAYILMA

[illegible]

ÖZET

Geniş bozkır coğrafyasın da yaşayanlar sosyalleşme ve devletleşme sürecinden sonra bu geniş coğrafya da orduların sevk ve idaresin de teşkilatlanma sürecine girmiştir. Bozkır coğrafyası insanların askeri teşkilatları ilk bu bölge de düzenledikleri ve kurduklarını söyleyebiliriz.

Bozkır coğrafyasın da mücadelenin şiddeti ve sürekliliği askeri teşkilatlanmayı mecbur kılmıştır.

Bu mücadele ilk safha da ilkel metotlarla başlamış ve daha sonra tecrübelerle en iyi şekilde geliştirilmişti. Gücü ve tecrübeleri ölçüsünde yeni sistem ve mücadele teknikleri geliştirmeye başlamıştır ve kısa sürede birçok strateji ve taktik ortaya çıkarmıştır. Bu strateji ve taktikler mücadele aracı olarak kullanılarak rakip ordular imha edilmiştir. Bu arada atın hızı savaşlarda kullanılması ve asker ile beraber hızının avantajı galipleri tayin etmiştir.

At bozkırlının gözünde adeta kendisi ile birlikte savaşa katılan silah arkadaşı olmuştur. Tarihte hiçbir zaman Türk milleti ile ordusu arasında fark olmamıştır. Türk milleti "ordu millet" deyimini ile anılmıştır. Bize göre Türkler ordu teşkilatını icat eden ve onu ilk kullanan millettir. Bozkırın uçsuz bucaksız arazilerini hakimiyet altına almış ve en büyük imparatorluklarını kurup yaşamasını sağlamıştır.

Bozkır coğrafyasında mücadelenin esas strateji ve taktiğe dayanmaktaydı. Bozkır coğrafyasında ki bu teşkilat elbette milat' tan

önceki binlerce yılın vermiş olduğu bilgi birikimi ve şartların ortaya çıkarmış olduğu tecrübelerin meydana getirmiş olduğu bir askeri teşkilat sistemidir. Bozkır da mücadele küçük çarpışmalar dan öte sistemli ve hazırlanmış orduların mücadelesidir.

Bozkırın geniş arazilerinin üzerin de belirli hedefler seçilerek, taktik baskın ve imha hareketleri ortaya koymuşlardır. Bu seçilen taktikler Türk askeri stratejisinin bir parçası olarak düşmanın kontrol altına alınması, yıpratılması ve imha edilmesini öngörmekteydi. Askeri teşkilatlar da strateji ve taktik anlayışının ortaya konmasından sonra bozkır Türk devletlerin de çeşitli savunma ve saldırı taktikleri uygulanmıştır. Bu taktikler Bozkır (step), Turan taktiği, ırmakta geçiş anında saldırı, vur kaç (ani baskın) , arkadan çevirme taktiği idi. Savunma taktikleri: Çöle çekme taktiği , sarp arazide pusu taktiği , boğazda düşmanı imha etme taktiği idi.

Bozkır coğrafyasın da askeri teşkilatlanmaya ise Türk devletleri sahip olmuşlardır. Bozkır coğrafyasında bu askeri teşkilatlanmayı sağlayan bu devletler güçlü birer imparatorluklar haline dönüşmüşlerdir. Orta Asya steplerin de yeni bir çığır açan Büyük Hun İmparatorluğu, büyük bir askeri entegrasyon ile küçük kavimlerin insan güçlerini büyük bir askeri teşkilat haline getirmiştir. Bozkırdaki bu askeri teşkilatın ordusu sürekli ve daimi idi. Bu süreklilik içerisinde kavimlerin küçük askeri birlikleri büyük bir orduyu meydana getiriyorlardı.

Türkler askerlik teşkilatını kuran millet olarak da askerlikle ilgili terimleri(tümen, tümen başı, çavuş gibi) bulmuşlardır. Ayrıca askerlikle ilgili silahları icat edip geliştiren millet olmuşlardır. Bu silahları maharetle kullanmışlar ve diğer milletlere tanıtmışlardır.

ABSTRACT

After the period of civilisation and becoming a state the people living on a large vegetated plain had the time of organisation on these areas under the management and conduct of armies . it is possible to say that the people of vegetated plain organised and used the military organisation for the first time.

The harshness and continuousness of struggle on the vegetated plain made military organisation absolutely necessary.

This struggle began with primitive methods on its first stages then it was developed by experiences regularly .The power and the experiences they had they improved new systems and struggle methods. In a short time the people on this area made up lots of strategies and tactics. Using these strategies tactics as materials of struggle the rival armies were destroyed . Besides the speed of horse, its use in battles and the advantage of its speed stated the victor of the wars.

The bare plain was the military organisation that was caused by the experiences consisted of lots knowledge acquired in thousands of years before christ. The struggle on this plain was an organised military forces rather than unimportant struggle.

The military organisation belonged to Turkish States on this vegetated plain.

The states that were able to organise the military force changed into strong empires.

On the steps of Central Anatolia The Great Huns changed the weak forces of small groups into a great military organisation. The great military army was continuous on this area. The small military forces of tribes made up a great army in that continuous period.

The terms about military were found by Turks who founded the organisation of military. These terms were used for a long time(such as tümen, the head of tümen, leutenant...) Besides they were the first for the inventrons about weapons about military . They used these tools, weaons skillfully & introduced them to the other nations.